

ახალგაზრდა
მწერალი

6-7

1

9

3

4

პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!

ახალგაზრდა მწერალი

სრულიად საქართველოს საბჭოთა
მწერლების კავშირის ყოველთვიური
საშესაფრო-სალიცენზირობითი ჟურნალი

6-7

წელიწადი პირველი

ფელაკაცია

1934

ბ ფ ი ლ ი ს ი

ეროვნული საგანგებო
სამსახური

სარედაქციო კოლეგია:

მ. ტორაშვილი
ლ. ძიანელი
კ. გოგოხიძე (პ/მგ. მდივანი)
ირ. აბაშიძე
ელ. კოლუმორდინოვი
ევ. ენუშიძე
აკ. ჩხვიშვილი
ზ. დოლიაშვილი

პ/მგ. რედაქტორი: მალაქია ტორაშვილი

კომკავშირელი პოეტი

ჟრილოგის დელეგატი

მკერდს უბრაგუნებს გულის მოტორი,—
კომკავშირული ძლევით,
თქვენსკენ მოვდივარ, მოვეშურები
და ბრძოლის ლექსებს ვმღერი.
ვიცი, გავივლი „ფიქრთა გვირაბებს“,
სიბნელეს გასჭრის თვალი,
შემომეხვია ხალისის ტალღა:
როგორც ფოლადის რკალი...
მალე შეგხვდებით მილიონ გულებს
ჯერ არ ნახული გზებით,
რომ დავიფაროთ ჩვენი ქვეყანა
შემოსალტული მტრებით:
და გადავხსენი გული პოეტის
და ვიბრძვი, როგორც ერთი,
მინდა თქვენს ზვირთებს შემოვუერთო,
ეს მომდინარე წვეთიც!..
დღეს მიხარია, როგორც არასდროს;
გულმაც უმატა ძგერას,—
კომკავშირული სულისკვეთებით
ვიწყებ ლექსების წერას...
აი, გადმოველ უკვე სადგურზე:
მოსკოვის ჰაერს ვსუნთქავ,
მას აღტაცებას თუ ვერ გავუხეღვ,
მინდა სალამი ვუთხრა.
წინ შევეფეთე საყვარელ გორკის,—
მხედრის იერი ჰქონდა,
ის ხომ ბრძოლების გამარჯვებამდე
ვით ქარიშხალი ჰქროდა...
დღესაც დავგინთებს გულში ბრძოლის ცეცხლს,
შემოქმედების წვითა,
რომ განვითარდეს ჩვენი მწერლობა
გიგანტიურის ძვრითა...
თუ გინდათ თქვენი შემოქმედება
მილიონ მასებს მისცეთ,

დადექით ყველა საგუშაგოზე,
ვით კომპარტია მტკიცეთ.
„ვიდექით მუდამ, დავდგებით კვლავაც“,—
ვხვდებით პატაკით გორკის,
აი, გავივლით ცეცხლის გვირაბებს,
ვსწყვეტთ კაპიტალის ბორკილს...
და მიხარია, როგორც არასდროს—
გულმაც უმატა ძეგრას,
კომკავშირული სულისკვეთებით
ვიწყებ ლექსების წერას...

შ ე ხ ვ ე ლ რ ა

მახსოვს პირველი შეხვედრა შენთან,
რომ გამიხსენი ზეცა ღიმილით;
მახსოვს ადგილი, როდესაც ერთად
ხიდზე გავედით ღამის შვილივით,—
როცა მინდოდა მიზანი მეთქვა,
როს შეეტორტმანდი გულის ტკივილით...
მახსოვს თვალები, როდესაც ერთხანს,
მთვარეს ვესროლე ბედის ჩივილით.

აი, ის ქუჩა, აგერ კედელთან!
რომ ამოვგლიჯე სიტყვები გულის,—
შემდეგ კი ბაგე როგორ შეჩერდა,
როცა გამოსთქვა მან სიყვარული...
რას მოველოდი შენგან შედეგად;
გაშტერებული თვალდაბურული,
წუთით სისხლის სვლა თითქოს შენელდა
განცდის ლოღინით გადახურული.
შენ, როგორც ხშირად ქალების მოდგმა,
უარი მითხარ მიზნად წვლების,
...და ამის შემდეგ აღარ მესმოდა:
რას მეტყველებდნენ შენი თვალები.
თითქოს მიდამო სადღაც გარბოდა...
ჩემთვის საშინელ ფერისცვალებით,—
ყველა წერტილი მეუბნებოდა:
„არ გვებრალები, არ გვებრალები!...“

და თავს გადიქნევ.—რა ვქნა, არ მესმის
მე სიყვარულის განცდის მოტივი
და ეგ მომართვა უცხოა ჩემთვის,
როგორც გაფრენა ლოკომოტივის.

მე აგიხსენი: სიტყვები... შშვიდი...
მაინც შენებურ სურვილებს მართავ,

—ქალო, შეიგრძენ, ქალო, დაფიქრდი
და საკუთარი თავი უარყავ!..

უკვე გამშორდი... დავრჩი იმ ადგილს,
შენ მოეფარე ქუჩის შესახვევს,—
უარი მართლაც აქციე ნამდვილ
მაგ მაცდურების გადმოშცემ სახედ.
თუ ჩემ სიყვარულს არ იფარავდი,
გრძნობა არ გქონდა ამის შესახებ,
მაშინ რად ჩარგე ჩემ გულში ვარდო,
ლიმილით რატომ გამომესახე?!

მე ვუკვირდები გონების სახით:
შენ მერყევი ხარ, მიზნებს რომ იცვლი;
სრულებ არ მისდევ ეპოქის ძახილს,
სრულებ არა ხარ ეპოქის ტიპი...
კომუნისტურად შექმნა ოჯახის
არ შეგიძლია ნამდვილი ფიციტ,
შავი ტრაური და შავი თალხი
შენზე ამიტომ აღარ ჩავიცვი.

დღეს კი ჩაქრები მთვარის შუქივით
სხივი მთის ზოლს რომ ეამბოვრება
და დახეული ახალუხივით
დაიკარგება ეს მოგონება.

1934 წ. ივლისი

ბორჯომი

ს უ რ ა მ ი

თავი პირველი

I

— დაეხსენ ფიქრს!.. შენ გჯერა ამ მთებში რამე გამოიცვლება?..

გალინამ თავისი თბილი ხელი მხარზე დაადო კარვის კარებთან გრძლად გაწოლილ ბესარიონ ლობჯანიძეს და შეეცადა მის ოცნებისათვის ხელი შეეშალა.

— რა იყო?—იკითხა გამოფხიზლებულმა ბესარიონმა. ქალმა ნაწყენი სახე მიიღო და ბევრჯერ თქმული საჩივარი გაუშეორა:

— შენ ახლა აქ არ იყავ, კარავში გინდა მე ვმჯდარე, გინდა კუნძი გდებულა, შენთვის სულერთია, ხომ?

ბესარიონს უკანასკნელი ათი დღე, სრულიად უადგილოდ და უხერხულ პირობებში ესმოდა ეს საყვედურები და რადგანაც ლობჯანიძე თავის წარსულს ცხოვრებაში ასეთ რამეს ნაჩვევი არ იყო, წითლდებოდა და ყოველთვის კარ-ვიდან გაქცევას აპირებდა.

— მაშ, რომ იცქირები, ამ ღამეში რას ხედავ ნეტავ?

— არაფერს, გალინა, რას უნდა ვხედავდე, ვფიქრობ!

— ოო, აბა თუ ასეა საქმე,—არ დააყოვნა დიდი ხნით ნააზრევი პასუხი ქალმა,—ვიზედაც ფიქრობ, ვიზედაც იტანჯები, იმას თავი გაანებე და მოდი მე მელაპარაკე!..

ბესარიონ ლობჯანიძე ახლაც გაწითლდა და გამოუვალ მდგომარეობაში ჩავარდნილმა, უხერხულობის გასაქარწყლებლად, ორიოდენსიტყვის წარმოთქმაც ძლივს მოახერხა:

— რა უნდა გელაპარაკო, შე ჭინკავ შენა!.. ვაი დედასა, ბაბუციძე იყო შენი ამფსონი, ისიც არ არის!—და თავის ქალარა შერეული თმა ხელით გადაისწორა.

ქალმა ბაბუციძის ხსენებაზე წუთით დინჯი გამომეტყველება მიიღო. ხელები კარებისაკენ გაიშვირა და რამდენადაც ეს გალინას შეეძლო მრისხანედ წარმოსთქვა:

— დროა მიბრძანდეთ თქვენს კარავში და დაიძინოთ!..—მაგრამ ნაწყენი გამომეტყველება ბოლომდის ვერ შეინარჩუნა და როდესაც ბესარიონი წამოდგა, გალინას შეეშინდა, ეს კაცი მართლაც არ წასულიყო და გაიკინა:

— რაა, ბესარიონ, რაა?.. ყოველთვის ბაბუციძე გაგონდება!..

ლობჯანიძე არსადაც არ მიდიოდა. მიწაზე გაშალა ნახაზები, ჩიბუხს მოუკიდა და მწვანე ქალაღლზე ორი წითელი ჯვარი დასვა:

— ესეც ასე...

ინჟინერი ქალი გვერდით მიუჯდა, ისე ახლოს, რომ ლობჯანიძის საყელოდან ნაოფლარი, თავისებური სუნი ცხვირში სცემდა და გალინა შეიპყრო სინანულმა, რომ აი, ასეთი უბრალო და მარტივი ადამიანი, რომელსაც საყელოში არასოდეს სურნელი არ ჩაესხა, უნდა მოეტყუილებინათ და გაეყიდათ. გალინას ახლა თვალწინ ედგა ინჟინერი ბაბუციძის საყელო, ყოველთვის გახამებული და ძვირფასი ნელსაცხებლით სოველი.

ყასაბი, რომელიც დასაკლავ ძროხას ეალერსება! ამ შედარებას გალინა, თვითონ ჩუმად ატარებდა გულში, როდესაც ლობჯანიძეს მეგობრულ საუბარს გაუმართავდა.

დღეს კვრია. ბესარიონ ლობჯანიძეს ჩეულებრივად ალიონზე გამოეღვიძა. კარვის ტილოს მთის ნიავე აფრიალებს, ცივა. საბანი შეისწორა და წაგრძელებული კისერი კარვიდან გამოყო. ცა მოწმენდილია, ხეობებში ფრინველებს საალიონო ჩოჩქოლი აუტეხიათ, ვარსკვლავებს ღაქლღა ელვარება დაუკარგავთ, ქვემოთ სოფლიდან ახლად წამომდგარი გლეხების ძახილი ისმის, ლობჯანიძემ კი დაავიანა.

ლოგინიდან საჩქაროდ წამოხტა იგი და ხელების ფათურით ასანთი მოძებნა, ხენეშით ჩაიცვა ჩექმები და პერანგისამარა გარედ გამოვარდა:

— ჰეი, მქედლიძე!...

მქედლიძე გვერდით კარავში ცხოვრობდა და ლობჯანიძის წარმოდგენით მას ახლა განცხრომით ეძინა, მაგრამ დაძახებისთანავე მქედლიძე კარავიდან გამოვარდა და ინჟინერმა ვერ გაიგო, მართლა ეძინა თუ დიდი ხნის წამომდგარი იყო.

— რა არის, ხაზეინჯან, მზად ვარ!..—ქშენით წარმოთქვა სქელკისერა ბიჭმა და ცალი თვალი იქითკენ გააპარა, სადაც წერაქვი და ნიველირი ინახებოდა, ეს შედგენდა მის ტვირთს! ლობჯანიძეს ამ კაცთან ამხანაგური უბრალო დამოკიდებულება ჰქონდა და თავის შეუზღუდველად გრძნობდა. ამ დილასაც საყელოზე ხელი მოავლო და ჭიდაობა გაუმართა:

— გამაგრდი. გამაგრდი, ნუ კანკალებს!..

— ჰი, ხაზეინჯან, მე არაფერიც არ მიკანკალებს!.. მე შენ გაჩვენებ!— ბურტყუნებს მქედლიძე და თავის „ხაზეინს“ წელზე მაგრად ჭიდებს ხელს, შემდეგ სწევს მალა ჰაერში და სიცილით კვდება, თან ეკითხება:

— დაგახეთქო, ახლა ხაზეინ, თუ არ დაგახეთქო?!

შემდეგ სვამს მიწაზე და დამარცხებული ლობჯანიძე ახლა სხვა მხრივ გადაღის შეტევაზე:

— ბიჭო, რამდენჯერ მითქვამს, ხაზეინს ნუ მეძახი მეთქი!..

— ჰი, გითქვამს, მართალია!..

მქედლიძე ჩაფიქრდა: მაიცა, რა უნდა დაეძახნა?.. მიწას დააცქერდა,— მერე ისევ გაიმართა:

— ვერ მომიგონია, ხაზეინ!..—დაროგორც იყო გაახსენდა:

— ინეენერი, ინეენერი უნდა დამეძახებია!..—და წათამამებული თავისი ცოდნით და მახსოვრობით ველური ხმით იცინის, თან ბესარიონის გასაჯავრებლად უმატებს:

— ინეენერი, უღელტეხილის ყოფილი მემანქანე! კაცი გაგხადეს, შეილო!

— აბა, გეყოფა, ნიველირი გამოიტანე!..

მკედლიძე ტვირთისაკენ გაიქცა, მაშინ ლობჯანიძე შებრუნდა და გალინას სანახავად წავიდა. გალინას კარავში უკვე სანთელი აენთო და ქალის შიშველი ტანი კარავის ტილოზე გამოსახულიყო.

— მზათ ხარ?— დაუძახა ლობჯანიძემ და ტილოს თვალი აარიდა.

— მზათ ვარ, ახლავე!—უპასუხა გალინამ და მერე საყვედურიც მოაყოლა:—უჰ, საქმე გამიჭირვა ამ ფეხმა, ისე მტკივა, ისე, ისე!..

ქალი ხალათის საკინძების ბნევით კარავიდან გამოვიდა, ლობჯანიძემ ერთბაშად შეფეთებული თვალი საკინძების დანახვაზე, გალინას ისევ მოარიდა და თავჩალუნულმა თავისთვის ჩაილაპარაკა:

— აბა, ჩქარა, გალინა, აბა, ჩქარა!..

ექსპედიცია, რომელსაც ასე ფეხით უნდა გადაელახა სურამის მთები, მზად იყო. ერთი კარავი დაშალეს და ბაწრით შეკრეს. თუ ავდარს დაიჭერდა ამ კარავს გაშლიდენ.

მკედლიძემ ტვირთი მარჯვედ მოიკიდა. სოფელი გაიარეს. გლეხები ბარებს, თოხებს და ცულებს აედარუნებენ, ზოგიერთები უკვე შუკაში გამოსულან, ექსპედიციას ცნობისმოყვარეობით მოსდევენ და გაოცებულნი ქორიკანობენ:

— შეხე, ქალი!..

— დასწყევლოს, დაკოტლებულა!

ექსპედიციას, თავიანთ ყანისაკენ გადასახვევის იქითაც, გადააცილებენ, შემდეგ ყაყანით ბრუნდებიან და ერთ ალავას გაჩერებულნი უყურებენ მიმავალთა ზურგს.

ექსპედიციას წინ ლობჯანიძე მიუძღვება. ხელთ ბზის ჯოხი უკავია, რომელიც წაწვეტილებული ლითონით თავდება.

დილის ცვარს ალბიური მოლი დაუნამავს და სულერთია, თუნდა აქ გიელია, თუნდ დაბლა ხევში ჩასულხარ და მდინარე ჩხერიმელას კალაპოტით წყალ და წყალ გიცურავს.

შემდეგ მოდიოდა ალექსი მკედლიძე, რომელიც ცვარში გაწუწვას არაფრად ავლებდა და ბოლოს გაკვალულ ბალახებში გალინა მოაბოტებდა.

ასე გაბაწრულებმა მათ რამოდენიმე ფერდობი გადაიარეს. ნიავეს ერთბაშად მიმართულება შეიცვალა და ახლა აღმოსავლეთიდან შემოუტია.

გადასჭრეს მდინარე ჩხერიმელა და მეხუთე მთის აღმართს მიაღვენ, სადაც გუშინ შეეწყვიტათ მუშაობა.

ლობჯანიძემ თითქოს ცისკენ გაიშვირა ხელი, მაღალს თხემზე მიუთითა და მკედლიძეს გადახედა:

— ავიდეთ, პაქალუსტა!—შეაგება პასუხი მდგომარეობას მიხედვრილმა მკედლიძემ. «ეს უტხო» სიტყვაც მკედლიძემ აქ ისწავლა, შავს სამუშაოზე და მას ყოველ ნაბიჯზე ხმარობდა.

ნიველირის სიმძიმე ერთი მხრიდან მეორეზე გადაიტანა და კლდის პირველ საფეხურს მიადგა ფეხი.

ტვირთი ფუტის მაინც იწონიდა, მთელს ექსპედიციაში ასეთ გზებზე მისი ტარება მარტო ალექსი მჭედლიძეს შეეძლო. ამიტომ ერთხელ ვირი დაუძახეს. მჭედლიძე რომ ჩაუფიქრდა, აქ მაინც და მაინც დასაძრახი არაფერი იყო, ამით ალბათ მის განსაკუთრებულ ღონეს ადასტურებდნენ... მაინც ცოტა სწყინდა! — ეგ ოხერი, თუ ღონის გამოხატვას საჭირო, რატომ ვირი დაუძახეს და არა სხვა რამე, მაგალითად ლომი.

მჭედლიძეს პირველს საფეხურზე ასვლა გაუჭირდა, მაშინ მიხვდა, რომ დაპირებას ასე ადვილად ვერ შეასრულებდა. გზა იყო გაუვალი, გალინას რაღაცა უცნაურად აწუხებდა ის მდგომარეობა, რომ ხელუხლებელი ტყე ყოველგვარი წესრიგის გარეშე განვითარებულიყო. ხეებს ტოტები უშნოდ ძირს ჩამოეშვათ. შემდეგ ეკალს და ბარდს ეს ტოტები ერთმანეთში გადაება. ძირს ეყარა ალბათ მრავალი წლის წინად ჩამომტვრეული ფიჩხი. ფეხი მუხობამდე ეფლობა გამხმარ ფოთლებში და ფუჩიწში. ბუჩქები უალაგო ალაგას გაჩხირულყვენ და თავიანთი მკბენარა ტოტები სიგანეზე გაეფარჩხათ. ყველაზე მეტად საქმეს აპირებდა გრძელი, ვაზივით ტანხორკლიანი ეკლები. ისინი განგებ გაეყრებოდნენ ნიველირის ჩასადებ ტომარაში, ან მჭედლიძის შარვალში და უკან ექაჩავენბოდნენ, თან შეუბრალებლად იკბინებოდნენ.

ლობჯანიძე ხუთი წელია არ ყოფილა ამ ფერდობებზე.

აგერ ეს მუხაც! ისევ ალმაცერად დგას ქვის საფეხურებთან და თითქოს ძირიანად მოწყვეტას აპირებდეს, ისეა გვერდზე გადაზნექილი. და თუ მას დაბლიდან შეჰყურებ ხეების და ბუჩქების საერთო წყობიდან მკვეთრად გამოშვერილია და თვალში გეცემათ.

ლობჯანიძეს ახსოვს ეს მუხა, თუმცა ხუთი წელია არ უნახავს... და ახლა ყველაფერი ცოცხლდება და მოგონება ფრთებს ისხამს. მთაგორებში წასული ლობჯანიძე მძიმედ სუნთქავს.

მიღწეა თუ არა მჭედლიძემ მუხამდის, ღვედები ქშენით შეიხსნა, ნიველირი მიწაზე დასდო და უკან მოიხედა.

ხეობაში გრიალი მოისმა და მატარებელმა ჩაიარა... მემანქანე იყურება და ხელს იქნევს... ლობჯანიძე ალტაცებული აძლევს პასუხს და ახლა ბესარიონს ჰგონია თითქოს შიგ მანქანაში იჯდეს და მემანქანის ონკანს დასტრიალებდეს, როგორც ამ ხუთი წლის წინედ... ასეთ ყოფაში მატარებელმა ჩაიარა და სახტად დარჩენილი მემანქანე უგემურად გაუდგა გზას.

გალინა ებლაუჭება მუხის ფესვებს. საფეხურზე ამოსვლა უნდა, მაგრამ მტკიანა ფეხი ხელს უშლის. ეწვალემა და წელი ვერ გაუმართავს. ლობჯანიძე ქვევიდან დამდგარა და ძახილით ამხნევებს:

— ჰე, მანვრე, ერთიც და გათავდება, ერთიც, ჰე!..

ამ დროს გაწყდა ტოტი და გალინა გაქანდა უკან ჰაერში, ერთხელ ხელის გაფარჩხვა მოასწრო და ბესარიონის ცხვირწინ მინდორზე დაეცა; ამ კაცს შეეძლო ხელი მიეშველებია და დაეჭირა, მაგრამ ვერ მოახერხა.

— აჰ! — აღმოხდა მკედლიძეს და ანგარიშმიუცემლად გაქანდა დაბლა. ეს ამოდენა წვალებით და გაჭირვებით ამოვლილი გზა, ბულის აყენებით და ტოტების მტკრევით ჩაირბინა, ეკლები მას ახლა აღარ აკავებდენ, წუთის შემდეგ თავზე ადგა წაქცეულს, თან სათუთად ხელს ავლებდა და ფეხზე აყენებდა, თან იგინებოდა:

— ოჰ, შე ბაიყუშო, ეს რა ქენი, ეს რა ქენი, შე ურჯულო!..

შემდეგ გინება აქ შეუფერებლად ცნო და თვითონვე გაჩუმდა.

ლობჯანიძეს სახეზე თაფლის სანთლის ფერი გადაედო. და მკედლიძეს ის წაქცეულზე ნაკლებ არ შებრალებია, მაგრამ მაინც არ დაინდო და ერთი თავის ენაზე შეუტატანა:

— რა სარგადაყლაპულივით იდექი, ხელი ვერ წაუპოტინე!

ლობჯანიძეს, როგორც ეს ასეთ პირობებში, მან ყოველთვის იცოდა ხოლმე, საპასუხოდ ხმა ვერ ამოელო, იდგა და თითებს უაზროთ იფშენებდა.

შემდეგ გალინა წამოდგა, ფეხზე გაიმართა, მაგრამ ხანგრძლივად დგომა ვერ მოახერხა და ქვაზე ჩამოჯდა.

ახლა ყველა გრძნობდა, რომ მკედლიძეს ერთი შეკვრა ტვირთი კიდევ შეემატა. ნიველირის გვერდით, თავის ზურგზე, მას გალინასთვისაც უნდა დაეთმო ადგილი.

ჯგუფს უკვე მოაქლდა ავადმყოფი ინჟენერი ბაბუციძე. ახლა გალინა გამოდიოდა მწყობრიდან.

მკედლიძე და ლობჯანიძე მივიდნენ, მოავლეს მკლავზე ხელი წაქცეულს და მალე წამოსწიეს. გალინას ჯერ კიდევ ხელში ეკავა მოწყვეტილი ფესვი.

— არა უშავს, გალინა, ისეთი რა არის ქალო, ძალიან გტკივა?..

გალინას ამდენი არაფერი სჭირდა, ამიტომ ლობჯანიძე გაფითრებული რომ ნახა, გულში გაეცინა, დაენანა ეს უბრალო ადამიანი, რომელსაც ბაბუციძესავით ამდენი მოხერხება არ ჰქონდა, გაიცინა და მოფერება შეიმშვენა:

— მტკივა, მა არ მტკივა!

ნელი-ნელ გაუდგენ აღმართს. მალე რომ ამოვიდნენ მკედლიძემ ნიველირი აიკიდა, ოც საუენზე კიდევ უფრო მალეა ხენეშით აიტანა, მიწაზე დასდო და ისევ გალინას წამოსაყვანად გამოქანდა. ასე ტაბათით აღიოდნენ ქვის საფეხურებს, გალინა ნიველირზე მძიმე აღმოჩნდა, მაგრამ შემდეგ და შემდეგ ტოტებს ხელს ავლებდა, ფეხს უფრო მტკიცედ ადგამდა და ამით წამყვანთ შეღავათს აძლევდა.

მაღალ წვერზე ამოვიდნენ. მზე უკვე საუზმობამდის მისულიყო. ბარომეტრმა ზღვის დონედან ცხრაასი მეტრის სიმაღლე აჩვენა. ახლა პატარა გორაკები დაბლა დგანან. ქვემოდან ჩხერიმელას ხუილი ისმის და ფერდობებზე ჩამწკრივებული ტანბრგე ნაძვები და რცხილები კენწვროდან თვალს გოჯის სიმაღლის ეჩვენება. ალპიურ სიმაღლეზე რძიანი ბალახი და ყვები ექსპედიციის მონაწილეებს მკერდამდი წვდება. ეს ბალახი მოდებულია ფერდობებს, კალთებს, ტაფობს, ხეობებს და დაქანებებს, ნიავის ქროლავზე პურის მწიფე თავთავივით შრიალებს და ეს ადამიანები, ამ ბუნების სილაღეში, კაცუნებად მოჩანან.

კიდევ ცოტაოდენი წაჩოჩდენ წინ და ხელისგულივით გამოჩნდა სურამის ყველა მთები. გადასასვლელი, ხაშურიდან—ძირულამდე. ჰაერი უფრო მჩატე და ბროლივით გამჭვირვალე შეიქნა.

დალღილი ლობჯანიძე მოლზე წამოჯდა. ამოისუნთქა და ჰორიზონტში თვალი გადაკარგა...

ჩრდილოეთით მყინვარები ჩამწკრივებულია, სამხრეთითაც მთების გრები-ლები მიემართება. დასავლეთით გარკვევით ჩანს უღელტეხილი სად მთავრდება, შემდეგ ზღვამდის გადაჭიმულია კოლხიდის დაბლობი. აღმოსავლეთითაც გარკვევით ჩანს უღელტეხილის უკანასკნელი გორაკი, მერე ისევ ქართლის სპილენძისფერი ტრამალები იშლება და აი ამ ორ მინდვრებს შორის აწყვია ეს არც ისე მაღალი მთების კონუსები, თითქოს სამხრეთის და ჩრდილოეთის გოლიათებს ერთმანეთისათვის მკლავი გაუწვდენიათ და ჩამორთმეულს ხელს ეს ორი მხარე გაუთიშავს. ეს მინდვრები, ხოდაბუნები, გორაკები, ხევებუები, ჩხერიმელა საუზმოზამდე აწეულ მზისქვეშ გართხმულა და ნებივრობს.

ლობჯანიძეც ნებივრობდა... მას ამ მთებში უნდა გაეჭრა გზა და ქვეყნის ორი ერთმანეთთან მოწყვეტილი მხარე სამუდამოდ დაეკავშირებია. აი, ახლა ლობჯანიძე აქედანაც ხედავს სანავთო მატარებლებს, ისინი მოყვებიან უღელტეხილის გზას და ტაატით გადმოდიან თავდაღმართებს. გვერდით რჩებიან დაბლა დაყირაგებული წყაროები, ნაძვის და ფიჭვის ოდნავ გაშლილი ქოლგები, ციცაბოებზე და მდინარის გასწვრივ გადაჭიმულია ტელეგრაფის ძაფები...

და ეს გზა არ არის...

უღელტეხილის ძველმა მემანქანებმა, ლობჯანიძემ, იცის: იქ ახლა ორთქლ-მაელიდან ზეერავენ დაბლა დაყირაგებულ ლიანდაგს. თავდაღმართის მოახლოებისას გაუშვებენ მილში ატმოსფეროს, მაშინვე ბორბლები შესწყვეტენ ტრიალს... მატარებელი დაღმართზე მაინც მისრიალებს და სამჯერ ნაწყვეტ-ნაწყვეტად განგაშს იძლევა. მინდვრებზე მოჯირითე აქ საცოდავია და უმწეო. ეს უზარმაზარი მანქანა ამოდენას აბოლებს და თავს ვერ იკავებს, მოწოლილ სიმძიმეს ვერ უძლებს და ახლა ვაგონების ჯერია, ახლა ისინი წინ გაგდებულ ორთქლმავალს მიაქანებენ. მატულობს: კაკუნი, ხრიალი, და მატარებელი ჩერდება:

ერთი მაშინ, როდესაც დამკერ ჩიხზე ავარდება...

მეორე მაშინ, როდესაც მოსახვევთან ლიანდაგს ასცდება...

და აი, ექსპედიციამ უნდა გაარღვიოს ეს ქვის კედელი.

ორთქლმავლები უნდა წავიდნენ აქედან... უღელტეხილზე გზა უნდა გაიკრას, ახალი გზა!

სანამ ლობჯანიძე ასე პირადმა იწვა, ბუნებას ზეერავდა და ოცნებობდა, მკედლიძეს ჯოჯგინა შეეყენებია და ნიველირი გაემართა. გალინამ ბესარიონს დაუძახა. სამთავემ მოიყარეს თავი. ბესარიონმა ნიველირი შეაბრუნა და დაბლა სერს მიუშვია, თეთრად დაწითლად აპრელებული ქოვარი მკედლიძემ ქვემოთ გააქანა და ცოტაოდენი მანძილის გავლის შემდეგ, მიწაზე დაასო. გაზომეს და ჩაახაჭეს.

ახლა ქოგრი ცოტა იქით გადასწიეს და დაუმიზნეს.
ლობჯანიძე იდგა და მჭედლიძეს მიმართულებას ანიშნებდა.

— მარჯვნივ!..

ქოგრი მაშინვე მარჯვნივ გადაქანდებოდა. მაშინ, ლობჯანიძე ისევ დაი-
ძახებდა:

— მარცხნივ!..

ქოგრი მარცხნივ გადაქანდებოდა, მაგრამ ლობჯანიძე მაინც არ ისე-
ნებდა:

— წინ!.. ჰო, აი იქ, იქ!

II

სალამოზე ისინი ყოველთვის სოფელში ბრუნდებოდნენ. შელამდებოდა თუ არა, შეკრავდნენ მთელს მოწყობილობას და გზას დაადგებოდნენ. ამ წალბა-ჟუჟლ-მა სიარულში საკმაო დრო იკარგებოდა, მაგრამ ექსპედიციაში გალინაც რომ არ ყოფილიყო, ალბად მაინც ასე მოიქცეოდნენ, ავდრისა და ნადირის შიშით.

ამ სალამოსაც, მზე რომ კოლხიდის ქაობებში ჩაეშვა და ცის ძირი ვარ-
დისფრად გაანათა, ისინი უკვე თავიანთ ადგილზე იყვნენ, საიდანაც დილას
აიყარნენ და ანთებულ კერიას გარშემო უსხდნენ.

ცეცხლი ღვივოდა და თუმცა ზაფხული იყო, მაინც უღელტეხილზე შეცი-
ვებულ ხელებს ითბობდნენ. იქით-აქეთ მაღალი პალოები იყო დარქმული, ზედ
გარდიგარდმო ჯოხი ჰქონდა გადადებული და ჩამოკიდულ ჩაიდანში წყაროს
წყალი დუღდა, ორთქლი თავსაფარს აკაკუნებდა და გაბმით შიშინებდა.

გალინა იწვა პირალმა და ვარსკვლავებს ითვლიდა. ლობჯანიძე ნახაზებს
აფორიაქებდა, ხოლო მჭედლიძე ეკლებისაგან გაოხრებულ შარვალს აკერებდა,
მაგრამ ლობჯანიძემ ჩქარა მიატოვა ნახაზებში კირკიტა.

ის პირველ დღიდანვე მჭედლიძეს ამ უღელტეხილის შესახებ გრძელს ამ-
ბებს უყვებოდა, რომ შავს მუშას საქმეზე წარმოდგენა ჰქონოდა და დაინტერე-
სებულყო. ახლაც გადასწყვიტა როგორც ჩვეულებრივ ყოველ ღამეს, ძილის
წინ ორიოდ სიტყვა ეთქვა. ნახაზები დაკეცა და მჭედლიძე გააფრთხილა:

— მჭედლიძე, ყური მიგდე, შარვლის დაკერებას მერეც მოასწრებ!..—მაგ-
რამ მჭედლიძემ წაუყრუა, წელს ქვემოთ ტილო გადაფარებული გულმოდგინეთ
ავვირისტებდა, შემდეგ ძაფს კბილით წყვეტდა და სხვა ადგილზე გადა-
დიოდა.

— ილაპარაკე, დაკერება რას უშლის, მე გისმენ!—მიუგო შეწუხებულმა
მჭედლიძემ ხანგრძლივი ფიქრისა და ყოყმანის შემდეგ, რადგან საუბრები თავი-
დანვე მოსაბეზრებელი იყო, მერე ერთი წუთით ნემსს თვალი მოაშორა და
თავის ოსტატს მომწესხავად შეხედა:

— ილაპარაკე!..

ლობჯანიძემ ჩაახველა, ხოლო მჭედლიძემ ისევ თავისი ხელსაქმე გააგრძე-
ლა, მაგრამ ის თავის ოსტატს სრულებითაც ყურს არ უგდებდა. მას ესმოდა
მარტო თუ როგორ აფრიალებდა კარვის ტილოს ქარი და გარედ ხეები ადგი-
ლიდან მოწყვეტას აპირებდნენ.

— რა მინდა ახლა მე აქ? — ფიქრობდა მჭედლიძე თავისთვის. ამ უდიერ ქვერში და ლამეში, ეკლებში და ხეობაში, ჩემს სოფლიდან შორს, სადღაც დასაჯარგავში?

აქ ამ ფერდობებზე, საღაც მჭედლიძეს ნიველირი ამდენი წყალებით ამოაქვს და შემდეგ მანძილს ზომავენ, აქ, დიდი, განიერი, მხრებმაღალი რკინის ანძები უნდა აღმართონ, მრავალსაფეხურიანი ანძები, რომელიც თუ გინდა მთელს სოფელს დაიმაგრებს, ამ საფეხურებზე ჩამომსხდართ. ეს ანძები ჩამწყვრივდებიან შორს... შორს... და იქნება მერე უღელტეხილი ასე მორთული... თქვენ თითონ იფიქრეთ ახლა, მჭედლიძეს ამით რა, რა თავში იხლის მჭედლიძე ამ ანძებს, რა მოგებას და შემოსავალს მისცემს, რა ლხინში და გაჭირვებაში დაეხმარება და ხელს გამოუწვდის.

ლობჯანიძეც საოცარი კაცია! რა ალაპარაკებს და აფიქრებს ამდენს?

ლობჯანიძე სხვა რამეს უყვება, მჭედლიძეს კი სულ სხვა ცნობისმოყვარეობა აწვალებს:

— მაინც საინტერესოა! — ფიქრობს მჭედლიძე. — როგორ უნდა ამოიტანონ ეს რკინა აქ, ამ ღრანტეში და უგზოობაში. ვთქვათ თითოეული ას ფუტს იწონის. ახლა რამდენი კაცი უნდა დაეჭიდოს მას, რომ მაღლა აიტანონ. ერთიც ვნახოთ ხრამში გადაფრინდა... აი გალინას რომ მოუვიდა ისე... ოო!.. და ჭუაროს ღმერთმა, დაიფაროს!.. — აქ მჭედლიძეს ჭირის ოფლი გადაესხა. თუმცა ეს ისე, ალბად სრულიად უადგილოდ, თორემ მას გადაწყვეტილი ქონდა, აი მორჩებიან თუ არა ნიველირის სამუშაოებს, მჭედლიძეც აიღებდა ფულს და მშვიდობით, მეტი არ დაბრუნდება სურამზე, ანძების ამომტანებს კი თუ გინდა ფეხი და კისერი უტეხიათ, წინ წყალი და უკან მეწყერი. ხუმრობა ხომ არ იყო, მჭედლიძეს უნდა დაეთესა. შემდეგ გუთანი უნდა შეეკეთებია და რამეფერად იმდენი ეცადნა — მეორე ხარკი ეყიდა. მორჩა! ამის შემდეგ ცა იქნებოდა ჭერივით ახლოს, ხოლო დედამიწა ქალამნად არ ეყოფოდა, გადახნავდა, სულ გადახნავდა ყამირებს.

— ჰაი, რჯულძალო!..

ხენეშის მჭედლიძე ამეების გახსენებაზე და ლობჯანიძეს სიტყვას აწყვეტიებს... ლობჯანიძე ამ დროს მატარებლის დაღმართზე გაქცევის ამბავს ყვება და მჭედლიძის წამოძახილიც უფრო მეტად აქეზებს.

მჭედლიძეს კი, ახლა სურათების თანდათან გადასხვაფერებით, თვალწინ წარმოუდგა ზოლები, შავი და გრძელი, პურის ახლად გადახნული ზოლები, ოქროსფერი მძიმე თავთავეები და პირდაღებული ირემა ხარი, რომელიც მარტო კისრადაა ქცეული და შემდეგ მასზე პატარა ტანი აქვს მიბმული. ირემა ბლავის. დაღებულ პირი ცისკენ მიუშვერია და ბოჩოჩა რქები ხმალივით შეუმართავს.

— უჰ, შე რჯულძალო!.. ხენეშის მჭედლიძე ხარის დანახვაზე. ირემა ისევ ბლავის და სულ ნელა, სადღაც კანკალებს მოძახილი. შემდეგ მას მჭექარე ქუხილიც მოყვება:

„გლესავ და გლესავ ნამგალო,
ნამგალო ჩემო რკინაო...“

მჭედლიძეს გააყრდნო, როგორ მღეროდა ოჯახქორები, მიჰყვებოდა ყელის შავიერ ქიანურები გამოძვრით, მჭედლიძე ოფელში იწურება. ანძის ამომტანებს კი ია-ვარდი უფენით, როგორც უნდათ ისე ამოიტანონ და პირი საითაც საჭირო იყოს იქით აქნევიონ, რა მისი საქმეა.

დაიღალა შავი მუშა, ქუთუთოები დახურა, დახურა და ახლა მთლიანად თავის სოფელში გადასახლდა:

თვითონ მოაქვს პურით სავსე კოდი. სადღაც თონესთვის შეშას აპობენ, ქათმების კრიახი ისმის, შარაზე მიმავალს ძალლი გამოენთო და საძოვრებზე წასასხმელი ნახირი ბლავის.

* * *

გორაკზე მთვარემ ყური ამოყო, და ახლა ლობჯანიძე უღელტეხილის ტოპოგრაფიას არკვევს... მაგრამ ეს რა არის? მჭედლიძეს შარვლის კერვა მიუტოვებია...

— მჭედლიძე... ალექსი!..

შეგირდს ხელში ნემსი შერჩენოდა და ისე ეძინა, ლობჯანიძემ ხმა ჩაიწყვიტა და ისე დაიხრიალა:

— არიქა, ერთი ქიქა წყალი... მიშველეთ, არ გააღვიძოთ!..

ქიქა წყალი ზედ კისერზე დაუყირავა და გაღიხარხარა.

მჭედლიძემ ოდნავ გაახილა თვალი და ისევ მიიძინა. ლობჯანიძემ ნჯღრევა დაუწყო. ხან ხელები უსრისა, ხან ყური და ცხვირი... რომ ვერაფერს გახდა, თავი მიანება, გაუკერავი შარვალი ზედ გადაადარა.

— ელაპარაკე ახლა ამ გამოშტერებულს... მე ამბავს უყვები, ეს კიდეც იძინებს!

ქარგა მოგვიანებით გალინა გადმოტრიალდა, ვარსკვლავებს თვალი მოაშორა და იდაყვზე დაეყრდნო:

— იწამეთ ღმერთი და თავი დაანებეთ მაგ უბედურს. სული ნუ ამოხადეთ. მაგას ფეხებზედაც არ კილია შენი სურამი, დაასვენეთ!

ლობჯანიძემ ნახაზებს დაუწყო კირკიტი, სადღაც კვლავ დასვა ჯვრები და გალინასაც უპასუხა:

— არა!.. მემანქანეობას თავი რომ დაენებე და სასწავლებლად წავედი, პირველად მეც ეგრე ვიყავი, ეგ ოხერი მეჯავრებოდა... კინაღამ ხაშურში გამოვიქცეი!

ქარი აშრივდებდა ფოთლებს და კარვის ტილოს. კერა იფერფლებოდა. გალინა ისევ გადატრიალდა პირადმა და ვარსკვლავების თვალთვალს გააგრძელა, შემდეგ ნაწყვეტ ნაწყვეტ სთქვა:

— იცი, რა გითხრა?... ერთი რალაც მომავგონდა!..

— რა მოგავგონდა? — შეაგვიანა პასუხი ლობჯანიძემ.

— ამას წინად ბიძაჩემის ძველს წიგნებს ვქეჯავდი და კნიაზ ბარიატინსკის წერილებს წავაწყდი, რომელიც მან მის უდიდებულესობას მისწერა.

— მერე რაზე მოგავგონდა ეს?..

— შენ რომ გეგმებს აწყობ იმაზედ... შენ ძალიან გეცხარ ბარიატინსკის, სწორედ ამ გზაზე სწერდა დიდი მპყრობელი: „ხელმწიფეო, მაღლობა ღმერთს,

ყველაფერი თითქმის გაკეთებულია.“ ეს უღელტეხილის რეინისგზაზეა ლაპარაკი. მერე იცი რა ტემპებით შენდებოდა ეს ხაზი... ჩვენს პარტიას არასოდეს უნახავს ასეთი ტემპები.

გალინა გაჩუმდა და ცოტა ხნის შემდეგ კვლავ გააგრძელა:—ლმერთო ჩემო, რა მსგავსებაა. „მადლობა ლმერთს, ყველაფერი თითქმის გაკეთებულია“... შენც შეგიძლია ახლა ამის თქმა, ხომ?...—და გალინამ გადიკისკისა.

გაწითლებულმა ლობჯანიძემ ვერაფრის თქმა ვერ მოახერხა... გალინამ მოიხედა და ეს უბრალო კაცი, ახლა მრისხანე და დაუნდობელ ადამიანად წარმოესახა. შეკრთა:

— რატომ, განა თითქოს ყველაფერი გაკეთებული არ არის?... გაიოცა გალინამ და შემდეგ დამფრთხალმა მოთაფლული სიტყვები გადმოაღაგა:

— შენთან ლაპარაკი არ შეიძლება... შენთან მასხრობა არ შეიძლება.

— ასე მასხრობა ბაბუციძეს უყვარდა ხოლმე... ხომ გახსოვს?...—უპასუხა გაბრაზებულმა ლობჯანიძემ.

— არა, მე ანალოგიას საქმის დამთავრებაზე ვატარებდი!..—დაამშვიდა გალინამ და ყალუხე შემდგარი ბესარიონი, ისევ ჩვეულებრივი, უბრალო ადამიანი შეიქნა. ცეცხლს შეუქცეთა და კამათი მშვიდად განაგრძო. თითქოს თავის თავს ელაპარაკებოდა:

— დამთავრებაზე?... რკინის გზებს „გრადი ბარანოვსკი და კაო“-ს სააქციო საზოგადოება რომ აშენებდა, ასე ისინი ოცნებობდნენ დამთავრებაზე, რომლის შემდეგ ითვლიდნენ მოგებულ ოქროს და ამბობდნენ: „მადლობა ლმერთს, თითქმის ყველაფერი გაკეთებულია“. ჩვენ კი მშენებლობის დამთავრებით სწორედ ასევე ვერ ვიანგარიშებთ მოგებას, იმიტომ რომ ეს მშენებლობა კიდევ ჩვენ გვინდა იმისათვის,—და აქ ბესარიონმა აუწია ტონს—ჩვენ გვინდა იმისათვის, რომ მთელი ქვეყნის ბარანოვსკებს და ბარიატინსკებს გავუსწოროდეთ...

ხედავდა გალინა, რომ ლობჯანიძე ამას ამბობდა თავის უბრალო გულწრფელობით და დამაჯერებლობით.

— აქი კიდევაც უსწორდებიან... აი თუ გინდ თვითონ ლობჯანიძეც. ისიც ხომ, როგორც ჩანს, საუცხოვოდ უსწორდება ინჟენერ ბაბუციძეს და მას პირადად.

— ბესარიონ, თავი დამანებე, თორემ მჭედლიძესავით დავიძინებ!—ჩააჩუმდა ლობჯანიძე კარგა ხნის შემდეგ გალინამ და სიმღერა გააბა.

— რა კარგი სიმღერაა!—შენიშნა ლობჯანიძემ.

წამოვიდა მთვარე და კარვის ზევით შუა ცაზე დაეკიდა. კერია დაიფრფლა და ჩაქრა. ცეცხლის შუქზე შეგროვილი მიკიოტები და ძერები ფართქალით არ ისვენებდნენ. ბოლოს მიფრინდა რომელიღაც უშველებელი ფრთოსანი და ყიავ-ყიავით ყველაფერი აიკლო.

დადგა ისეთი წუთი, როდესაც გალინას უკანასკნელად უნდა გამოეცადა ლობჯანიძე.

ბაბუციძე როდესაც ხაშურში მიდიოდა, ქალს ასე დაუბარა:

— არაფერი დააკლო... თუ არა და თავი ქვაზე უხეთქია. მთელი სამუშაო ხელში შეატოვე და წამოდი!..

და უკვე ათი დღეა გალინა „არაფერს აკლებს“, მაგრამ ლობჯანიძე თავის აზრიდან ვერ გადაიყვანა და აი ამაღამ დღე გადაწყდეს ყველაფერი...

ბესარიონი ისევ ნახაზებს ჩაჰყურებდა და ქალის სახისათვის ერთხელაც არ შეუხედავს. ხოლო კუთხესთან მკედლიძე ხვრინავდა.

— ნუთუ თქვენ, ბატონო ბესარიონ, გჯერათ ამ მთებში რაიმე გამოიცვლება?.. — შეეკითხა გალინა და ფიჩხი კბილებით გატკვირა.

მან იცოდა რა პასუხს მიიღებდა ამ სიტყვებზე. ალბად ისეთებს, როგორც ყოველთვის...

ლობჯანიძემ მოიხედა. რამოდენიმე წუთს უყურებდა ქალს პირდაპირ სახეში, ისე კუშტად და გაოცებით, რომ მარტო ამ შემოხედვით გაათავა ყველაფერი. და გალინაში ერთბაშად გაიღვიძა ქალმა, ის მზად იყო ამ მოუხეშავ ძალის წინ მუხლი მოეყარა და მორჩილება გამოეცხადებია, მზად იყო მთელი სინაზით, მსუბუქი ნახტომით მიეპარებოდა ლობჯანიძეს და მკლავზე მიჰკროდა... მაგრამ რა? ლობჯანიძე ამას ვერ გაიგებდა და ვერც შეიმშვენებდა.

— საზიზღრობაა!.. — ჩაიბუტბუტა ამის შეგნებით გაცეცხლებულმა ქალმა და ბესარიონს თვალი აარიდა.

— შენ მოუხშირე არა?.. — შეეკითხა ლობჯანიძე პასუხის გაცემის მაგიერ, მაგრამ ვითარებას ისედაც მიხედვრილმა გალინამ შეიხვია სათბური და დასაძინებლად დაემხო, მაგრამ მის თვალებს ძილი არ ეკარებოდა.

— არაფერი გამოვიც, სრულიად არაფერი! — ფიქრობდა გალინა და მას ამ წუთს ეზიზღებოდა ინჟინერი ბაბუციძეც კი, ეზიზღებოდა თავისი თავი და უღელტეხილზე დარჩენისათვის მზად იყო ჩუმად ეტირნა.

* * *

მეორე დღეს გალინა არ წამოდგა. მან განაცხადა, რომ მეტი დარჩენა უღელტეხილზე არ შეუძლია და სამი დღით დასასვენებლად ხაშურში მიემგზავრება. ფეხი ტკივა, ხერხემალიც ტკივა და წუხელ სიცხეც ჰქონდა. ეს ალბად იმიტომ, რომ გუშინ მუხასთან ასე ღონივრად დაეცა.

— ცხადია, ბაბუციძის წასვლის შემდეგ, შენ ყველაფერი აგტკივდა და აქ მუხა არაფერს შუაშია! — ხელის ჩაქნევით უთხრა ლობჯანიძემ, რომელმაც იცოდა, დღეიდან ინჟინერი ქალი შორდებოდა ექსპედიციას, ამის შემდეგ გალინა ყოველმხრივ გაილაშქრებდა ლობჯანიძის ნახაზების წინააღმდეგ, რომელიც ამდენ შრომად და წვალებად ღირდა.

ლობჯანიძემ ისიც იცოდა, რომ გალინა და ბაბუციძე შეადგენენ რაღაც ახალ პროექტს, ალბად შექველად მეორე ლიანდაგის გაყვანის აზრს დაადგებოდნენ და ასე მშენებლობის დაწყებაც კიდევ რამოდენიმე ხნით გაჰიანურდებოდა...

— ბაბუციძე აქ არაფერ შუაშია, მე ავად ვარ!.. სამ დღეს დავისვენებ და დავბრუნდები!— წარმოსთქვა გალინამ და შუბლზე ხელი მიიღო.

III

ექსპედიციაში დავა პირველად ბაბუციძემ წამოიწყო. როდესაც ფერდობზე ამოვიდოდნენ და ჯოჯგინას შეაყენებდნენ, ლობჯანიძე მანძილის გაზომვის თაღარიგს შეუდგებოდა, დაღლილი გალინა ფეხთ გაიხდიდა და თავის თეთრ ფაფუკ ქუსლს ისე უსვამდა ხელს, თითქოს ეფერებოდა. მკედლიძე კი მინდორზე პირაღმა დაწვებოდა და კრიალა ცაში დაკარგავდა თვალებს. მაშინ ცალკე იდგა ბაბუციძე, ბერკეტივით გრძელი და გამხმარი მკლავები წელზე ჰქონდა დაღებული და მისი მოუსვენარი თვალები ხან ერთს ჩააჯინებოდა, ხან მეორეს, თავის გამხმარ ფეხებს ჯოჯგინასავით გაშლიდა და თითქოს მიწაშიც ჩარგავდა, სანამ მთელი მუშაობა არ გათავდებოდა იდგა ასე გამოჯგიმული, ხან ერთ მითითებას იძლეოდა, ხან მეორეს. შემდეგ დაჯდებოდა გალინასთან და დაუსრულებელ საუბარს გააბამდა.

პაწია ჩემოდანში ინახავდა სარკეს, საუკეთესო ხარისხის საცხებლებს, საპნებს, სამართებელს, აბრეშუმის ცხვირსახოცებს, კბილის ჩოთქს და რალაც ფხვნილებს.

ყოველ სამ დღეში მოიხსნიდა თავის განუყრელ ოქროს სათვალეებს, მკედლიძეს წყალს გაათბობიებდა, აქაფავდა ფხვნილს, დაიდგამდა წინ სარკეს, თეთრ ხელთათმანებს წამოიკევამდა და სახის კანზე თითების უფრთხილესი შეხებით იპარსავდა წვერულვას. მკედლიძეს ასეთი რამე არასოდეს ენახა და პირდაღებული შეჰყურებდა. განსაკუთრებით საოცარი იყო სამართებელი. ის პატარა ჩაქუსა ჰგავდა, რომელზედაც ტარი ზედვე დაეხრახნათ. შემდეგ ბაბუციძე პაწია, მუცელგამობერილ შუშას მოუხსნიდა თავს და მკედლიძე ხარბად შეჰყურებდა მწვანე სითხეს, რომელიც შუშაში ციმციმებდა. ბაბუციძე ამ სითხით საყვლოს დაისველებდა, მთელს კარავში საამო სურნელი ღვებოდა და მკედლიძე იგონებდა თავის სოფელს, სადაც თხების და ცხვრების ნაოხრალის მძაფრი სუნი იდგა.

ყველაფერ ამისათვის მკედლიძეს ამ კაცის დიდი მორიდება და შიში ჰქონდა... მასთან სიტყვის ამოღებასაც ვერ ბედავდა... ლობჯანიძე კი სხვა იყო, მკედლიძე ლობჯანიძის პირსახოცს და ხელის საპონს ხმარობდა, ბაბუციძეს კი ვერ იქნა და ვერ გაუბედა ის მუცელგამობერილი შუშა ეთხოვა.

და აი, ამ ბაბუციძემ, ექსპედიციაში პირველმა ჭირვეულობა დაიწყო. ერთხელ, ამ ათი დღის წინ, ფერდობზე ამოსვლის შემდეგ გალინამ ფეხთ გაიხადა, ლობჯანიძემ ნიველირი გამართა, მკედლიძე წამოწვა და ბაბუციძემ მკლავები წელზე დაიწყო... ასე გავიდა ცოტაოდენი დრო და ბაბუციძემ სულის ამომხდელი კინკლაობა წამოიწყო.

— მკედლიძე დაიღალა!— ამბობდა ის.— მე ვგრძნობ ძალიან დაიღალა! ვხედავ, ხშირად მიეგდება ხოლმე ბალახზე; გალინა დავითის ასულიც დაიღალა, ქუსლი მტკივნეული გაუხდა, მეც ვაწამე ჩემი თავი!.. ლობჯანიძეს არ

ახსენებდა) და ბოლოს და ბოლოს მე იმ დასკვნამდე მივდივარ, რომ აქედან არაფერი გამოვა.

— თქვენი დასკვნები უმართებულოა!..—ჩაურთო ლობჯანიძემ და ნიველირს უფრო ინტერესით გახედა.

— იმ დასკვნამდე მიველ, რომ ეს ყველაფერი წყლის ნაყვია. აქედან არაფერი გამოვა სიგიჟის მეტი...

— სიგიჟეს ახლა შენ თვითონ ლაპარაკობ!..—მიუგო ლობჯანიძემ და აი ამ დღიდან დაიწყო მჭედლიძის სულის ამოხდა. გააბამდენ კამათს, მჭედლიძეს უნდოდა მუშაობა ჩქარა დამთავრებულიყო, სოფელში წასვლა ეჩქარებოდა, აქ კი დღე და ღამ კამათობდენ და მერე როგორც ჩანდა ამ კამათს არ ამთავრებდენ.

საკითხის გადაჭრა რომ დაეჩქარებია, ბოლოს და ბოლოს კამათში მჭედლიძეც იჭრებოდა. ბაბუციძეს რომ ველარაფერს უბედავდა, ლობჯანიძეს შეუტევდა... შემდეგ კი ბაბუციძეს იაფფასიანი მოთაფლული სიტყვებით აწყენებდა:

— კარგია ჰო, ჩემმა მზემ კარგია!.. ძალიან კარგი იქნება, ნუ გეშინია!.. ახლა იმ ფერდობზე წავიდეთ!.. დიდებული გეგმა!

იმ იმედით, რომ უკან გამოყვებოდენ, ნიველირს წინ გააქანებდა და კარგა მანძილის გავლის შემდეგ რომ მოიხედავდა, ლობჯანიძე და ბაბუციძე ისევ ერთ ალაგას იდგენ და კამათობდენ.

კარგა ხანს გრძელდებოდა ეს მტანჯველი დღეები. შემდეგ მჭედლიძე როგორც იყო განთავისუფლდა. ბაბუციძე ვითომ ავად გახდა, ჯერ ექსპედიციას ჩამორჩა, შემდეგ საფოსტო მატარებლამდე მიაცილეს:

— მე თუ უკეთ გაეხდი სხვა მიმართულებით ვიმუშავებ, ტფილისსაც შევატყობინებ!—უთხრა კიბეზე შემდგარმა ბაბუციძემ ლობჯანიძეს.

— ეგ შენი ნებაა!..—მოუჭრა პასუხი ბესარიონმა.

ეს იყო ამათი მშვიდობა.

ბაბუციძე ვაგონში შევიდა. კარებს ხალხი მიაწყდა, ზარი დაჰკრეს და მჭედლიძეს გაახსენდა, ბაბუციძესთან მას სათხოვარი ჰქონდა, ვაგონის კიბის სამ საფეხურს ერთად გადააბიჯა და უსირცხვილოდ კუბეში გაჩნდა.

— ბატონო იოსებ!.. მე სათხოვარი მქონდა...

— რა სათხოვარი, ბიჭო?..

მჭედლიძემ როგორც იქნა გაბედა:

— შენ რომ ღამაში შუშა გაქვს, ის მაჩუქე!—და წამოქარხალებულმა კისერი ჩაქინდრა.

— შუშა რად გინდა, ბიჭო?..

— მინდა, ბატონო, შენი ჭირიმე, მაჩუქე... ძალიან მინდა, მჭირდება ეგ ოხერი!

მატარებელი დაიძრა. მჭედლიძე ჩამოხტა, მუკაში ორი შუშა ეკავა, ერთი ცალიერი, მეორეში ცოტაოდენი მწვანე წყალი ჩარჩენილიყო. მჭედლიძე სითხეს ანჯღრევდა და სიხარულისგან კიბინებდა.

* *

ახლა გალინაც საფოსტო მატარებლამდე, რომ მიაცილეს და ხაშურში გაისტუმრეს, მკედლიძემ თავის პატარა, რგვალი ნაბდის ქუდი მოიგლიჯა და მიწაზე დაახეთქა.

— აწი უყურე, ჩემმა მზემ მართალს ვამბობ, ხუთი დღე ვადა მომეცი და რიონამდე ჩავალთ.

— რას ამბობ, ალექსი, ახლა ყველაფერი მე ერთს დამაწვება...

— ჯავრი ნუ გაქ, ჩემმა მზემ ასე სჯობია... დაგაწვეს!

ლობჯანიძე უკვე ერთხელ ტფილისში იყო, — ბაბუციძე ექსპედიციას რომ მოშორდა და იქ წინადადება მისცეს მუშაობა მაინც დაემთავრებია, ახლა დეპეშით შეატყობია: — გალინაც ავად გახდაო და იმავე დღეს ტფილისშია ლობჯანიძეს მეორედ მისცა წინადადება, მუშაობა დაუყოვნებლივ დაემთავრებია.

ამ დღიდან მკედლიძემ თავისუფლად ამოისუნთქა. — ნიველირს და შეკრულ კარავს ხელი რომ წაავლო, მოეჩვენა თითქოს ორივე გაცილებით უფრო მსუბუქი ყოფილიყოს. წავიდენ ორნი. გადაუხვევს ფართე საურმე გზას, ისევ გადალახეს მდინარე ჩხერიმელა და ფერდობი აიარეს.

ახლა ლობჯანიძემ სხვა სიმაღლისაკენ გაიშვირა თითი:

— ავიდეთ! — შეაგება მკედლიძემ პასუხი და ცოტა ხანში მაღლობზე გაჩნდენ. ჯოჯგინა დადგეს და იმ საღამოს უკან არ დაბრუნებულან.

* *

მკედლიძემ მოიგო. ჯერ ერთი ექსპედიციაში კამათს ბოლო მოეღო და ამით დრო ამოად არ იკარგებოდა. მეორე ის, რომ ლობჯანიძე სამუშაოებით დაიტვირთა და საუბრებისათვის დრო არც კი რჩებოდა. საღამოზე ბესარიონი კარავში ნახაზების გასწორებას რომ მორჩებოდა, უკვე გვიან იყო და თავი ძილის ბურანით დამძიმებული ჰქონდა. ამიტომ ერთს დაამთქნარებდა და წაწვებოდა...

მკედლიძესაც ეს უნდოდა და თვალეგაბრწყინებული, ხმის ამოუღებელი იცინოდა, მაგრამ ლობჯანიძე ხანდახან თუ ცოტაოდენ დროს კიდევ იპოვიდა, მკედლიძე ყოველმხრივ ეცდებოდა სიტყვა ბანზე აეგდო და მომაბეზრებელი საუბარი როგორმე ჩაეშალა.

ახლაც გარშემო უსხედან ცეცხლს და ორივენი ამთქნარებენ.

მკედლიძეს შეეშინდა მისთვის ლექციის კითხვა არ დაეწყოთ, ამიტომ თვითონ აპირებდა რაიმე ამბის დაწყებას, მაგრამ ოსტატმა დაასწრო, ნახაზები დაკეცა და მოულოდნელად შეეკითხა:

— თუ გახსოვს, სად ვიყავი წელან რომ დაგეძინა?..

მკედლიძემ ვერ მოიგონა თუ რა ალაგას ჩაეძინა მას, მაგრამ იფიქრა: ლობჯანიძემ ყოველთვის უღელტეხილის დაღმართების შესახებ იცოდა ამბის გაგრძელება, ალბად დღესაც ამაზე ილაპარაკებდაო და ყბა შექცევით მიუგო:

— მგონია დაღმართზე იყავი.

— მაშ მატარებლის დამსხვრევის გამომწვევი მიზეზების შესახებ არ მოგისმენია?..

რა უთხრას ახლა მჭედლიძემ. როგორც ჩანს ამბავს დაღმართის შემდეგ მოყოლია, რომ მდგომარეობიდან გამოსულიყო სიტყვა ბანზე ააგდო:

— გუშინ საურმე გზა რომ გადავჭერით, ამას ფოშტის შარას ეძახიან. წინად, თურმე აქ დადიოდნენ ფარდაგადაფარებული დაბალთვლებიანი ურმებით. შარა იმერეთს ქართლთან და კახეთთან აკავშირებდა...

— მერე, მერე?...—დაინტერესდა ამ გზის ამბით ლობჯანიძე, ყურები სცქვიტა და შევირდი სალაპარაკოთ წააქეზა.

— მერე და, ჩემო ბატონო, ბაბუაჩემისაგან გამიგონია, ამ გზაზე თურმე დაბალთვლებიანი, ფარდავით გადახურული ურმებით დადიოდნენ და რკინისგზა სულ არ იყო...

იმეორებს ერთხელ ნათქვამს, რათა დრო მოიგოს და ბაბუას ამბავი მოიგონოს.

— ჰო, ბაბუას ახსოვს, თუ როგორ წვალებით დადიოდნენ ურმები, მაგრამ ის რა სიარული იყო... ისე კი გარწმუნებ, იჯინერო, რაც ქვეყანა გაჩნდა აქ გზა არასოდეს არ ყოფილა...

გადავიდა საკუთარს შეხედულების გამომქლავებაზე, რადგან ველარაფერი მოიგონა.

და მჭედლიძეს რამოდენიმე დღეში შეეძლო მოჰყოლოდა იმერეთის ბატონის, მიქელაძის, და მისი ბაბუას ქართლში გადმოსვლის ამბავს, რომელიც მას სოფელში სადღაც ერთხელ გაეგონა და ახლა თვითონ უყვირდა, რომ ლამაზი გამოუვიდა.

საქმე იწყებოდა იმით, რომ უღელტეხილიდან მოსულ თავგახეთქილ თავდას, სოფელ ცხრაშუხაში აბინავებდნენ, ხოლო ამ საქმის ჩამდენი და მასზე უშუალო პასუხისმგებელი მჭედლიძის ბაბუა იმალებოდა ტყეში.

— ჰო და იმაზ მოგახსენებდით, ჩემი ბატონი ხარ და...

ყვებოდა ალექსი მჭედლიძე და ახლა ამ ამბავს ლობჯანიძეს რომ გადასცემდა, იმერლებს სიტყვის გამოთქმაში დისცინოდა და იგინებოდა.

— ავდექით ეს ამოდენა ხალხი და მოვდივართ. რვა ურმები დატვირთული მოგვყავს, მათში ჩემი საკუთარი ერთი ურემი ერია. ხარების იმედი მე არ მქონდა და მართალიც გამოვდექ...

იგონებდა ბაბუას ნათქვამს მჭედლიძე და ისევ გრძლად ჩერდებოდა იმერლების საცოდავ ხარების და გაუთლელ ურმის აღწერაზე.

მეურმეები დიდს გაჰირვებას გამოივლიდნენ. რამოდენიმეჯერ გადატვირთავდნენ ურემს. მდინარეებზე ხიდს დააგებდნენ. დასველდებოდნენ, წვიმა მოუსწრებდათ და მესამე დღეს ტალახში ამოსვრილი ხარები საკუთარს ფერს დაჰკარგავდნენ.

— გამოვიარეთ ხეობები, — ყვებოდა მჭედლიძე ბაბუამისის ნათქვამს. — ამ ძალათ წამოთრეულმა ხალხმა... უკან მოვიტოვეთ ბექობები, ფიქვნარი, გადასავარდნი ღრანტები, გამოღრღნილი კლდის ძირები, ჩხერიმელა გადავჭერით და რომელიღაც უშველებელ აღმართს მივადევით. ჩემმა ხარებმა ბუნებრივი ფერი დაჰკარგეს. ისინი აგურის ფერები იყვნენ, ახლა ტალახმა მწიფე წაბლის ფერი მისცა. მე რომ მათ ვუყურებ მეშინია, თან მეცინება. ამგვარი აღმართი ჯერ არ

შევგვხედრია, სულ მალა მიემართება გზა და იქ ნისლსა და ღრუბელში იკარგება. ჩვენ ველარ ვუწვდნით თვალს, თუ საით მიდის მერე. შევდევით და აღმართს შევყურებთ, ბატონმა ყველაფერი აგვიხსნა:

— მოლითსა და წითას შუა ვიმყოფებით, ეს უდიდესი აღმართია, აბა დაცალეთ ურმები...

მეზარება, ძალიან მეზარება. დაღლილი ვარ და იმიტომ. ერთი ტკაველა ძილი ახლა ქვეყნად მიღირს. წამთელემს, სიცივე და ურმის რაჯგუნი გამომაღვიძებს.

— გვირჩევნია აქ დავისვენოთ, ბატონო, დავიხოცენით!—ხლარ დამეთანხმა, შემაგინა და ცხენი ჩემსკენ გამოაქანა. მეტი რალა გზა მქონდა დავცალე ურმები. ყველაზე წინ მე მივდიოდი. შევუდექ აღმართს. ცალიერი ურმით მალა მწვერვალამდე ავბობლდი. გული მეუბნება—ნუ მიდიხარო. ნისლში გავეხვიე, ურმები გავაჩერე და კონკილა შევუდეგი. იქითა მზარე დავხვერე. გზა ახლა კინწისტეხვით ეშვება თავდაღმართზე, ისევ ღელეს ნაპირამდე ჩადის. შუა ალაგას მარცხნივ უხვევს და გადასავარდნ ფრიალოს აღმაცერად მიყვება...

— აი გუშინ რომ ჩვენ თვითონ ენახეთ...—სწყვეტს საუბარს მჭედლიძე...

— მერე, მერე...—აქეზებს დაინტერესებული ლობჯანიძე.

— ხარები დაფეთებულ თვალეხს უსაზღვროდ ახელდენ. მწვერვალზე ხაბაკი რომ ამოვართიეთ და დანარჩენი ურმებიც ამოვიყვანეთ, ისევ ბინდებმა და წვიმამ მოგვისწრო, ამის შემდეგ წასვლას არ ვაპირებდი, მაგრამ ბატონმა სახეზე არც შემომხედა ისე დამწყვილა:

— გარეკე ხარები, წვიმა მატულობს!..

— არა, მე ხარებს ვერ გავრეკავ, ამ თავდაღმართზე ახლა ეშმაკი თუ ჩავა, თავი გამანებე!...

როდი დამიჯერა, მათრახი გადაჰკრა ცხენს და შემიტია:

— მაშ ამ მწვერვალზე ქარებმა სული უნდა ამომხადონ? გარეკე ხარები!..

მათრახი ამართული ჰქონდა. ამ კაცის ხასიათი ხუთი თითვიით ვიცოდი. იქნებ მათრახი ცხენის მაგიერ მე მომხვედროდა. ცხენს შეეშინდა. მეც გამაფრეოლა.

ნელ-ნელა გავემართე ურმისაკენ, წვიმამ ერთბაშად მოუმატა, ხუთ ნაბიჯის გადაღმაზე დაესველდი. გავრეკე ხარები. დაღმართს გადავხედე და ტანში დამზრინა. საცოდავი პირუტყვი ოთხივე ფეხს წინ აბიჯებდა და გაოცებული შემყურებდა, უკან გადმოზნექილი ტანით ამუხრუჭებდა მოწოლილ ურემს, აპეურები ზედ რქაზე აწყდებოდა. გადასავარდნთან ურემი აჩქარდა, უღელმა წინ გამიგდო, დავეცი, ღერძმა ზედ თავზე გადამიარა. მერე მე ვხედავდი, როგორი რახუნით წავიდა ჩემი ერთადერთი იმედი და ნუგეში. წინ რომ ქვა დაუხვდებოდა რაჯგუნით და პრიალით ხტებოდა მალა. მე ერთი დავიკივლე და მუჟა თმა ავიგლიჯე. ურემი მანც გადაეშვა ხრამში. ბორბლები ცალკე მოწყდა და სიბზე მიხტუნაობდა, შემდეგ ღერძიც გატყდა და ცალი თვალი ტოტების მტვრევით და შრიალით ღელეში ჩავარდა, ქვეშ ქვა დაუხვდა და ძლიერი კახანი გააღინა, ხარები რქებით დაატყდენ მიწას. გათავდა!..

აღმართზე ამოვირბინე, ბატონს ცხენი შეეყენებია და იგინებოდა. რომ დამინახა ცხენი ჩემსკენ გამოაგდო და უნდოდა ცხენის ფეხებს ქვეშ გავეთელე.

— აკი გითხარა თავი გამანებე მეთქი! — შეფუყვირე მე. შარაზე დაგდებული კონკილა ავიტაცე და რაც შემეძლო ჯერ ცხენს დავარტყი თავზე, მერე მხედარს... უნაგირზე ღრიალით გადმოვიკიდა...

მოვწყდი ამხანაგებს, წავედი მარტო ამ მთებში წვიმასა და ღამეში.

— ღმერთო, გადამარჩინე, მაგრამ ახლა ვერც იმერეთში წავალ, ვერც აქ დავრჩები...

და ახლა მჭედლიძე ამას რომ ამბობდა, გულში ეშმაკურად ეცინებოდა:

— აჰა, ესეც დამსხვრევის ამბები. ამ თავდაღმართებზე ცოტაოდენი მეც მცოდნია და თავი გამანებე, სანამ მოთმინებიდან გამოსული ბაბუაჩემივით თავში კონკილას გითავაზებდე!

ლობჯანიძე ხარხარებდა:

— მერე, მერე! ბიჭოს, ყოჩაღად მოქცეულა!...

და როდესაც მჭედლიძე ლაპარაკს მორჩებოდა, აღელვებული ლობჯანიძე ძალიან ბევრ ხანს ჩუმად იყო, თითქმის მჭედლიძის ბაბუა, აი, ახლამოაქრიალებდა თავის ურემს ფშვიარებში და ლობჯანიძეც დამხვევრავად უგდებდა მას ყურს.

— მჭედლიძე, და აი ჩენი!... ჩვენმა ექსპედიციამ ეს ოთხი დღის საცოდავი საურმე გზა ფოლადთან და რკინასთან უნდა შეადულოს, იცი ეს შენ?..

— ვიცი, მა არ ვიცი?.. — მიაყრიდა პასუხს შეშინებული მჭედლიძე, რათა თავის ოსტატისათვის საუბრის დაწყების საშუალება მოსპო.

შემდეგ მაკვარანცხ გამოხედვით ოსტატს შიგ თვალებში უძვრებოდა და უსაშველო სათქმელი ენაზე ეკრა:

— აი, ასე, მოგიხარშე თუ არა ბალბა?!.

რაკი მჭედლიძემ გადაწყვიტა თავის ოსტატისათვის არაფერი შეერჩინა, შემდეგ ბოლომდე ღღინში ჩასდია: თავი არ გაანება. „საფოშტო“ გზაზე ბაბუასაგან გაგონილი რომ გამოეოღა, პაპასა და პეპერასაგან გადმოცემულს მოსდგა. ამ ამბავს იმდენს ზელავდა, იმდენს აგრძელებდა და ჭიმავდა, რომ ძილის და ვახშმობის დროს მიაღწევდა... ერთხელ მოყოლილს შეატრიალებდა, ისევ ხელა-ახლა სხვანაირად გადმოალაგებდა.

ახლა უკვე მიქელაძის გადმოსვლის გარდა, იმერელი გლეხების ქართლში პურის საყიდლად წანწალის ამბავიც იცოდა, რომლებიც იმავე თავდაღმართზე იმსხვრეოდნენ. შემდეგ იცოდა იმავე იმერლების ამბავი, თონეებს და ქოთნებს რომ ყიდიან და ამ ნაცოდვილარით სავსე ურემი ხრამში რომ ეჩებებათ. შემდეგ რკინისგზის გაყვანის ამბავიც გაიხსენა. შემდეგ უღელტეხილზე მოთარეშე უაჩაღთა და ავაზაკთა აუზნანთობაც გადმოშალა, რომლებიც ხალხს კლდეებიდან ყრიდნენ, უსიტყვოდ ხდიდნენ ტანთ და თითებს ბეჭდიანათ აჭრიდნენ...

— რა კონტრასტია!! — იტყოდა ლობჯანიძე, — გლეხების უღელტეხილი, საცოდავი, წყლის მიერ წადებული ხიდები, ბილიკები, წვიმები, ურმები, ოთხი დღის სავალი გზა, საუკუნეების მანძილზე უკეთურად აღმართული სურამის ყრუ, ქვის კედელი... და უღელტეხილი, რომელიც უნდა შეიქმნას: პროექტორები, სირენის კივილი და ორი საათის სასიამოვნო მგზავრობა.

და ლობჯანიძეს ავიწყდებოდა ყველაფერი. გული სცემდა წყნარად და მომეტებული სისხლი სახეზე აწვებოდა:

— და აი, მჭედლიძე, ჩვენ ვართ პირველნი! — აღტაცებით ამბობდა ლობჯანიძე და სქელკისერა გლეხი, ალექსი მჭედლიძე, დაყვავებით უდასტურებდა ინტენერს:

— ჩვენა ვართ პირველნი, მა არა ვართ?.. — თანაც უხაროდა, რომ ბესარიონს ამდენი ასიამოვნა წარსულის, მივიწყებულ ამბების გახსენებით და ისევ მაკვარანცხ შემოხედვით ოსტატს შიგ თვალეში უძვრებოდა.

* * *

მაგრამ ბოლოს და ბოლოს ლობჯანიძისათვის მოსაწყენი გახდა მჭედლიძის მოგონებებ და ერთხელ მოთმინება დაკარგულმა ასე უთხრა:

— მჭედლიძე, რა ენა წაიგრძელე, ბიჭო, — რომ მოხვედი, კაცი ხმას ვერ ამოგაღებებდა და ახლა რას შემომეჩიე?!

გამარჯვებული მჭედლიძე ძალიან დიდხანს იცინოდა და შემდეგ უბასუხა:

— ინჯინერო, იცი რა კაცი ხარ?.. ოქრო კაცი ხარ, ოქრო!.. მაგრამ შენი თავი კჟუსის სწავლებით ძალათ შემადულე!.. მოდი ამის შემდეგ შენც სუ და მეც სუ... ძნელი ყოფილა დამტკრევის ამბების მოსმენა?..

ლობჯანიძის გაოცებას საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც დაინახა მჭედლიძის ამდენი ეშმაკობა შესძლებია და იმ დღიდან თავისი ზეგავლენა გააორკეცა.

მჭედლიძეც იძულებული იყო ყველაფერი აეტანა, მაგრამ ხანდახან ოსტატს ეშმაკურად მაინც აუბნევდა ხოლმე გზას და საუბრის ინიციატივას თვითონ ხელთ ჩაიგდებდა. ამას ის ახერხებდა ლობჯანიძის წარსულს ცხოვრებაზე სიტყვის ჩამოგდებით. ლობჯანიძის წარსული კი ისეთი საინტერესო აღმოჩნდა, — „საფქავალ“ ერთ წელიწადსაც კმაროდა და ამავე დროს ყოფილ მემანქანეს ეს არ ეზარებოდა.

— ბესარიონ, ამ თავდაღმართზე სულ მარტოდ მარტოს მატარებელი ჩაგიყვანია? — შეეკითხა ერთ დღეს გაეშმაკებული მჭედლიძე, როდესაც ბესარიონი თავის მოსაბეზრებელ საუბრის დაწყებას აპირებდა და ლობჯანიძემ საუბრის მაგიერ ხაშურის დებოს ამბები გაიხსენა. მჭედლიძე ნიშნის მოგებით იცინოდა, თვალებს კაკლავდა და ხელებს იფშვნიტდა.

როგორ არ ჩაუყვანია ლობჯანიძეს მატარებელი?.. ყველაზე უკეთესადაც ჩაუყვანია. ახლა რა არის? მის ცხოვრებას სულ სხვანაირი დასასრული გამოემა, თორემ ერთ დროს ლობჯანიძე მემანქანე იყო და უღელტეხილის თავდაღმართზე ნავთის მატარებლების შედგენილობას დაარაჯგუნებდა.

როგორც ორთქლმავალი, ისრის პატარა გადაწვეით სულ სხვა მიმართულებას მიიღებს, ასე ყოფილა ადამიანიც. ამ ხუთი წლის წინად ლობჯანიძე ხაშურის დებოს შესავალ კარებში სანიძლას სდებდა:

— მომეცით ორთქლმავალი, შემდეგ ამხვიეთ თვალი ან ძალით დამალე-ვინეთ ერთი ბოთლი არაყი და დამაძინეთ! ასეთ ყოფაში თვალახვეულმა და მძინარემ თუ მატარებელი ზესტაფონამდი, მთელი უღელტეხილი, თქვენს უკეთ მაინც არ ჩაიყვანო, ხალხნო, მოდით და შიგ სახეში ჩამაუფრთხეთ!..

ზეინკლები, თანაშემწეები, ჩამომსხმელები, მღებავები, მემანქანეები ისხდნენ საყუდის ჩასასვლელ კიბეზე, ისმენდნენ ლობჯანიძის ტრაბახს და სულისმოუთქმელად ხარხარებდნენ.

მაინც რა მცხუნვარე მზე იცის ამ კიბეზე! არასოდეს ქარი არ უდგება, ხოლო მზე დილიდან დაღამებამდე დასჩერებია და დასჩერებია.

ბიჭები ისხდნენ წვიმისა და სიცხისაგან დახეთქილ ფილაქანზე, — გალავნის მაგვარად გვერდით ამოშენებულ კედლებზე და იყვნენ ასე, კვახის შემწვარ თესლს და მწესუმწირას კვნეტდნენ, რიგიანად დაბანილ და მაინც მაზუთში ამოსვრილ ხელებში პაწია მარცვლებს ძლივს იკაგებდნენ და ლობჯანიძის გამოშფვევ ნიძლავს ექსტაზში შეჰყავდა.

კიბის თავზე იჯდა ოსტატი ნოე ბლიაძე, ხაშურის დეპოს სისხლი და ძვალი, რომელიც შარვალს ძლივს დაატარებდა, 65 წლისა იყო, საყუდში ვინ იცის რამდენი სამოცდახუთი ზეინკალი მემანქანედ გამოზარდა, აქამდე მზესუმზირას თავთავივით რგვალი და წითური სახე შერჩა, მაგრამ თმა გაუთეთრდა როგორც ქალაქი და კანის სიწითლე ფინტულა ღრუბლებში საღამოს ჩამავალ მზეს ჰგავს.

მოხუცი ოსტატი სულის მოუთქმელად ხარხარებს, ლობჯანიძეც მისი გაზრდილია, თვალიდან ცრემლი ჩამოსდის, ახველებს და ისე ბურტყუნებს:

— კი იზამს, როგორ გგონიათ!.. ჯერ ვისი გაზრდილია ის კითხეთ?

და მართლაც ეს ტანაყრილი, დიდრონი ჯღარუთვალეებიანი მემანქანე ლობჯანიძე, თავის ნიძლავს შეასრულებდა, მაგრამ აბა ვინ გაეჯიბრებოდა მას ხაშურის დეპოში? ლობჯანიძე მთელს გზაზე ვერ პოულობდა თავის ტოლს. ხოლო უღელტეხილზე მემანქანეები ტრაბახობდნენ იმით, რომ მასთან უმუშავნი, დაღმართზე მატარებელი ჩაუშვიათ, ყოფილან მის თანაშემწეებათ, ცეცხლფარეშებად და ერთმანეთისათვის ცოლი, დედა და სალსალამათი უგინებიათ. ლობჯანიძეც თავის მხრივ ამასვე ტრაბახობდა:

— ვაი მაგათ პატრონს, იქნებ კუსავით ფეხი გამოყონ და მეც ნახირ-ნახირაო თქვან ბაქოს, ტუილისის ან ლენინაკანის მემანქანეებმა. საბურთაო მინდორზე პეპერაჩემის დროინდელ მანქანებს რომ დააჯახრიკებენ, საქმე აქ უღელტეხილია, დღეში ოცდაათი მატარებელი თავდაღმართზე რომ იმსხვრევა და მემანქანეებიც ჩვენს ბიჭებსა ჰქვიათ.

ეს ბიჭები ახლა შემწვარ კვახის კაკალს კვნეტდნენ და ლობჯანიძეს გამოწვევაზე არ მიჰყვებოდნენ.

— ჰა, მომყვებით თუ არა? ვინც წააგოს, ნახევარი დუქინი მოგვრებანი, ამდენს რას ანგარიშობთ?

ახალგაზრდა მემანქანე მეტრეველმა „ბარის“ დეპოდან მოსულმა, რომელიც მარცვლებს კი არა კვნეტავდა, ეზარებოდა, არამედ მუჭით იყრიდა პირში და ნაჭუჭიანად ფჰკავდა, გაიშვირა ხელი ძია ნოესკენ და ლობჯანიძე წააქეზა:

— აბა, იმისი ბიჭი, გიორგი გამოიწვიე!

— ვინა, გიორგი? არა, ოსტატის მეხათრება, დანარჩენები სუყველანი ერთად მოდი?

შვილის ხსენებაზე ნოე ბლიაძე თავს ჩაღუნავს და სიცილს სწყვეტს, მისი შვილი გიორგი ლობჯანიძეზე ნაკლები არაფრით არ არის.

თვითონ ნოე თორმეტი წლის იყო დეპოში რომ მოვიდა და აი ახლა მას ხომ ცალი ფეხი სამარეში უდვას, მეორე—დეპოდან მაინც ვერ მოუცვლია. მას ახსოვს უღელტეხილზე რკინისგზის გაყვანა და ამ ხნის განმავლობაში მატარებელი არ დაუშმსვრევია. გიორგიც მამას დაემსგავსა, დარჩენ მამა და შვილი, ახლო ნათესავები კი უღელტეხილზე დაელუპათ. თვითონ ნოეს უფროსს ძმას წიფიდან მატარებელი გაექცა, მას მიჰყავდა თათრების ეშელონი: ეს იყო 1918 წელს. მოლითში მატარებელმა ერთი ვერსი აიბრინა დამქერ ჩიხზე. შემდეგ სადაც ლიანდაგი უხვევდა, პირდაპირი მიმართულება აიღო, გაგლიჯა რელსები და კლდეში რახრახით გადაეშვა. რონოდები ერთმანეთს შეასხდნენ და შემდეგ სამი დღე იწოდა ნამსხვრევები, მემანქანის ფერფლიც ვერ იპოვეს საგვარეულო სასაფლაოზე რომ მოესვენებინათ.

უმცროსმა ძმამ გიგოლამ, თავდაღმართზე გაქანებული მატარებელი მოლითის ნიშანსვეტთან ვერ შეაჩერა. ნიშანსვეტი დახურული იყო. შეგარდა დაკავებულ ლიანდაგზე. დაეჯახა ცისტერნებს. ორთქლმავალი ლიანდაგიდან გადავარდა. მემანქანე ორთქლში მოიხარშა. ქვაბი გასკდა და მშრალი ორთქლი ბლავილით დაიცალა. მემანქანეს შემოაღლიტა მოხარშული ხორცი და ძელებიც უწესრიგოდ გაფანტა.

გიორგი კი იღბლიანი გამოდგა.

გადასარბენზე ლიანდაგი გატეხილიყო. თენდებოდა. გიორგიმ ორთქლმავალი ერთი ადგილის სიახლოვეზე შეაყენა და მატარებელი დამსხვრევას გადაარჩინა.

ნიაღვარს, პატარა ძველი ხიდი დაეხიანებია. გიორგის მატარებელი ხიდის წინ შესდგა.

ამისათვის აჯილდოვებდნენ კიდევაც. ზოქარგული წითელი ნიშანი მიიღო, ოქროსფერ ძაფით არშია შემოვლებული, რომელსაც გულის ჯიბესთან იბნევდა.

ბლიაძეების დიდი ოჯახი უღელტეხილმა ორ კაცამდე ჩამოიყვანა. მამა და შვილი.

— გიორგი არა, თქვენ კი სუყველანი ერთად...

მეთექვრმე იწვევდა ბიჭებს ლობჯანიძე, არავინ ეჯიბრებოდა. მაშინ გამარჯვებულმა სიმინდის ტაროსავით ჯანსაღი პაპიროსი გაახვიან და გააბოლა. შემდეგ ქვაზე ჩამოჯდა, მემანქანე მეტრეველს გადახედა.

— ოსტატზე რომ მიმითითე, ერთი შენ გამოიყე, შეეჩიე, მეტრეველო, მატარებლის წაყვანას?

— სად, უღელტეხილზე?—იკითხა მეტრეველმა.

ლობჯანიძემ პაპიროსი კიდევ გააბოლა.

— რავა იმერელივით ლაპარაკობ, ბიჭო!..

— როგორ თუ იმერელივით?..

— იმერლის ბიქს თურმე უთხრეს, ცურვა იციო?—სად, წყალშიო?... იკითხა მაშინვე. წყალში აბა ხმელეთზე ცურვას რა თავში იხლიდა! უღელტეხილზე, თორემ ბარში მატარებლის წაყვანას რა მიჩვევა უნდა!..

ბიჭები ხარხარებდნენ, მეტრეველს თავში ურტყამდნენ და მერე ისევ კვნეტდნენ შემწვარ კვახის კაკალს...

რა ტკბილი ამბების მოყოლა იცოდა ნოე ბლიაძემ, ხაშურის დეპოს უხუცესმა მემანქანემ.

რომ დაიწყებდა ეს ქალარა კაცი, ბიჭები კრიქას შეიკრავდნენ. ისინი მზეზე ფიცხდებოდნენ და ისე ისმენდნენ. თუ ნოე ამბავს ერთი წუთით შესწყვეტდა, მაშინვე აყაყანდებოდნენ:

— თქვი შემდეგ, ბიძა ნოე, თქვი!..

და ნოეც ალაგებდა: ფოთი-ტფილისის რკინისგზის უღელტეხილზე გაყვანა; 1870 წელი. ყაზარმებში დაუდგრომელი მუცლის ქირი. მიწიდან აყრილი გლეხები. ხის ჯვრები. 16 მანეთის მიღება წელწადში ერთხელ. მაშუთით გათხუზული ტანის აგურით ხეხვა. პირველი ორთქლშავალი. გაფიცვა. ლოთობა და ქალების გაბახება..

თუ ბიძა ნოე ამბავს არ ყვებოდა და ლობჯანიძეც გაჩუმებული იყო, მაშინ ბიჭები დეპოს მრავალტირაჟიან გაზეთს ერთის გნასით კითხულობდნენ და ამ მცხუნვარებაში ვინმეს თუ კიბეზე ჩაეძინებოდა, ეს უეჭველად ლობჯანიძის ყურებად მიიღწევდა და ბესარიონიც ამ ბედნიერ შემთხვევით ცამდის აფრენილი, ხმაჩახლეჩით ფაცურობდა:

— არიქა, მიშველეთ რამე, ერთი ვედრო წყალი... მიშველეთ რამე, არ გააღვიძოთ.. არ დამლუპოთ!—წყალს მოიტანდნენ:

— არიქა, მე დამაცადეთ, მე დამანებეთ!..

ლობჯანიძე ადგებოდა, ფრთხილად გაუხსნიდა შარვალს და წყლით სავეს ვედროს დააპირქვავებდა:

— უუ... უუი...—იყო სიცილი, რომელიც ღრიალში გადადიოდა.

— უუ... უუი...

და ასე სიცილით გამომსკდარი ლობჯანიძე დაბრუნდებოდა სახლში. წინ მინდორი ლიანდაგს გაუჭრია. მაღლა, შუა ცაზე ასული მზე არ ისვენებდა. ეზოში პატარა ხბო კოლინდარს სძოვდა, ხარბ თვალებს აბრიალებდა და დროგამოშვებით კისერამართული პაწია დრუნჩით ბლაოდა, გაანჩხლებული მამლაყინწები ფარიკაობდნენ, ხოლო ალაგესთან ნაგაზი გაშხლართულიყო და ნახევრად თვალედახუჭულს ეძინა.

და ახლა ლობჯანიძეს უეჭველად მოუვიდოდა ჩხუბი ან ცოლთან, ან ბიჭთან... და აი მართლაც ლობჯანიძე უყურებს, თავის თვალთ უყურებს ცოლს დარუს, ვაჭირვებით დაღერლილი სოია გობზე დაუყრია, გამოაქვს და ხბოს უდგამს წინ:

— დაილუპე, შე წყეულო, შე მართლა გამოყრუებულო! დაღერლილი არ დაუყარო, როგორ დაუღერლავს ვერ შეტამს, ეგრე შენ სიკვდილს შეუტამიხარ!..

დარუს დააყრია პასუხს და თავის ქმარს არაფერს შეარჩენდა:

— გააღე ახლა პირი, კაცო, და იყვირე... შეყარე ქვეყანა, ჰა... კაკალი სოია ხბოს გახეთქავს, ეგრე შენ გაგისკდეს თავი!..

დარუ თავსათუარს შეისწორებდა და კოლინდარზე დაჯდებოდა, ლობჯანიძემ კი არ იცოდა რა ეთქვა ახლა ამ ყოველად შეჩვენებულ ჯოჯოსთვის.

ახლა ასე არ არის...

ბესარიონი ათასში ერთხელ მოდის სახლში, ჩხუბი არ მოსდით, საბრალო დარუს სიხარულისაგან ცხარე ცრემლები გადმოსცვივა. ჩაბლუქავს ქმარს და არ ეშვება... მაგრამ რა ქნას... წაართვეს ქმარი დარუს. ბესარიონს მისთვის საჩხუბრად აღარ სცალია.

ცოტა ხანი რჩება სახლში და ისიც უხეიროდ. ყოველ სამ წუთში ვიღაცა მოდის. ეკითხებიან, იბარებენ, დავალებებს აძლევენ.

ლობჯანიძეს აცვია თავის ტანზე ლამაზად შეკერილი ფარაჯა, ჩექმები, ქუდი, რომელზედაც ვარსკვლავი აქვს გაკრული.

სად არის ახლა ნოე ბლიაძე? ან იმისი ბიჭი? სად არიან საყუდის ბიჭები?

ლობჯანიძე სხვანაირ ადამიანებში მოექცა. ეს ხუთი წელი კიდევაც შეეჩვია მათ. ბაბუციძე, გალინა და კიდევ უამრავი სხვები... არც დედას იგინებინ, არც კვახის შემწვარ კაკლით ივსებენ ყოველ დილას ჯიბეს. მართლაც ადამიანის ცხოვრება ორთქლმავალივით ყოფილა...

ბესარიონი ახლა ამ თავის წარსულ ცხოვრებაზე მკედლიძეს მართო ორი-ოდე სიტყვას მიუჯდებდა ხოლმე და გაჩუმდებოდა. საუბარს ისევ ელექტროწევის უპირატესობაზე გადაიყვანდა და შეგირდიც იძულებული იყო ეს სულთახუთვა აეტანა.

IV

მაგრამ ერთ დღეს, როგორც იქნა, ლექციების სადაო საკითხიც მოგვარდა. სურამშა ორივენი მოწმე გახადა იმ ამბების, რასაც აქამდე ერთმანეთს სიტყვიერად უყვებოდნენ და ამ დღიდან ლობჯანიძის ლექციებსაც გაორკეცებული ფასი დაედო, იგი უკვე აღარ იყო მკედლიძისათვის მომბეზრებელი.

ერთ დღეს მათ სადგურ წიფის ნიშანსვეტამდე, მოლითის ვიადუკიდან *) რკინისგზის ხაზით, მთელი აღმართი ამოიარეს.

წინ მიდიოდა ბესარიონ ლობჯანიძე, მას მკედლიძე მიყვებოდა. ლიანდაგის იქით-აქეთ ამწვანებული ხეები იყვნენ ჩამწყრივებულნი, რომელიც ალაგ-ალაგ ორთქლმავლის ბოლს შეერუჯა.

ბესარიონ ლობჯანიძე ხომ ფეხით მიდიოდა, მაგრამ მაინც მას თითქოს ძველებურად ნავთის მატარებელი მიჰყავდა და ის შეეპყრო იმ საშინელ ძრწოლას და გარინდებას, რომელსაც აქ ყოველი შემანქანე განიცდის ხოლმე. ლობჯანიძე გაჩერდა და კარგა ხანს შეპყურებდა ველურ ბალს და ველის ყურძენს. შემდეგ მკედლიძეს მიუბრუნდა:

— იცი რა?... ხომ ბევრი ხანია მატარებელი არ წამიყვანია. ახლა ხომ აღარა ვარ შემანქანე, ეგ ოხერი ამ დაღმართზე მაინც გული ათასნაირად მეკუმშება. რაც მე აქ შიში მიჰამია და ქირის ოფლი მდენია...

— მართლაც საოცარია. — უპასუხა მკედლიძემ — როგორ კინწისტხვით დაყირავებულია ეგ ვერანა!..

*) ვიადუკი, ქვის თაღებიანი ხილია, დიდ ხეობაში გადგმული.

ასე ბაასით ისინი სადგურ წიფამდე ამოვიდნენ. საჭირო საქმეზე სად. მარელისში უნდა გამგზავრებულიყვნენ, სახალხო მატარებლის დრო ჯერ არ იყო. ამიტომ, როდესაც სადგურში ნავთის გრძელი შემადგენლობა შემოვიდა, ისინი ყველაზე ბოლოს ღია ვაგონს შეახტნენ, სადაც ავტოც იყო დადგმული. მატარებელმა თანდათან მსვლელობა მოუჩქარა, სადგურზე არ გაჩერდა და თავისი გეზი პირდაპირ განაგრძო.

წიფიდან მოლითის მიმართულებით რომ გაიხედო ნიშანსვეტი აღარ ჩანს. ეს იმიტომ რომ ცოტაოდენი ვაკე გზის გავლის შემდეგ იწყება თავდაღმართი და სვეტიც ფერდობს ეუარება.

დაღმართის დაწყებამდე მემანქანემ დაამუხრუჭა, ეს ჩანდა იქიდან, რომ მუხრუჭები აქრიალდნენ და განსაკუთრებული სუნი ავარდა.

ლობჯანიძემ იცოდა, რომ აქ მუხრუჭის მოჭერის შემდეგ ათის დათვლამდე უნდა შენელებულიყო მსვლელობა, ლობჯანიძის მემანქანეობაში ყოველთვის ეს ათამდე დათვლა იყო სიკვდილ-სიცოცხლის სასწორი... ამ ათამდე დათვლაში ყოველთვის რალაცნაირად ეკუმშებოდა გული და გამშრალი ყველი სუნთქვას აკავებდა.

და დღესაც ძველი მემანქანე გულში ითვლიდა:

— თერთმეტი, თორმეტი, ცამეტი...

სიჩქარის შენელების მაგიერ მატარებელს უფრო გაქანდა... მოსახვევებთან ბორბლებმა წივილი გააბეს და ლიანდაგს ნაკვერცხლები გასცვივდა.

სურამის ყოფილი მემანქანე, ლობჯანიძე, არ დაიბნა, — ხელის მუხრუჭს მივარდა და ლონივრად მოატრიალა, ორთქლმავლები სამჯერ ნაწყვეტ ნაწყვეტ იძლეოდნენ განგაშს და კინწისტევით მიჰქროდნენ თავდაღმართზე.

მატარებელი ბოლოს ერთბაშად მოწყდა და გასრიალდა. ყველაფერი ირყეოდა, შეშინებული და გონებადაკარგული მჭედლიძე, თავდაღმა დაემხო იატაკზე და მკლავები თავზე გადაიფარა. ლობჯანიძე მაინც არ დაიბნა ეჭიდებოდა სახელურს და ოხრავდა. მთებმა და ნაძვნარებმა საკუთარი სახე დაკარგეს, ისე მიჰქროდნენ გვერდით, თითქოს რალაც უზარმაზარი ნახატის ნახევები და ნაკუწები ყოფილიყვნენ. ფერდობები ზღაზვნით ეშვებოდნენ დაბლა. ტელეგრაფის ბოძები ისე ჩქარა მირბოდნენ უკან, როგორც ერთმანეთზე მიჯაჭული სარები როდესაც შუკაში ვინმე ცხენს მიაქენებს. ბუქსები იწოდნენ.

ლობჯანიძეს გული გაუკაჟდა. ქარმა ქული გადააგლიჯა. ამ წუთს ბესარიონი არაფერზე ფიქრობდა, მარტო მჭედლიძის ყიჟინი ესმოდა, მაგრამ ეს ძახილი ახლა მასზე სრულებით არ მოქმედებდა. წარბშეუხრელად გაჰყურებდა მთელს შედგენილობას, რომელიც მოსახვევებზე სწრაფად იკლავებოდა და იმართებოდა.

გამოჩნდა მოლითი. ლიანდაგის გარშემო მტერის კორიანტელი დადგა და მატარებელი შევარდა დამქერ ჩიხში, რომელიც მაღლა ფერდობისაკენ მიემართება. ზემოდან მომავალ მატარებელს ყოველთვის ამ ჩიხში ღებულობენ.

აღმართზე მატარებელმა სიჩქარეს ერთბაშად მოუკლო, მაგრამ სადაც ლიანდაგი მარცხნივ უხვევდა, გამოქანებულმა ორთქლმავლებმა პირდაპირი მიმართულება აიღეს და ლონიერი რაჯგუნი მოისმა. ახლა კი ლობჯანიძემ დაჰკვივდა.

მის თვალწინ მთელი მატარებლის წინა ნახევარი ორთქლმავლების თავზე მოკალათდა, ამის გამო მეორე ნახევარი უხეშად შესდგა... ბუფერის თევზები ქანით დაიმსხვრა.

ლობჯანიძე გადმოხტა რონოდიდან... გაიქცა და რომ მოიხედა მჭედლიძე არსად ჩანდა.. ისევ უკან გამოიქცა, ავიდა ვაგონზე და იატაკზე დამხოზილი მჭედლიძე წამოაყენა...

ხანძარი ავარდა, ცისტერნები სკდებოდნენ. ახლო ფერდობზე წიფელას ტყეს ცეცხლი წაეკიდა... ჩხერიმელაში ანთებული ნავთი ჩაიღვარა და მაღალი ბული დააყენა...

ლობჯანიძე სადგურში შევარდა. ხაშურს დაურგეს. გამოლენჩებულ მჭედლიძეს კაცის ფერი არ ედო.

ლობჯანიძემ იცას—ახლა ხაშურში ბლავიან ორთქლმავლები და თავწაქრული ქართლელი დედაკაცები თავიანთ ბავშვებით ეფინებიან ქუჩას, დაეძებენ ქმრებს, ძმებს და მამებს.

ცოტა ხანში წიფიდან დრეზინა მოვიდა... ლობჯანიძე მივარდა დრეზინას და... ვინ არის ეს მოხუცი... ჩამოვიდა. მოდის. შარვალს ძლივს დაატარებს. წითური... იცნო ძია ნოეა, ძია ნოე... აგერ მდინარიდან შემანქანეც ამოიყვანეს. როგორ გადაჩაწი?! კანკალებს, მიწისფერი აძევს, ხელში ორთქლმავლის მუხრუჭის მოტეხილი სახელური უკავია, წაქცევისაგან იკავებს თავს და თითქოს იხვეწება:

— ბიჭებს უთხარით!!.

და ნუ თუ ეს გიორგია... კი, ის არის, ის. ლობჯანიძე მივარდა და მაშინ გიორგიმ მარჯვენა ხელი წინ გამოიშვირა, ჩაბლუჯული მემანქანის სახელური დაანახა:

— ბესარიონ... ბიჭებს უთხარით... რა დღეში შეგვხდით!... და მეტი სათქმელი ვერ მოახერხა, თითქოს ლობჯანიძე ხუთი წლის უნახავი არც კი ყოფილიყო.

მარჯვენა ხელი გამოიშვირა და შეწუხდა: ცრემლი სახეზე გადმოეკიდა. მოხუცი მძიმედ სუნთქავდა შემდეგ ლობჯანიძე იცნო:

— ბესარიონ, ზედავ დავილუპე!.. და მეტი სათქმელი ვერც მან იპოვა, რადგან მისკენ მოიწვიდა შვილი, თავისი გიორგი.

— მამავ!..—ეძახის ის მოხუც ნოეს და თავს იმართლებს:

— მამავ, შენ აქ რა გინდა, საიდან გაჩნდი აქ, როგორ დავამუხრუჭე... ორთქლმავლის ბრალია, მილალატა, ვერ დავიმაგრა... მილალატა, მილალატა. ხრეშზე დაეცა. მივარდნ. საკინძი გაუხსნეს. ის არ სუნთქავდა.

ძია ნოეს თითქოს ზურგიდან აკიდებული კლდე ჩამოაცილეს; გაბრწყინდა. ეს სამოცდაათი წლის კაცი წელში საოცრად გაიმართა და ერთ წუთს გაცივება სცადა:

— ორთქლმავალმა მილალატაო? ვის არ ღალატობს სურამზე ორთქლმავალი?!

მერე ისეთი გამომეტყველება მიიღო, თითქოს ლობჯანიძისათვის რაღაც უნდა ეთქვა... მაგრამ არაფერი უთქვამს.

— წასვენეთ!!— შემდეგ გაოცდა:— ბიჭებს უთხარიტო, მერე სად არიან ბიჭები, სად?

მოხუცი შესდგა და მთლიანად გათეთრდა:

— წასვენეთ, რას მიყურებთ ასე გაშტერებულნი, რას?... არაფერი გინახავთ! მივიდნ და მემანქანე ადგილიდან წამოსწიეს, მაშინ მოხუცმა მამამ ორი-ოდე ნაბიჯი გადასდგა, შემდეგ თავი შეიკავა, შეიჩერდა:

— ეს გზა არ არის, ეს ორთქლმავლის ბრალიაო...— ჩაილაპარაკა თავის-თვის და შემდეგ ერთბაშად აბლაღელდა, აყვირდა.

— ყველაფერი ორთქლმავლის ბრალია, რაც ხდება უღელტეხილზედ, მეც ვიძახი ამას. აქ რომ დავებრდი, ნოე ბლიაძე, ან ისინი უნდა წავიდნ აქედან, ან ჩვენ!.. შემდეგ გაჩერდა, რამოდენიმეჯერ ამოისუნთქა და ხელგაშლილი, თავის გიორგის ზედ დაემხო. თითქოს კლდეზე ამართული ძველისძველი კოშკი ვადიზნიქა და ჩაწვა. თითები ხრეშში ჩაჭიდა და გაიჭიმა. თვალები ჩაუცვივდა.

* * *

ქვემოთ, ერთს დაუზიანებლად დარჩენილ ცისტერნაში, ნავთი გრუხუნით დუღდა. ხანძარი ჩააქრეს. ჩამოუქროლა ნიაფმა და კვამლი გაჰფანტა. ისევ ნათლად გამოჩნდნ მთების ნაკეთები, თითქოს აქ აღარაფერი მომხდარიყოს.

მარელისში დამხმარე მატარებელს გაჰყვენ. ლობჯანიძე მარტო იჯდა, წამოსასხამის საყელოები აეწია და იატაკს დამტერებოდა.

პირველად, თავის აქ ყოფნაში, მკედლიძე მიუხელოვდა მას და გაუბედვალ შეეკითხა:

— ბესარიონ, რატომ იძახოდნ ორთქლმავალი უნდა წავიდნო...

— ა!...— გამოფხიზლდა ლობჯანიძე.— ამდენ ხანს რაც მაგაზე გელაპარაკე არ გესმოდა?..

— არა, კი მესმოდა, მაგრამ ძალიან საინტერესოა...

— დაილუბა ეგ საწყალი... მთელი მათი ოჯახი ამ დაღმართზე ამოწყდა. მამა და შვილი-ლა იყო დარჩენილი.— შემდეგ ისევ კრიქა შეიკრა.

და ახლა ლობჯანიძეს თვალწინ ედგა უღელტეხილის მძიმე ქრონიკები, დამსხვრეულ ვაგონებით და ორთქლმავლებით ამოცნებული მემანქანეების ცრემლით გაბანილი სურამი. დაყირავებული თავდაღმართებით და ტელეგრაფის ბოძებით და ადარებდა იმ უღელტეხილს, რომელიც უნდა შეექნათ: მძიმე ელექტროდამუხრუჭებაზე მომუშავე ელმავლები. თვალის მომჭრელი პროექტორები. სირენების კივილი. ქსელებში მღალაი ჭინვის დენი, იზოლატორები. ამას ან-ხორციელებდა ლობჯანიძის პროექტი და ბესარიონი რომ უკვირდებოდა საქმის ვითარებას, რალაცნაირი თრთოლეა იტანდა.

— თქვენ ცდებით, ბატონო იოსებ ბაბუციძე, სასტიკად ცდებით.— ეკამათებოდა შორიდან თავის მოწინააღმდეგეს.

— ორთქლმავლები უნდა წავიდნ აქედან, მეორე ლიანდაგი საქმეს არ შეეღის... მე თქვენ დაგიმტკიცებთ ამას ..

* * *

მარელისში არიან. ლობჯანიძე წევს ტახტზე, მკედლიძემ ლოგინი იატაკზე გააგო. საბანში გაეხვია, მაგრამ არ ეძინება. წამოყოფს თავს, ლობჯანიძეს რალაცას შეეკითხება, მერე სანახევროდ წამოდგება, სახეზე თავისი ფერი ჯერ არ დაბრუნებია. ისმენს, თავს უქნევს.

დო ლობჯანიძეში მთლიანად აღსდგა და გაცოცხლდა უღელტეხილის მემანქანე, რამდენი რამე მოიგონა, რამდენი მარცხის შესახებ მიყვა და როდესაც წაეძინა, მას დაესიზმრა თითქოს ის ისევ მემანქანე იყო, ხაშურის დეპოს მოსაცდელ ოთახში ზის, წვიმს, უღელტეხილიდან ორთქლით გაქლენთილი ნიავე უბერავს. მემანქანეები „მახორკას“ ამოღებენ და ანთებულ ფარნებზე თბებიან. წვიმს და ხან მსხვილ ხოშაკაღს გამოურევს, თითქოს მილიონი მენიჩბეები ცის სახურავს ხვეტენ. გარედ ღამდება, ხეები არ ჩანან, ბოძები არ ჩანან, და აი ახლა ორთქლმავლები თავის მბჟუტავ სანათურებით, უნდა წავიდნენ უღელტეხილზე, რათა კიდევ ერთხელ დაღმართზე გამოქანდნენ და კლდეში ჩაიჩეხონ:

მოსაცდელ ოთახში კუთხესთან ვიღამაც ამოიხვნეშა:

— ასეა ძმაო, არაფრის არ უნდა გეშინოდეს!

— ყველაფერი შეხვედრათა და ბედი!

— საწყალი ძია ნოე!..

მწვანე და წითელი ფარნები ლაპლაპებენ და ამ მღუშარებაში იჭრება შისისაგან გულგახეთქილი და გაანჩხლებული დარუს კივილი:

მას ქმარს ართმევნენ და მეტი ასეთი ცხოვრება არ შეუძლია, არაფრის გულისათვის არ შეუძლია...

ლობჯანიძე ეფერება, მაშინ ცოლს გული უჩვილდება და ცრემლები ლაპალუბით გადმოსცვივა, ტირის, ზღუქუნებს, თან ქმარს ეხვეწება:

— წამოდი, კაცო, შე უბედურ დღეზე გაჩენილო, სახლში წავიდეთ, მაინც და მაინც თავი უნდა შეაკლა?.. წამოდი სახლში, წამოდი!..

და ამ ტირილზე ელვიძება ლობჯანიძეს, მკედლიძე იატაკზე ხვრინავს და ამ დაბნეულობის დროს ჩაუქრობლად დარჩენილ ღამეაში ნავთი ამოღეულა.

V

მკედლიძე იმდენად დააინტერესა იმ ამბავმა, თუ როგორ შეეძლო ლობჯანიძეს უღელტეხილზე ორთქლმავლების შეცვლა, რომ მეორე დღეს თავის ოსტატს დაწვრილებით ყველაფერი გამოკითხა, შემდეგ რომ ჩაუფიქრდა, გადასწყვიტა, რომ ლობჯანიძის გეგმები მართლაც და საუცხოო იყო:

— ჩემმა მზემ კარგია!..—წამოიძახა მან მთელი გულწრფელობით და შემდეგ შეეხარბა, საიდან იცოდა ლობჯანიძემ ამდენი, როგორ შეისწავლა ყველაფერი ეს? ნიველირი რომ აიკიდა და გზას გაუდგენ, გვერდით გაუსწორდა და ხარბად შეხედა, მერე საშველი აღარ მისცა.

— ბესარიონ, ერთი დაწყობილად მითხარი, საიდან გისწავლია ამდენი?! ხომ შეიძლება შენსავით სხვამაც ისწავლოს?

ლობჯანიძემ გაიცინა:

— შენც გინდა რომ ისწავლო თუ?

— რატომაც არა! ხომ უბრალო მემანქანე იყავი?! მერე კაცი გამოხველი.

— კი, ვიყავი, შემდეგ ორიოდ გამოგონება მქონდა და სასწავლებლად გამაგზავნეს...

მაგრამ მკედლიძე ვერ დააკმაყოფილა ასეთმა მოკლე პასუხმა.

— მაინც ეს გამოგონებლობა რა უნდა იყვის... ხომ შეიძლება სხვა კაცმაც გამოიგონოს იგი.

— აი ორთქლმავლების „ფარსუნკა“ გამოვიგონე, კვამლი რომ ამოდის, ნამეტანს იხრჩოლებოდა, გვირაბში გვახრჩობდა, მე კიდე მოვაშლევინე ეს...

და ლობჯანიძის მეხსიერებაში ამ შემთხვევის გამო სწრაფად აღსდგა ჩვიდ-მეტი ორთქლმავლის მივიწყებული ამბავი, ისინი ჩრდილო-კავკასიის ერთსუფე-ლებელ დეზოდან გამოგზავნეს, რალაც განსაკუთრებული კონტრუქციის, ჩხა-ვანა ყურთა სმენის წამლები ხმისა, გაოხრებული, მოუვლელი, სანათურის მინა ჩალეწილი, ბორბლებგაცვეთილი. ზომაზე მეტად აბოლებდნენ და ამიტომ სადგუ-რის წინ კვამლის უშველებელი გორაკები იდგა.

მატარებლით დირექციიდან ვილაცამ ჩამოიარა. გზაზე დაუხვდნენ:

— „ფარსუნკები“ უნდა გამოიცვალოს, ძალიან ბევრს აბოლებენ, გვირაბში სუნთქვა შეუძლებელია.—მიმართა ლობჯანიძემ.

— მოქალაქეხო! ჩვენ ეს კარგად ვიცით და ნუ ერევით დირექციის ფუნქ-ციებში... „ფარსუნკები“ ატარებენ აკუმულიაციას. დიახ... აკუ... მულიაციას. ამიტომ ექსპერიმენტის მიზნით ვტოვებთ. ლობჯანიძემ ამ კაცის ნათქვამიდან, ბარე სამიოდე სიტყვა ვერ გაიგო, მაგრამ გაოცებულმა ჯერ ეს შეეკითხა:

— აკუმულიაცია რაღაა?!

— აი, აი, აი!.. მემანქანე ხართ და ეს არ იცით.—ტაში შემოკრა,—ეს ხომ ელემენტარული ფიზიკის საფუძველია. მანდ რა არის, თუ შეამჩნიე დიდი ღუ-მელია ამოშენებული.

— შევამჩნიე...

— იმის გაცხელება ხომ ძნელია? ძნელია, მაგრამ ერთხელ რომ გაცხელ-დება, მერე კედელი სითბოს ინახავს და ქვაბსაც საფუძვლიანად ათბობს, ესეც შენი აკუმულიაცია. სანამ თალი ცხელი არაა, მაშუთიც წვას ვერ ასწრებს, მაშასადამე ბოლი დროებითი მოვლენაა.—და ამ კაცმა ტუჩები აპრუწა.

შემდეგ დაიწყო მაშუთის გადახარჯვები. მოანგარიშემ ხელის კანკალით გადმოსწერა არითომეტრის მიერ კეთილსინდისიერად შედგენილი ციფრები:

— გარღვევა!!.

გვირაბიდან სპიმი მოწამლული დარაჯი გამოათრის...

მემანქანეები ამტკიცებდნენ: აკუმულიაცია უღელტეხილზე რა თავში იხ-ლი, სადგურები ახლო-ახლოს არიან, გზა ერთლიანდაგიანია, ორთქლმავლებს ყოველ სადგურზე გაჩერება უზღებათ, მერე ესეც რომ არ იყოს, უღელტეხილი სულ 63 კილომეტრია, ორი საათის შემდეგ თალი ამაოდ ცივდება. ამ კამათი-დან მემანქანეები დამარცხებული რომ გამოვიდნენ, დეპოში ჩასასვლელ კიბეზე, ბიჭების წინ, ლობჯანიძემ ხელი ჩაიქნია და დედა შეიგინა:

— ფეხზე ჰკიდიათ ყველაფერი, ჩვენი საწარმოო გვემები ფეხზე ჰკიდიათ. ახ, ეს ბიუროკრატები, ოქროს კბილიანები, გვიფუჭებენ ყველაფერს, მაგათი...

— და ლობჯანიძემ წარმოიდგინა, რომ დირექციაში სხედან ბიუროკრატები, რომ-ლებიც ქალაღზე წერის მეტს არაფერს აკეთებენ, მათ წარმოება არ უყვართ. მარტო სწერენ ქალაღებს და მეტი არაფერი. აი, ასე ხელმძღვანელო-ბენ გზას. საზიზღრად ზანტნი, დამუნჯებულნი, დაყრუბულნი და თვალებ ამოსვიტულნი...

— ლაპარაკს მოუკვდა პატრონი...— ეუბნებოდნენ კიბეზე ჩამომსხდარნი და ძია ნოეც ამ აზრის იყო.

— ბოლოს და ბოლოს რა შეიქნა ეს „ფარსუნკა“, — დაიძახა ერთხელ ლობჯანიძემ.

* * *

— დაწყით მეთქი...— უბრძანა ლობჯანიძემ დარუს და ბიჰს— შემდეგ ვედრებაც მიიყოლა:— თქვენი ჭირიმი, დაწყით... და „ფარსუნკა“ მაგიდაზე დადო. დარუ იგინებოდა, გადაჭრით უარს ამბობდა დაძინებაზე...

ასე აიტეხა ბესარიონმა უძილობა.

მეორე დღესაც.

— დაწყით...— უთხრა ცოლ-შვილს.

და ერთხელ გათენებისას ისეთი ხმამაღლა ყვირილი მოართო, რომ მეზობლებიც ფეხზე დააყენა.

— დედა ვუტირე, დედა...

ლახანკაზე დაწყობილ ბრჭყვიალა ნაწილებს ხარბად შესცქეროდა. დარუმ თვალები ამოიფშვნიტა:

— ვის უტირე დედა! — გამომწვევად უთხრა ქმარს, ვინაიდან ახლად გამოღვიძებული, გინებას თავის თავზე ღებულობდა და ლოგინიდან სანახევროდ წამოღდა.

მაგრამ ეს რაა?? ქმარი ლახანკის ბინძური წყლით დასველებულა, მკერდიდან ფეხებამდე გაწუწულა, ვაი, სირცხვილო, ლახანკის ბინძური წყლით გაწუწულა. იქ ყოველთვის ბავშვის ნოხრალი ეყარა.

— ჩემი „ფარსუნკა“, ჩემი! — ყვიროდა ლობჯანიძე.

ეს მესამე გამოგონება იყო და ბესარიონიც სასწაულებლად გაგზავნეს...

და ახლა მჭედლიძეს ასე გადაჭრით პასუხი რომ მისცა, ყველაფერი ეს სწრაფად გაცოცხლდა მის მესხიერებაში, მაგრამ ბესარიონს არ შეუძლია, ცხოვრების ეს პატარა წვრილმანი გაგრძელებულად მოყვეს... ბევრი სხვა ასეთი რამდენი გადახდენია... ბესარიონს შეუძლია მათზე მხოლოდ ორი სიტყვა სთქვას, მეტი არაფერი.

და ასე, რაც დღე გადიოდა მჭედლიძეს არ, ავიწყდებოდა მოლითის თავდაღმართის შიში და მისი ინტერესიც ლექციებისადმი უფრო იზრდებოდა. მერე მჭედლიძემ დაიწყო ოცნება, თუ როგორ შეიძლება კაცი გახდეს ინჟინერი.

* * *

ასეთ ყოფაში ჯერ გამოჩნდა რიონის შორეული კალაპოტი, რომლის გასწვრივ მინდვრები და სიმინდის საყანეები გადაჰიმულა. საღორია, მუხების ქოჩორა ტყე. გურიის მთები. მინდორზე აქ-იქ რიონის ნაწყვეტები ავდია და ერთად შეყრილი ხუთი თუ ექვსი ალვისზე აღმართულა.

ამასობაში ტფილისიდან ორი ახალი ინჟინერი ჩამოვიდა და ექსპედიციას შეუერთდა. ესენი იყვნენ ახალგაზდები — მიქაბერიძე და კოტჩენკო.

მჭედლიძეს, ბესარიონს და ორს ახლად მოსულებსაც ეკლებმა შარვალი და ხალათი შემოახიეს. უმოწყალოდ კბენდნენ, განსაკუთრებით მჭედლიძის სო-

ფლად მოქსოვილ, საცერივით ტანსაცმელს ემტერებოდნენ, ვებერთელა დაგრე-
ზილ ძაფებს აძრობდნენ, შემდეგ მჭედლიძეშვიც შავი ხალათი და შარვალი მიიღო.

სახე მზემ პირველ დღეებშივე დაუთუთქათ. ახლა ცხვირზე სიფრიფანა ტყავი
გადაძვრათ და შემდეგ გაშავდნენ, ყავის ჯანსაღი ფერი გადაედოთ.

მჭედლიძე სამართებელივით პირალესილ ქვას დაახტა და მარცხენა ფეხით
კოჭლობდა, ნიველირმა მხარზე კანი აუქერცლა და გაუწითლა.

ახლა რიონის კალაპოტი გამოჩნდა და მუშაობაც აღვილი შეიქნა. რამ-
დენიღე დღეში გამოიარეს ეს დაბლობი... და აგერ რიონიც... ზედ კალაპოტით
მოადგენ.

მჭედლიძემ ნიველირი მიწაზე დააგდო... ლობჯანიძე ხან დაჯდება, ხან წა-
მოდგება, ხან სრულიად უადგილოდ იცინის. ქუდი ყოყინით ჰაერში აისროლა,
ქუდი აგდია მინდორზე და პატრონი მას არ იღებს.

— ახ, ამოიხვნეშა მჭედლიძემ... და როგორც ჩანს ლობჯანიძის საუბრებს
თავისი გაუტანია.

— რიონი სურამს თავის „პარს“ აქედან მისცემს, არა?.. — კეფას იფხანს
და თვალზე დაწკურული იყურება უკან.

— ჰო, მჭედლიძევ, „პარს“ კი არა, დენს თქვა... დენს... — და ლობჯანიძე
კი არ ლაპარაკობს ქუხს და თავის ორ ახალ ამხანაგებს საჭიდაოდ იწვევს.
ისინიც ყვებიან და იცინიან.

აი უკვე ორი საათია, მორჩა მთავარი ხაზის დაპროექტება, ეს მთავარი
ხაზი დაიწყება აქ, რიონის ნაპირებიდან, რომელიც შავს ზღვას უერთდება, გა-
გრძელება მდინარე მტკვრის ნაპირამდე, რომელიც სულ სხვა ზღვას უერთდება,
250 ვერსითაა დაშორებული.

შორია...

იმავე საღამოს დააჯდნენ სახალხო მატარებელს და ამდენი წვალეზით გა-
მოვლილი გზა, ერთ ღამეს უკან მოიტოვეს. და ახლა მჭედლიძეს კარგად ვერ
გადაეწყვიტა სოფელში წასულიყო, თუ ინჟენრობის სწავლებისათვის მოეკიდა
ხელი...

(გაგრძელება იქნება)

საბჭოთა მკითხველი

ვათვალეირებ წიგნს და კრებულებს,
მინდა მხატვრობის ცეცხლში ვიწოდო,
დღევანდელიბა გვავალდებულებს—
საკუთარ საქმეს კარგად იცნობდე.

გადაგვისერეს სივრცე ამბებმა,
სასწაულები ირგვლივ ხდებიან...
ისეთი ლექსი არ ისტამბება,
რა რიგ გმირებიც იბადებიან.

ზოგჯერ პოეტის აწერილ დილას
„მზე შემოკრილი აბნელებს ბინდით“,
ლექსს უაზრობის აღმური ჩრდილავს
და სტრიქონები თავისთვის მიდის.

შინაარსისგან მე დაცლილ აზრებს
როცა ვკითხულობ, გული ვერ ითმენს
და ლექსში სტროფი იმდენს გაბრაზებს,
რამდენსაც ჰპოვებ უაზრო რითმებს.

გაგიხუნდება ფიქრი და აზრი
თუ არ პასუხობ მასების კითხვებს,
რადგანაც დილის მზესავით გაზრდილს
სულ სხვა გემო აქვს საბჭოთა მკითხველს.

შესწავლა უნდა ტრაქტორის ენას,
მას ვერ გადმოგვცემს მხატვრობა კავის,
ამიტომ ხდება ორთქლმავლის ქშენას,
რომ ადარებენ პირუტყვის ბლავილს.

ათასჯერ გვიჯობს ზოგიერთ წერილს
აზრით მდიდარი სიტყვები მუშის,
ლექსში ხარისხი და საქმე მწერლის
ბადებს სიყვარულს მკითხველის გულში.

როცა მრავალი ბრძოლები გველის
და ვქმნით არნახულ ახალ დროებას,
მეც მონაწილე რომ ვარ მკითხველი,
ვგრძნობ ბევრი რამე მომეტხოვება.

გვსურს გასროლილი ყოველი სტროფი
იყოს ეპოქის ენით შეტყვევლი,
და ნაირობა ახალი ყოფის
ლექსებისაგან განუწყვეტიელი.

ა მ ხ. ე რ ნ ს ტ ბ ე ლ მ ა ნ ს.

კაცი, დიადი საქმის მფლობელი,
ზის ციხეში და კედლების შიგნით
ებრძვის ფაშიზმს და დაუნდობელი
კვლავ მასებს რაზმავს ბრძოლისთვის იგი!..

ერნსტ, ამხანაგო! ციხეში ზიხარ,
ირგვლივ ფიქრები შემოგხვევია,—
რევოლუციას შენ გაუზრდიხარ,
წუთით უკან არ დაგიხევია!

ის ტიტანივით წამოიზარდა,
მისცა ეპოქას თუ რამ ებადა,
გამარჯვებული მივა მიზანთან
და ისტორიამ შექმნა ბელადად!

ბრძოლაში არსად არ იხევ უკან—
ბოლშევიკი ხარ:—სიმტკიცეს იტევ,
ამბოხებულნი: გმირული ბრძოლით
გაანადგურებთ სისხლიან ჰიტლერს!

შიში არ იპყრობს გმირებს სრულიად,
ებრძვიან ფაშიზმს—ჰიტლერს სისხლიანს,
კედება ფაშიზმი—განწირულია,
მას სიკვდილისგან ვერ დაიხსნიან!

ციხეში ზიხარ, ბედზე არ გლოვობ,
არ შესცქერ კედელს—თვალცრემლიანი,—
ფაშიზმი ისე მოკვდება ბოლოს,
ვით განწირული ადამიანი.

ბრძოლით არასდროს შეშინებულხარ,
არ მოგხვევია დარდი და სევდა—
ციხეში ზიხარ, და ჩინებულად
აშკარა ბრძოლას ქუჩაში ხედავ!

გახედავ მუდამ: კედელი თვალწინ—
შესცქერ და ტანჯვა წარმოგიდგება,
რევოლუციის მებრძოლი კაცი
დარჩები ხალხში, როგორც დიდება!..

ო, ამოდენი ბრძოლის მნახველი
არ მოღუნულხარ წელში სრულიად,—
მუშის ოჯახში შენი სახელი,
ვით ბაირალი ამართულია!

შენი სახელი უზარმაზარი,
დარჩება ხალხში დიდებით, ტელმან!
როგორც ფრონტების მთავარსარდალი
იქნები მუდამ—გმირობის თემად!

ციხეში ზიხარ, ბედზე არ გლოვობ,
ბედს არ შესცქერი თვალცრემლიანი,—
ფაშიზში ისე მოკვდება ბოლოს,
ვით განწირული ადამიანი.

ო, ამოდენი ბრძოლის მნახველი
არ მოღუნულხარ წელში სრულიად,
მუშის ოჯახში შენი სახელი,
ვით ბაირალი ამართულია!

ნ ა ძ ა ლ ა დ ე ვ ი

(ორი თავი რომანიდან)

I

ცხრა ძმა

1905 წ. დეკემბერში თვითმპყრობელობა მთელს რუსეთში თავდაცვიდან თავდასხმაზე გადავიდა.

სატახტო ქალაქებში გამარჯვებით გათამამებული რეაქცია ტფილისშიც აპირებს საშინელ შურისძიებას.

გადაწყდა: მთავრობამ რევოლუციონერ მუშათა უბანს — ნაძალადევს, უნდა შეუსიოს პლასტუნების ჯარი დასარბევად.

მაგრამ არც მებრძოლ არწივებს სძინავთ:

ნაძალადევის მუშები წინასწარ იგებენ მთავრობის ვერაგ განზრახვას, ერთი-მეორეს ეფიცებიან: იბრძოლონ უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე და ძვირად დაუ-სვან მოძალადეთა თავხედობა.

მოსკოვის მოძმე მუშების გმირული ბრძოლის მაგალითით გატაცებულნი აპირებენ პლასტუნების თავდასხმას დემონსტრატიულად გამოეხმაურონ და გადააქციონ მთავრობის საწინააღმდეგო დიად ამბოხებად.

თავდასხმის დროთ დანიშნულია ლამე — 17-18 დეკემბერი...

მუშათა ფართე მასებში უკვე რამდენიმე დღის წინ ვრცელდება ხმა მოსალოდნელ ამბების შესახებ და მთელი მუშათა უბანი სტიქიურად ემზადება გადაწყვეტ ბრძოლის ღირსეულად დასამთავრებლად. ქარხნებში, წარმოებებში, მუშათა საერთო საცხოვრებლებში ყოველდღე სწარმოებს კონსპირატიული ჩურჩული მოსალოდნელ ამბოხებაზე.

ფარულად იარაღდება ხალხი... სდგება წითელი რაზმები.

მომავალი ამბოხების სახელმძღვანელოდ მოწინავენიც ემზადებიან.

კომიტეტების დღიურ წესრიგში დაისვა შეიარაღებულ აჯანყების საკითხი. საგონებელში ჩავარდა მენშევიკური ტფილისის კომიტეტი.

15 დეკემბერს მოიწვიეს კომიტეტის სასწრაფო სხდომა.

ირჩეოდა: ნაძალადევზე პლასტუნების მოსალოდნელი თავდასხმის და მის საპასუხოთ მუშების შეიარაღებული გამოსვლის საკითხი.

ნოე ყორღანიამ მიმართა თანამოაზრეთ:

— ამხანაგებო, უაზრობათ მიმაჩნია, რუსეთში რევოლუციის დამარცხების შემდეგ, ტფილისში მუშების შეიარაღებული გამოსვლის ყოველგვარი ცდა... მომა-

ვალი ამბობება წინასწარვე გამზადებულია დამარცხებისთვის... და აქედან ავანტურის მეტი არაფერი გამოვა... ჩვენ არ უნდა დავუშვათ სისხლისღვრა.

— მაგრამ თუ ნაძალადევს პლასტუნები თავს დაესხმიან, მუშები მაინც გამოეხმაურებიან მას და გამოვლენ იარაღით ხელში საბრძოლველად! — შეაჩერა ნოე ისიდორე რამიშვილმა.

— ჩვენ უნდა გავემიჯნოთ ამბოხებას და მისი სისხლიანი სამარცხვინო შედეგი მძიმე ბრალდებით თავზე მოვახვიოთ ბოლშევიკურ ფრაქციას.

— მუშათა აჯანყების დროს ჩვენი ბრძოლიდან გამიჯვნა. იმას ნიშნავს, ნოე, რომ საბოლოოდ დავკარგოთ მასებში გავლენა, ჩამოვიცილოთ მუშათა ის ნაწილიც, რომელიც დღეს ჩვენს პოზიციებზე დგას. — წარმოსთქვა სილიბისტრო ჯიბლაძემ.

— მართალია. — დაეთანხმა სილიბისტროს კომიტეტის რამდენიმე წევრი. სხდომაზე ჩოჩოლი ატყდა.

სილიბისტრო ჯიბლაძემ ხელი შეახო მენშევიკური ფრაქციის ყველაზე სუსტ სიმს; განზრახ თუ თავისდაუნებურად ფარდა ახადა თანამოაზრეთა პოლიტიკას და მათ განზრახულ მოქმედების სარბიელზე დაანახვა მასებიდან მოწყვეტის საშინელი საფრთხე.

კომიტეტის შემადგენლობა გამოუცნობმა უხერხულობამ მოიცვა, თითქოს სხდომაზე ერთი-მეორეს უცნობი შიშველი ადამიანები შეხედენ და საკუთარი სიტყვებისა რცხვენოდათ.

— მაშ როგორ გინდათ? როგორი უნდა იყოს ჩვენი ხაზი მოსალოდნელ ამბოხების დროს! — ბოლოს გაბედა და ჰკითხა ჟორდანიამ კომიტეტის წევრებს. სიტყვა ისევ სილიბისტრო ჯიბლაძემ ჩამოართვა.

— ჩემის აზრით, კი არ უნდა გავემიჯნოთ ამბოხებას, უნდა მივყვეთ მასებს. ჯერ უნდა ვცადოთ, რომ ხალხმა იარაღს არ მოჰკიდოს ხელი, მაგრამ თუ მოჰკიდა, უნდა ვბსარგებლოთ მუშებში ჩვენი გავლენით და შევეცადოთ — არ დაიღვაროს ან და ნაკლებ დაიღვაროს სისხლი. აჯანყების აპარატი და შტაბი ჩვენ უნდა ვივლოთ ხელში. ერთი მხრივ მხარდამხარ მივყვეთ მასების სურვილს და მეორე მხრივ გავმართოთ მოლაპარაკება ყაზახთა სარდლობასთან. მხოლოდ ამით შეგვიძლიან ავაციდნოთ თავიდან ნაძალადევს სისხლისღვრა და ბოლშევიკური ავანტურა და მასების თვალში ფასი დაუეკარგოთ მეუმრავლესეთა გავლენას.

კომიტეტის წევრთა უმრავლესობა, თვით ნოე ჟორდანიაც, დაეთანხმა სილიბისტრო ჯიბლაძეს. ბუნებრივიც იყო: მისი მოსაზრება გამოხატავდა მეუმცირესეთა ფრაქციის ნამდვილ სულისკვეთებას, მასების კულში ჩანჩაღის სულისკვეთებას.

მებრძოლი ბოლშევიკები ყოველთვის მოწინავენი იყვნენ, ბოლშევიკები წინ უძღოდნენ მასებს, ხელმძღვანელობდნენ ხალხის ბრძოლას, მენშევიკები კულში მისჩანჩაღებდნენ მებრძოლ მასებს, ხალხში საკუთარი გავლენის შესანარჩუნებლად.

კომიტეტმა დაადგინა: ამბოხების საკითხში „მიჰყოლოდნენ მასებს“. აჯანყების შტაბის ხელმძღვანელად კომიტეტმა თვით სილიბისტრო ჯიბლაძე გამოჰყო,

— ეცადე სილვა, ააცდინო ნაძალადეს სისხლისღვრა და ავანტურა. — ერთხელ კიდევ გააფრთხილა ჟორდანამ.

— ვეცდები, ყოველმხრივ, ყოველი ღონისძიებით ჩავშალო ამბოხება. რაკი თავში მოვექცევი მუამბოხეთ, ისე გავატარებ ჩვენს ხაზს, რომ არც კი გამოვამტლავნო ფრაქციული მოსაზრებანი.

— გახსოვდეთ, დღევანდელი ჩვენი გადაწყვეტილება აო უნდა გახმაურდეს ხალხში.

ჟორდანას უკანასკნელი გაფრთხილება სხდომაზე დამსწრე კომიტეტის ყველა წევრის საყურადღებოთ იყო წარმოთქმული. კომიტეტის სხდომა დაიშალა.

მესამე დღეს, 17 დეკემბერს, საღამოს, სილიბისტრო ჯიბლაძემ თავისთან მიიწვია წითელ რაზმებში ჩაბმული მოწინავენი, მომავალი აჯანყების მეთაურნი.

გიორგი გმირავა, არსენა, ლეო და რამოდენიმე ბოლშევიკურად განწყობილი მუშა, მიყრუებულ, ტალახიანი ქუჩებით სილიბისტრო ჯიბლაძის ბინისაკენ აჯანყებულთა შტაბის თათბირზე მიემართებოდნენ.

— შე ეს არ მომწონს, — მიმართა გიორგიმ ამხანაგებს.

— რა არ მოგწონს, გიორგი? — შეეკითხა არსენა.

— არ მომწონს, რომ ჩვენი შტაბის უფროსად მენშევიკი სილიბისტრო ჯიბლაძეა დანიშნული.

— შეც მაგ აზრის ვარ, — დაეთანხმა არსენა.

— სილიბისტრო ტფილისის კომიტეტმა დანიშნა შტაბის უფროსად.

— მაგრამ ტფილისის კომიტეტი ხომ გადააყენა კავკასიის კავშირის კომიტეტმა.

— ამაღამ თავდასხმას ველით და ფრაქციულ უთანხმოებათა გაღრმავება არ ივარგებს, ამით თანამებრძოლთ გაგვითშეებით და ჩვენს ძალას დავასუსტებთ.

— აჯანყების შტაბის მეთაურობა დავუთმეთ მენშევიკურ ფრაქციას, ვაი თუ ეს გარდამწყვეტ წუთებში გაგვიხდეს სანანებლად.

— არავინ იცის.

— იქნებ ეგრეც მოხდეს, მაგრამ სხვა გზა არა გვაქვს. ბრძოლის წინა დღეს მუშების შეკავშირებაზე უნდა ვიზრუნოთ და არა მენშევიკურ ტფილისის კომიტეტთან ფრაქციული კამათით ვიმტვრიოთ თავი. — დაასაბუთა ლეომ.

— ეგეც არ იყოს, სილიბისტროს გარდა, შტაბში ჩვენი თანამოაზრენიც არიან.

ლეო მართალი იყო: შტაბის შემადგენლობა და შტაბის მეთაური, სილიბისტრო ჯიბლაძე, უკვე შერჩეული იყო და მსჯელობა მათ შეცვლაზე, კონფლიქტი ტფილისის მენშევიკურ კომიტეტთან, ფრაქციული დავა გარდამწყვეტი ბრძოლის წინა საღამოს, დაგვიანებული, მოუხერხებელი და საერთო საქმისთვის საზიანო იყო.

აჯანყების შტაბის უფროსად რ. ს. დ. მ. პ. ტფილისის მენშევიკური კომიტეტის მიერ წამოყენებული სილიბისტრო ჯიბლაძე დარჩა და მის პატარა ოთახშივე დამუშავდა გეგმა გმირული აჯანყებისა.

ბრძოლის საბედისწერო დასასრული თითქმის ცნობილია: ნაძალადევი უნდა გადაიქცეს დედაქალაქებში დამარცხებულ რევოლუციის უკანასკნელ ბარიკადათ. ძნელია სუსტად შეიარაღებული და ნუტყადევათ ბრძოლის ველზე გამო-სული მცირე-რიცხოვანი მუშათა მოხალისე რაზმები გაუმკლავდნ მთავრობის ერთგულ, ბრძოლებში კარგად გაწრთვნილ ყაზახ-პლასტუნების პოლკებს. მაგრამ მშრომელთა ბრძოლისათვის დაქიმულ კუნთებს მეტის მოთმენა აღარ შეუძლია! ჩაგრულთა გულში საუკუნეებით დაგროვილი ბოლშევიზმის აპირებს ამოხეთქვას, რომ თავს რისხვის ზარი დაატეხოს ყველა დამჩაგვრელთ. მუშები არ მისცემენ საზი-ზლარ პლასტუნებს უფლებას დაარბიონ მათი უბანი, —რევოლუციონერ ძალთა დედაბოძი—ნაძალადევი! არ დაანებებენ, რომ მტერმა ცეცხლსა და მახვილს მისცეს მათი ქოხები და ააწიოკოს მათი ცოლშვილი! ისტორიის ჩარხის უკუღმა გადამრუნების გამო დამარცხებულ რევოლუციონერთა გულში კიდევ ღვივის თავმოყვარეობის ნალვერდელი. ნიკოლოზ II-ის სისხლიანი მარჯვენით მიწასთან გასწორებულ რუსეთის ცენტრებიდან მოწყვეტილი ტფილისი მარტო აპირებს ბნელ ძალებთან გამკლავებას.

გადაწყვეტილია: აჯანყება უნდა დაიწყოს. ძნელია ბრძოლის წყურვილით თავდავიწყებულთა ერთხმად მიღებული გადაწყვეტილების გადათქმა.

აჯანყება უნდა დაიწყოს, მაგრამ უაზრო—უტაქტიკო აჯანყება სისულელეა.

სჯობს უხეშმა ძალამ გაანადგუროს მოწინააღმდეგე, ვიდრე უხეირო მეთა-ურმა თვითონ გაიყვანოს ადამიანთა მოდემის ხალხი სასაკლაოზე! ამიტომ აჯანყება დაიწყება ერთი პირობით... შტაბი ყოყმანშია... ყოყმანებს სილიბის-ტროც. პლასტუნების შემოჭრა ნაძალადევიში საფიქრელია ყოველ დროს სხვადა-სხვა მხრიდან; შეიძლება ჯარის ნაწილები მოადგენ უბანს სამხრეთით—ქალა-ქიდან, ან ჩრდილოეთით—ხუდადოვის ტყის მთა-ხევიებიდან; შეიძლება პლასტუ-ნებმა თავდასხმის სტარტით აირჩიონ უბნის დასავლეთი ნაწილი—ავქალის მხარე; მოსალოდნელია მტრის ერთდროული თავდასხმა სხვადასხვა მხრიდან, საფი-ქრელია უფრო უკანასკნელი. მოწინავე მუშების მოხალისე რაზმებს, აჯანყების ქარცეცხლში, საჭიროა სტიქიურად აჰყვეს უბნის დანარჩენი მოსახლეობა. რევო-ლუციონერთა მაგალითით ყველაში უნდა გაიღვიძოს სისხლიან თვითმპყრობე-ლობისადმი შურისძიებამ და ქალი და მამაკაცი, დიდი და პატარა, ყველა უნდა მონაწილეობდეს ნაძალადევის თავდაცვის საქმეში. ამიტომ აუცილებელია აჯანყება მოხდეს დღისით, ღამე ბრძოლის დაწყება უაზრობაა.

აჯანყება დაიწყება იმ პირობით, თუ მტერი ნაძალადევიში არ შემოღუსწრებს ღამით გათენებამდე. ღამით სამი რევოლუციონერი წითელი რაზმი უდარაჯებს ნაძალადევს; რაზმების უფროსებად ინიშნებიან: გამოცდილი და უშიშარი მებრ-ძოლი: ოსი კოსტა ყაზაშვილი, სანდრო მაისურაძე, ვანო სუხიშვილი და კამო. ერთი რაზმი, კოსტა ყაზაშვილის მეთაურობით, დაიკავებს ნაძალადევის ჩრდი-ლო-დასავლეთის მხარეს ლოტკის გორაზე. მაისურაძის რაზმი რეზერვში იქნება კლესიის გალავანში დაბანაკებული. მოწინავე რაზმს, 16 კაცის შემადგენლო-ბით, ხუდადოვის ტყის სამხრეთის მაღლობებზე ექნება დაქერილი პოსტი. აქ პოსტზე დარჩება მხოლოდ 6 კაცი.—დანარჩენი—ათი ყველაზე გამოცდილი და თავდადებული რაზმელი კი ინიშნება ღამის რევოლუციონერ პატრულში, რო-

მელიც მთელი ღამის განმავლობაში გარს უვლის მძინარე უბანს და უშუალო კავშირი ექნება მოწინავე პოსტთან.

უკეთუ პლასტუნები ნაძალადეგს თავს დაესხმიან შუალამისას, ეს მოწინავე რაზმი ყუმბარის გასროლით აცნობებს მძინარე ხალხს მტრის შემოსევას, რათა ხალხმა მოასწროს იარაღის გადამაღვა, და მშვიდად და თავდაპირით დაუხედეს მოძალადეთ. ხოლო თუ ჯარი განთიადისას შემოვა ნაძალადეგში, მაშინ იგივე პატრული ნაძალადეგის ახლადაგებულ ეკლესიის მახლობლად მდებარე სკოლის შენობაში მოთავსებულ აჯანყების უმთავრეს შტაბს სასტვენით მისცემს სიგნალს მტრის მოახლოების შესახებ. შტაბი თავის მხრივ უპასუხებს სიგნალით. მოწინავე რაზმი ყუმბარების სროლითა და ზარების რეკით ასტეხს განგაშს და ეს იქნება ნიშანი აჯანყების დასაწყებად. მუშათა მოხალისე წითელი რაზმები დადგებიან ფეხზე და სხვადასხვა მხრიდან ცეცხლს გაუჩენენ პლასტუნებს, ამით დაიწყება გარდამწყვეტი ბრძოლა.

საჭიროა ზედმიწევნით გამოყენებულ იქნეს დრო და მომენტი.

ყოველი ზედმეტი წუთის დაკარგვა საქმის ღალატს უდრის.

აჯანყების საწყისის ასეთი გეგმა გამომუშავდა მის ხელმძღვანელ შტაბის თათბირზე სილიბისტრო ჯიბლაძის ბინაზე. აქვე მიღებულ იქნა კონსპირაციული პაროლი ღამის პატრულისათვის — „კლიტე“ — „კონდახი.“

ღამის პატრულის მეთაურად დაინიშნა კამო.

კამო: ჯმუხი, დაბალი ტანის, მსხვილ-კუნთოვანი ვაჟკაცი.

კამო: რომლის ლეგენდარული წარსული ათასი ძაფებით გადახლართულია საქართველოს რევოლუციის წარსულთან და ამ რევოლუციის მემკვიდრე გვერდს ვერ აუხვევს ისტორიის ფურცლებზე მის სახელის ხსენებას.

კამო: რომელმაც მოაწყო ზღაპრული ექსპროპრიაცია 1907 წელს ერევნის მოედანზე, გაიტაცა 250.000 მანეთი სახაზინო ფული და მოახმარა რევოლუციონურ საქმიანობას.

კამო: რომელმაც სიკვდილის ხელიდან თავის დასასხნელად ჯალათებს შეშლილად მოაჩვენა თავი ისეთი ოსტატობით, რომ მისი ფსიქიური მდგომარეობის გამოსარკვევად რუსეთისა და დასავლეთ ევროპის მეცნიერება უძღური აღმოჩნდა.

აი ეს კამო, აწერილი მომენტის დროს, აჯანყების შტაბის თათბირზე თავმოყრილთა შორის მარცხენა მხრივ გვერდს უმშვენებს სილიბისტრო ჯიბლაძეს და ინიშნება ღამის პატრულის ხელმძღვანელად.

ამით თავდება თითქმის შტაბის თათბირის მუშაობა; ოთახის კუთხეებში იმართება რამდენიმე ჯგუფური ბაასი წვრილმან მიმდინარე კითხვების მოსაგვარებლად.

აჯანყების შტაბისა და თათბირის ხელმძღვანელმა სილიბისტრო ჯიბლაძემ რამდენიმე წამით შეისვენა, ცხვირიდან მოიხსნა სათვალე, დაუწყო მას ორთქვლა და ცხვირსაბოცზე წმენდა. პაუზის შემდეგ იგი მიუბრუნდა კამოს:

— ღამის პატრულის შემადგენლობა შერჩეული გყავთ?

— დიალ, 9 კაცი. მეათე თვითონ მე ვიქნები.

— აბა გაგვაცანით.

ამ წამში...

კამომ უბიდან ამოიღო წიგნაკი და ფანქარი; რამდენიმე წამს სწერდა, ხანგამოშვებით თავს აღმართავდა მაღლა, თვალს მოავლებდა ოთახს, ერთ წუთს შეფიქრიანდებოდა და განაგრძობდა წერას. მერე წამოდგა, უბის წიგნაკიდან ნაწერი ფურცელი ამოხია და ხმამაღლა, ყველას გასაგონათ დაიწყო კითხვა:— ვასო თვარაძე, მინა კალაძე, ილიკო ნინიძე, გიორგი ელიაშვილი, დვალის, ტუხა ლაზარაშვილი, ხუცუთაშვილი, გრიგოლ ჯაფარიძე, პეტრე ცინცაძე.— ამრიგად ამოიკითხა ცხრა გვარი მემამულეთა ღირსების, ნაძალადევის მოღვაწე რაზმის შემადგენლობისა და დადუმდა.

— მეც ჩამწერეთ ღირსების პატრულში.

— შენა გიორგი?!— სილიბისტრომ, კამომ და თათბირის მთელმა შემადგენლობამ ამ წამს თავისი მხედველობა მიმართეს იქით, საიდანაც წამოძახილი მოისმო.

— რას იტყვი, ამხანაგო სიმონ?— მიუბრუნდა სილიბისტრო კამოს.

— მე მგონი ღირსების მოღვაწე ჩვენი ათი კაციც ვეყოფით, მეტი საჭირო აღარ არის. თავგანწირული მებრძოლნი მოწინავეს გარდა ძირითად რაზმებშიც დაგვჭირდება.

ის იყო კამომ სიტყვა დაამთავრა, რომ ოთახში ქაქანით შემოვიდა გიორგი გმირაშვილი ძველი თანამებრძოლი მოსე, იგი შედგა, გულზე ხელი მიიბჯინა, რომ სული მოეთქეა და დაიწყო:

— ამხანაგო სილვა, ეკლესიასთან რამოდენიმე ასეული სანდო მუშა მოგროვდა, მოითხოვენ იარაღს და ხელმძღვანელობას მტრის წინააღმდეგ ბრძოლის დასაწყებათ.

— აბა, ძმებო, — დაიწყო სილიბისტრომ — დავიშალოთ მაღე, ძვირფას დროს ტყუილად ნუ ვკარგავთ; ხალხის ასე უცბათ თავმოყრა კონსპირაციის დაცვის მიზნით კარგი არ არის. თქვენ დაიფანტეთ მუშებში და სანდო ამხანაგებს გადაეცით ჩვენი გეგმა. შტაბი ხომ იცით ეკლესიის ეზოში სკოლის შენობაში იქნება, მასწავლებელი ჩვენი თანამოაზრეა და ჩვენც ამაღამ მასთან გავათევთ ღამეს; იქიდან ელოდეთ საგანგაშო სიგნალს აჯანყების დასაწყებათ. მოწინავე რაზმი არ დაიბნეს და მტრის შენიშვნისთანავე შტაბს მისცეს თავისი სიგნალი... არც ერთი წინდაუხედავი ნაბიჯი შემუშავებული გეგმის გარეშე!

თათბირი დაიშალა და მისი გეგმა-გადაწყვეტილება პროკლამაციების მსგავსად ელვის სისწრაფით გავრცელდა ნაძალადევის მუშებში.

წითელმა რაზმებმა თავისი საღმრთოები დაიკავეს და სულგანახუნნი ელოდნენ განთიადის მოახლოვებას და ბრძოლის დაწყების სიგნალს.

ორი საათის შემდეგ უკვე მიძინებულ ნაძალადევის ბნელ ქუჩებში გამოვიდა ყუმბარებითა და რევოლვერებით შეიარაღებული ღირსების რევოლუციონერი პატრული.

ღირსების თერთმეტი საათი იქნებოდა. შავად მოღრუბლულ ციდან თეთრი პებლების გუნდის მსგავსად თოვლის ხშირი ფიფქი თხელ გარსით ჰფარავდა ნაძალადევის დღისით ათასეულ გამვლელთა ფეხით ატალახიანებულ ქუჩებს. სიო არ იძროდა. ნესტიანი გაჟღენთილი ჰაერი შედედებულიყო. თბილოდა როგორც

საერთოდ იცის ხოლმე ზამთრის ნესტიანმა საღამომ თოვლის დადების წინ. ქალაქის მშრომელი უბანი ძილს მისცემოდა. ქუჩაში გამვლულთა ფეხის ხმა მიდუმებულყო და ნაძალადევი ზოპარულ სიჩუმეს მოეცვა.

შრომით მოქანცულ მიძინებულ ქალაქის განაპირა კუთხეს სდარაჯობდენ მოძალადეთა თავდასხმის მოლოდინში მშვიდობიანობის მოყვარე შრომის წი-
ალიდან აღზრდილი მუშათა წითელი რაზმები.

ცხრა ვაჟკაცი მშვიდი შეწყობილი ნაბიჯით მიაპობდენ ჩერქეზიშვილის ქუჩას და ფეხის ნაკვალევს სტოვებდენ ახალ რბილ თოვლზე.

უცებ ლამის მოდარაჯეთა ყურადღება წარიტაცა მოახლოვებულმა მოუ-
ლოდნელმა ფეხის ხმამ; ცხრა კაცი, როგორც ერთი, ქუჩის ბნელ კუთხეში გაი-
ნაბა. პატრულმა ფარნის ოდნავ მბეუტავ სინათლეზე შენიშნა აჩქარებული
ნაბიჯით მომავალ მამაკაცის ფიგურა. ერთ წამს ცხრაკაცმა ერთი-მეორეში
კონსპირატიული ჩურჩული გამართა; შემდეგ ერთი მათგანი წამოდგა წინ და
ბრძანების კილოთი შეეკითხა მომავალს:—შესდექ! რომელი ხარ?

— „კლიტე“. თქვენ?

— „კონდახი.“ — იყო პასუხი. რაზმიდან სამმა კაცმა წამოიწია წინ და
მიუახლოვდა უცნობს.

— ოჰ, მინა, შენა ხარ? — წარმოსთქვა ერთმა სამთავანმა — სად იყავ ამ დროს?

— სტამბაში. ეს არის მოვათავეთ „სხივი“ — ს უკანასკნელ ნომრის ბეჭდვა.

— მერე სად მიხვალ?

— თქვენთან მოვდიოდი სადარაჯოზე. გავიგე ლამის პატრულში ცოფილ-
ვარ დანიშნული.

— კარგი, შემოგვცერთდი. — კამოს მოკლეთ მოჭრილი განკარგულება სწყვეტს
დილაოგს. ცხრა ვაჟკაცს უერთდება მეათე. ათი წყვილი ფზიხელი თვალი და
სმენად გადაქცეული ყური განაგრძობს წინსვლას.

— ვინ იცის რა მოგველის ხვალ ამ დროს. — წაილაპარაკა ერთმა ათთა-
განმა.

— შეიძლება დილაშე აღარც ერთი ჩვენგანი აღარ იყოს ცოცხალი. — უპა-
სუხებს წინაგრძნობა მეორე ამხანაგის პირით.

— შეიძლება დავიღუპოთ, მაგრამ ნუ ინანებთ, ამხანაგებო, სიკვდილს მშვი-
დობიანი შრომისა და მოძემ მშრომელთა სადარაჯოზე.

წამს შემდეგ ისევ კონსპირატიულმა ღუშოლმა მოიცვა რაზმი.

ამ ღუშოლით მიაღწიეს მათ ჩერქეზიშვილის ქუჩის ნაძალადევის შტოს
თავს რკინიგზის ხაზის ქვეშ მდებარე ბნელ ხიდამდის.

პატრული შესდგა... გაისმა ხელმძღვანელის განკარგულება:

— აქ კი დავიშალოთ, ამხანაგებო, სამი თქვენგანი წავიდეს ჩრდილოეთით,
გასინჯოს ქალაქის მოსახლურე მთიანი გორაკ-ხევეები, ხუდადოვის ტყის მოწი-
ნავე პოსტი და რეზერვში მყოფი მაისურაძის რაზმი, სამმა დაათვალიეროს დასა-
ვლეთით ავქალის მხრიდან ხომ არ არის მოსალოდნელი საფრთხე. დანარჩენი
ოთხნი დავრჩებით აქ, ნაძალადევის ქალაქთან შემაერთებელ პუნქტის მოდარა-
ჯეთ. გზაზე ხიფათის შემთხვევაში გვაცნობეთ სიგნალით — სასტვენით ან რევოლ-
ვერის გასროლით. პოსტების დათვალიერების შემდეგ კი მალე დაბრუნდით
უკან და მაცნობეთ მდგომარეობა ფრონტებზე.

განკარგულების უმალ ერთი რაზმი სამათ განაწილდა და შეუდგა თავის დასახელებულ ტაქტიკურ ამოცანების შესრულებას.

კამომ, მასთან დარჩენილი სამ ამხანაგთან ერთად, მიაშურა ბნელი ხიდის პირდაპირ მდებარე ფლატეს; პატარა რაზმი აქ ჩასაფრდა და თავდამსხმელთა მოლოდინში განაბა სული.

მოწინააღმდეგე ძალის ლოდინში შუალამე კარგად გადავიდა.

სრულიად მოულოდნელად ამინდმა პირი იცვალა: ზამთრის სუსხიანი ქარი ამოვარდა და ღრუბლები გაფანტა. ცა მოიწმინდა... ყინვა გამოუშვა და თოვლის თხელი ფენის ქვეშ ატალახებული მიწა მაგარ კოპიჭნარად აქცია.

ბნელი ხიდის მოდარაჯე ოთხ მეგრძოლს სიცივემ ნემსის ჩხვლეტის მსგავსად დაუარა ტანში და ძაგძაგმა აიტანა. ინსტიქტიურად ოთხივე თითქმის ერთსა და იმავე წამს წამოიშალენ ფეხზე, დაიწყეს შეცივრულ ხელებზე პირიდან ორთქლის ბერვა და გასახურებლად ბოლთის ცემა.

ამ დროს მახლობლად გაისმა ჯერ რამდენიმე კაცის აჩქარებით მოახლოებული ფეხის ხმა და მერე ხმამაღალი ჩახველება.

— შესდექით, რომლები ხართ?

— „კლიტე“.

— „კონდახი“.

მოსულნი დაუახლოვდნენ დახვედრილთ.

— დასავლეთით, ავჭალის მხრით, ლოტკის გორის პოსტი დავათვალიერეთ: მშვიდობიანობაა, რკინისგზის ხაზზე არაფერი ჩანს ფარნების სინათლის მეტი. არსაიდან ხმაური არ ისმის. ალყად გაშლილი ყაზიშვილის რაზმი ფხიზლად სდგას სადარაჯოზე.—მოახსენეს პატრულის უფროსს.

არ გაუვლია დიდხანს, მოკავშირენი დაბრუნდნენ ჩრდილოეთის პოსტიდანაც და პაროლის გამოცხადების აღწერილი წესის შესრულების შემდეგ შეუერთდნენ კამოს ჯგუფს.

— მთა-ხევებში საშინლად ზნელა; არსაიდან ფაჩი-ფუჩი არ ისმის. მოსალოდნელი საფრთხე ჯერჯერობით არ ჩანს. ხუდადოვის პოსტზე მეგრძოლნი ფრთხილად იცავენ სადარაჯოს, საექვოა იქიდან მტრის ფარულად შემოპარვა. სათადარიგო ნაწილიც ფხიზლად არის, გალავანში პატარა ცეცხლი დაუნთიათ და არაკების თხრობით ირთობენ თავს. არავის ძილი არ ეკარება.

— კარგით.

განთიადი მოახლოვდა... აქა-იქ მამლების მეორე ყვილი გაისმა. ქარი ჩაღდა... მოწმენდილი ცა ათიათასი ბრწყინავი თვალთ დაჰყურებდა ღრმა ძილში ჩაძირულ ნაძალადესს.

ყინვა თანდათან ძლიერდებოდა.

— ამხანაგებო,—გასცა მორიგი განკარგულება კამომ.—ოთხმა თქვენგანმა მორიგეობით უდარაჯოს ხიდს, დანარჩენი ექვსი კი ჰაყვეს და დაჰყვეს ქუჩას, მტერიც ველარსაიდან შემოგვეპარება და გავხურდებით კიდეც. მოსალოდნელ საფრთხის შემთხვევაში მოდარაჯეთ აცნობონ სიგნალით ამხანაგებს და დაიხიონ უკან.

მეთაურის წინადადება ყველას მოეწონა; ოთხი ვაჟკაცი ერთი-მეორის მოპირდაპირე მხრით ჩაუსაფრდა ხიდის ყურეს, დანარჩენი კი უბნის სირღმისკენ გაჰყვენ ჩერქეზიშვილის ქუჩას.

ნაძალადევი ამ ხანებში ნაკლებათ დასახლებულ კუთხეს წარმოადგენდა: ჩერქეზიშვილის ქუჩიდან ვიწრო-უსწორო-მასწორო, უსახელო ქუჩები აღიოდა მალ-ლა ხუდადოვისა და ლოტკის მთის კალთებზე.

ბნელ ხიდან მოდარაჯენი რამოდენიმეჯერ რიგ-რიგად შეიცვალენ; პატრულმა ექვსჯერ თავიდან - ბოლომდე გაზომა ჩერქეზიშვილის ქუჩის ნაძალადევის შტო.

აღიონზე ამინდი ერთხელ კიდევ შეიცვალა, ცა ისევ მოიღრუბლა, ჰაერში ზამთრის ჩვეულებრივი სითბო დატრიალდა და თოვლმა დაიწყო ბარდნა.

ინათა... დეკემბრის გრძელი ღამე უახლოვდება დასასრულს.

ჯერ მშვიდობიანათ თენდებოდა 18.

— ოთხნი ისევ აქ დარჩებით ხიდან.—მისცა წინადადება პატრულს მე-თაურმა.—დანარჩენი ექვსი წავალთ პოსტების დასათვალიერებლად.

პატარა რაზმი დაიძრა დასავლეთისკენ.

20 წამის მგზავრობის შემდეგ ისინი დაუახლოვდნენ ავქალის მხარეს რკინისგზის ხაზსა და დიდუბის დამცქერალ მაღლობზე გამაგრებულ პოსტს.

— შესდექით! რომლები ხართ?!—გაისმა ბრძანება საგუშაგოდან.

— „კლიტე“.

— „კონდახი“.

— ხომ მშვიდობიანობაა?

— ჯერჯერობით სრული სიწყნარეა...

აქედან პატარა პატრული შეუსვენებლივ ვიწრო ბილიკით შეუდგა ლოტკის გორის აღმართს; მთელ რიგ გორათა გადავლის შემდეგ კამომ და მისმა რაზმელებმა მონახეს მეორე ჩრდილოეთის მხრივ გამაგრებული მოწინავე საგუშაგო.

— რა ამბავია?

— სიწყნარე.

აქედან კამო და მისი ამხანაგები ხუდადოვის ტყის ვიწრო ხევებით პირ-დაპირ სამხრეთისკენ დაეშვენ ხიდის მოდარაჯე ნაწილთან შესაერთებლად.

ქალაქისა და ნაძალადევის შემაერთებელ პუნქტთან ხელ-ახლად თავი მოიყარა პატრულის მთელმა რაზმმა.

გაიმართა თათბირი.

— რა მშვიდობიანად თენდება!

— ჰო, ჯერ-ჯერობით მშვიდობიანობაა.

— შეიძლება არც არა მოხდეს-რა, იქნება მარტო ხალხის დასაშინებლად გაავრცელეს ხმა ნაძალადევზე თავდასხმის შესახებ!

— ვინ იცის...

— ალბათ არ იციან, რომ ცეცხლთან ხუმრობა არ შეიძლება.

საუბარს სწყვეტს მორიგი ბრძანება.

— ძმებო! ერთი-ორჯერ კიდევ შემოვუაროთ გარშემო უბანს, გათენდება კიდევ და ხალხიც აიშლება...

თოვლი კი გადაუღებლად განაგრძობდა დენას და უკვე სქელ ზედაფენად გადაჰყოფდა მძინარე ქალაქს.

პატრულმა ერთხელ კიდევ შემოუარა გარშემო ნაძალადეს და დაქანცული, ღამე ნატეხი, უგუნებოდ დაეშვა ისევ ხილისაკენ.

ამასობაში ბნელი და ნათელი ერთმანეთს გაეყარნენ და ცაზე გაკრული მტრედისფერი დილის მოთეთრო სინათლემ შესცვალა.

პატრული ის იყო დაუპირისპირდა ხიდს, რომ ათი კაცის მხედველობამ გარიჟრაჟის ბინდ-ბუნდში შორი-ახლოდან შენიშნა საკმაოდ მოზრდილი ქვევითა ჯარის ნაწილი, რომელმაც ქალაქიდან გადმოუხვია ნაძალადევისაკენ.

მიუხედავად მტერთან მოულოდნელი შეფეთებისა რაზმი არ დაიბნა.

— დაიხით უკან!.. მიეცით შტაბს სიგნალი!..—გაისმა კამოს ბრძანება.

პატარა რაზმმა თითქმის სირბილით დაიწია უკან.

განთიადის ჰაერი უსიამოვნო სტვენამ შეარყია—ეს იყო სიგნალი.

შტაბიდან საპასუხო სიგნალი არ ისმოდა...

ჯარის გამოჩენის რამოდენიმე წამის წინ ხუდადოვის მთაზე გამაგრებულ მოწინავე საგუშაგოს მეთაურმა ვანო სუხიშვილმა შენიშნა, რომ თავზე ათენდებოდათ, ამხანაგებს ერთად მოუყარა თავი და მიმართა:

— რა ამბავია, თენდება, მტერი არსადა ჩანს, პატრულისაც არაფერი ისმის!

— მოულოდნელ საფრთხეში ხომ არ ჩავარდენ და არაფერია იმათ თავს!

— არაფერია იცის...

— მოდი, გალაქტიონ, შენ წადი მოკავშირეთ, დაათვალიერე სად იმყოფება პატრული, გაიგე რაშია საქმე და საჩქაროდ დაბრუნდი უკან.

— ძალიან კარგი...

და აი მოკავშირეთ გაგზავნილმა გალაქტიონმა ჯერ სასტვენის ხმა გაიგონა, მერე შორიდანვე შენიშნა, რომ უბანში ჯარი შემოდიოდა და პატრული იხევდა ნაძალადევის სიღრმისაკენ... შეუსვენებელი სირბილით გაბრუნდა უკან და ამხანაგებს სულის ზოუთქმელად, დაბნევითა და ენის ბორძიკით აცნობა მდგომარეობა... რაზმში ჩოჩქოლი შეიქნა:

— რა ექნათ?!

— მალე გადავწყვიტოთ, ფიქრის დრო არ არის?!

— ბრძოლის დაწყება არ შეიძლება, შტაბის ნიშანი არა გვაქვს!

— მაშ?

— მტერმა რომ აქ მოგვისწროს დავიღუპებით და საქმესაც დავლუპავთ!

— უნდა დავიმალოთ სადმე და დავუცადოთ სიგნალს.

— ეგარე...

— მინამ მტერი ეკლესიამდე მისულა, მაისურაძის რაზმსაც უნდა ვაცნობოთ მდგომარეობა.

სასწრაფოდ აფრინეს მოკავშირე და საყდრის გალავანში დაბანაკებულ სანდრო მაისურაძის რაზმს გაავებინეს საქმის ვითარება.

თავდარიგში მყოფმა რაზმმა უყოყმანოდ, სტრატეგიის ყველა წესების დაცვით, სასწრაფოდ დაიხია უკან და მიიმალა მძინარე ქალაქის სიღრმეში.

უკან დახეული მოწინავე რაზმის პატრული დაუახლოვდა ნაძალადევის პატარა ეკლესიის გალავანს და სკოლის შენობაში მოთავსებულ აჯანყების შტაბს.

— რევოლვერი ისროლეთ,—გასცა განკარგულება კამომ.

ნაგანის ტყვიამ დაარღვია დილის მყუდროება.

— კიდევ?—იკითხა ვილაძემ.

— არაა საჭირო, მტერი ეჭვს აიღებს.

ეკლესიის გალავანშიც სრული სიწყნარე მეფობდა. შორი-ახლო მაღლა აფხორილი სკოლის შენობაც ბნელი ფანჯრებით დაჰყურებდა მიდამოს.

გაისმა სასტვენის ხანგრძლივი სისინი.

შტაბი სდუმდა...

— ალბათ დაეძინათ,—წამოიძახა ერთმა მათთაგანმა.

— გავაღვიძოთ მალე.

— მოიცათ! გვიანლაა, საცაა ჯარი თავს დაგვადგება.

ამ აჩქარებულ, შფოთიანი ბაასით შევიდნენ ისინი ეკლესიის გალავანში.

— მაისურაძის რაზმი რა იქნა?!—მიმართეს ერთი მეორეს.

— იქნება გვილაღატეს და მიატოვეს ბრძოლის ველი?

— შეუძლებელია!

— არა მგონია!

— მაშ რა იქნენ? ხუმრობა ხომ არ არის ასეთ დროს სადარაჯოს მიტოვება.

— როგორ მოვიქცეთ?

— ავტებოთ აჯანყების განგაში!

— იქნებ აღრეა? შტაბიდან რომ განკარგულება არა გვაქვს!

გაიმართა თათბირი.

— მაშ რა ვქნათ?

— მარტო შებრძოლებაც არ გვაქვს ნაბრძანები!

— მარტო ჩვენი შებრძოლება ჯართან სისულელე იქნება.

— მტერი ალბად წინ მოიწევს, რა დროს ფიქრია!

— ემჯობინება იარაღი დავმალოთ და ჩვენც მივიმალოთ,—წარმოსთქვა კამომ.

— ეგ ლაჩრობა გამოვა.

— სხეანაირად არ შეიძლება. პლასტუნებმა თუ ხელთ გვიგდეს ჯავრს ნაძალადევეზე იყრის.

მეთაურის აზრი ყველას მოეწონა. ერთი რაზმიელი ეცა ეკლესიის კარიბჭეს: კარი ღია აღმოჩნდა.

საყდარში სამარისებური დუმილი სუფევდა. ბნელოდა. თეთრი თუნუქის ხატები ალმასის ბრწყინვალეობას ღვრიდნენ წყვდიადში.

კამოს რაზმმა ტრაპეზის ბნელ კუნჭულში მიმაღა ყუმბარები და რევოლვერები.

— ჩვენ ჩვენი მოვალეობა შევასრულეთ, ბრალი აღარ გვიდევს უბნის წინაშე.

— ხალხის დღევანდელი ცოდვა ზღოს სილიბისტრო ჯიბლაძემ.

— აბა, ძმებო, მთებისაყენ, სინანულის დრო აღარ არის.

განთავსებული რაზმი სწრაფი ნაბიჯით შეუდგა აღმართის თოვლიან ბილიკს.

თოვლი, გზის სივიწროვე და ბილიკის ორივე მხრივ ამოსული ეკლიანი ბუჩქნარები აფერხებდა მათი ნაბიჯის სისწრაფეს. ფეხი სხლტებოდა რბილ თოვლზე და თვითელი კაცის უნებლიეთი უკან დაქანება აგრძელებდა მანძილს. დიდის წვალებით მიაღწია ათმა კაცმა ფერდობის პირველ მწვერვალს და იქიდან ვიწრო ფლატით განაგრძო გზა სამხრეთ-დასავლეთით.

ფლატე ორად ჰყოფდა ხუდადოვის მწვერვალს.

თოვლით ამონამქრულ ხევში უფრო გაჭირდა სწრაფი სიარული. რაზმი შეუდგა ისევ თოვლიან აღმართს, ხრამის მოპირდაპირე ფერდობზე ასასვლელად. ის იყო რაზმელებმა მიაღწიეს ფლატის თავს და რამოდენიმე ნაბიჯის წინ წადგომის შემდეგ აპირებდნენ მეორე ხევში თავის შეფარებას, რომ მათ თვალი მოჰკრეს ნაძალადევის დასარბევით მეორე მხრიდან მთა-ხევებით წამოსულ ცხენოსან ყაზახების ჯერ მოწინავე ნაწილს და შემდეგ მთელს პოლკს, რომელიც მათ თვალწინ ცოცხალ კედლის მსგავსად აღიმართა მახლობელ ფერდობზე გადმომდგარი.

რევოლუციონერთ დააპირეს უკან დახევა.

ამ მომენტში იგინი მოწინააღმდეგე მხრიდანაც შენიშნეს და უცბათ ყაზახებმა თვით იცნეს ნაძალადევის დამცველთა მზევრავნი, დასცეს ყიჟინა და სროლა აუტეხეს უიარაღო რევოლუციონერ პატრულს, რომელიც მხოლოდ მტრის ბრჭყალებიდან დამალვას ცდილობდა. გაისმა გულ-შემზარავი კვნესა და ათთავან ორი სასიკვდილოთ დასჭრა მტრის პირველმა ტყვიამ. მოცელილი ბალახივით დაეცა ორი ვაჟკაცის ტანი და წითელმა თბილმა სისხლმა ღრმა ნაკვალევი დასტოვა თეთრ თოვლზე.

კამომ სასწრაფოდ უბრძანა რაზმს უკან დახევა. ყაზახებმა ჰკრეს დეზები ცხენებს, ღრიანცელით გადავიდნენ შეტევაზე და ხმა-და-ხმა დაერივნენ რვა უიარაღო მუშას, რომელთაც ის იყო უნდა მოესწროთ უკან დატოვილ ფლატეში თავის შეფარება.

ნაძალადევის გმირებს უკანასკნელი საშუალება დარჩათ სისხლისგან დაცულის წინ, ცალიერი ხელებით გამკლავებოდნენ ასჯერ მათზე ძლიერ მოძალადეთ და ღირსეულად დახოცილიყვნენ რევოლუციის სადარაჯოზე. გმირული სიკვდილის მიახლოება ყველა მათგანმა იგრძნო, მაგრამ არც ერთს წარბი არ შეუხრია მის წინაშე.

აი, ერთ-ერთ რაზმელთაგანს ტყვიით დაცხრილული გვერდი მიუბჯენია და ცდილობს ხმა-და-ხმა წამოსულ ჯარისკაცის მძლავრ მუშურ მარჯვენაში ჩავდებას, რათა ანანოს უვიცს სითავეხდე.

— ჩაწექ, მინა, ხევში, იქნება გადარჩე.— ეძახის მას მეორე მხრიდან დაქრილი კამო, მაგრამ გადარჩენაზე აღარავინ ფიქრობს და ყველა ცდილობს ერთი მეორეს მაგალითი მისცეს რევოლუციისთვის თავგანწირულ ბრძოლაში გმირული სიკვდილით.

აი, დაჭრილი, ღონემოხდილი კამო გაშმაგებით ეცა უზანგში ყაზახთა ოფიცერს, ჩამოაგდო ცხენიდან, მძლავრად მოხვია ღონიერი მკლავები და საფ-

რად გაიხადა... კამოს თავზე ჰაერში ამართული რამოდენიმე ხმალი ცივად ეშვება დაბლა. ყაზახები ფრთხილობენ მოწინააღმდეგის მაგიერ არ აკუწონ თავისივე მბრძანებელი ოფიცერი.

ამასობაში, სროლის ხმაზე ყაზახებს უერთდება ხიდის მხრიდან წამოსული პლასტუნების ქვეითი ჯარის ნაწილი და ზურგიდან აუტეხეს სროლა რევოლუციის მოდარაჯეთ.

ტყვიით დაჭრილი ეცემიან ძირს.

მძიმედ დაჭრილი კამო მისუსტებულ მკლავებიდან ანთავისუფლებს ტყვე-ქმნილ ოფიცერს და თოვლიან ფერდობით ჩაგორდება ხევში.

ყაზახები და პლასტუნები ველური ყიჟინით ეგებებიან ერთმანეთს და ზეიმობენ უიარაღო მუშებზე გამარჯვებას; ზოგი მათგანი მომხდარ საზიზღრობის დამაგვირგინებელ საქმეშია გართული: ატიტვლებს მკვდრებს, სცარცვავს და გესლიანი დაცინვით ხმლის წვერით სერავს გაცივებულ გვამებს.

ბრძოლის ადგილზე ცხელმა სისხლმა გააღწო თოვლი და წითელი ზოლები დასტოვა ატალახებულ მიწაზე.

რამოდენიმე წამის შემდეგ სამხედრო საკრავების უსიამოვნო ძახილი გაისმა. ჯარი გადიოდა უკან ნაძალადევიდან.

II

ბარიალში ნაძალადევი

გათენდა ზამთრის ნესტიანი მოღრუბლული დილა.

თოვლი გადაუღებლად განაგრძობდა დენას და ქუჩებსა და სახლის სახურავებს უკვე სქელ თეთრ ზედაფენად გადაჰკროდა.

დილით ზარის რეკისა და ყუმბარების სროლის განგაშის მაგიერ ჩვეულებრივმა საყვირის უსიამოვნო ხმამ გააღვიძა მუშები.

შრომით მოქანცულმა, მიძინებულმა უბანმა განაახლა ღამით შეჩერებული სასიცოცხლო მაჯის ცემა.

წამოიშალა ხალხი... ახმაურდა ქუჩები...

ახლად ამდგარი მუშები უბანში გამოიშალენ, ერთი-მეორეს მიესალმენ, ხელ-პირი დაიბანეს, ნამძინარევი შუბლი ცივი წყლით გაიგრილეს და იწყეს სამუშაოზე გასასვლელად მზადება.

— რა მშვიდობიანი დილა გავითენდა, პეტრე! — ერთ-ერთ ეზოში ქუჩის პირად სალამის შემდეგ მიმართა ერთმა მუშამ მეორეს.

— ენახოთ დღეს როგორ-ღა დავალამებთ.

— ენახოთ, ენახოთ.

ამ ხანად თავის პატარა ოთახიდან გამოვიდა და მობაასეთ შეუერთდა გიორგი გმირავა.

— გამარჯობათ!

— აი, გავიმარჯოს, გიორგი!

— კიდევ მოსულა ეს ოხერი თოვლი!

— რა უშავს, ყინვას მაინც სჯობიან!

- ჰო, თბილი დილაა.
- წუხელის როგორ გეძინა, გიორგი?
- წარმოიდგინეთ, თითქმის სრულებით არ მძინებია!
- მშვიდობიანათ გათენდა!
- ჰო, არა გამიგონია-რა ერთხელ გასროლის მეტი!
- როგორ? სროლა იყო?!
- განა ვერ გაიგეთ?!
- ვერა?
- გავარდა ერთხელ, მგონია, რევოლვერი.
- რა დროს?

— შუალამეს კარგად გადასული იქნებოდა, გასროლის შემდეგ კიდევ კარგა ხანს მელეოდა, აღარ გამეორებულა; მხოლოდ განთიადისას ჩამძინებოდა.

- მაშ რალაც მომხდარა?!
- იქნება შემთხვევით გაუვარდა ვინმეს!
- იქნება მთვრალმა ისროლა ვინმემ?!
- ვინ იცის... შეიძლება...
- როგორ ფიქრობთ, წავიდეთ პირდაპირ სახელოსნოში, თუ ჯერ შტაბში

შევიაროთ.

— ემჯობინება, ვიდრე ადრეა და ხალხი არ აშლილა, შტაბი ვინახულობთ.

ამ დროს მოსაუბრეთ გვერდზე ჩაუარა ზემო-უბნიდან მომავალმა მუშათა პატარა ჯგუფმა.

მიმავალნი შეაჩერეს.

- შალიკო, როგორი ღამე იყო თქვენსკენ?
- არა გაგიგიათ-რა? ჩვენც წუხანდელს ამბავს ვკითხულობთ.
- სროლა გაიგეთ?
- თქვენ?

— გიორგის გაუგია ერთხელ გასროლა!

— შუალამისას ერთხელ ისროლეს!

— მერე?

— განთიადისას დიდი სროლა და ხმაური ისმოდა შთების მხრიდან.

— რას ამბობთ! მართლა?

— მართლა კი არა მთელი უბანი ფეხზე წამოიშალა მტრის დასახვედრად.

— მერე?

— თავზე დაგვათენდა და არავინ გვინახავს თავდამსხმელთაგანი.

— მე დილას ყაზიშვილის ორი რაზმელი შემხვდა.

— რა გითხრეს მერე?

— მათ სადარაჯოზე სიწყნარე ყოფილა, სროლა და ხმაური ალიონზე მათაც გაუგიათ, მაგრამ ადგილიდან არ დაძრულან შტაბიდან განკარგულ ბის უქონლობის გამო.

ქვევიდან სწრაფი ნაბიჯით მომავალი კაცი გამოჩნდა.

— შაქრო არ არის?— შეეკითხნენ მოსაუბრენი ერთი-მეორეს

— მგონი ის არის.

— ხალხო!— დაიძახა შორიდანვე მომავალმა.— ეკლესიის ეზოში ხალხი გროვდება, მგონია რაღაც ამბავია.

— წავიდეთ, ძმებო, გავიგოთ რა მოხდა!

— წავიდეთ, წავიდეთ!.. დავიანება აღარ იქნება. გული რაღაც კარგს არ მეუბნება.

ათიოდ კაცი მოსწყდა ადგილს და სწრაფი ნაბიჯით დაიძრა ეკლესიის გალავნისაკენ.

გიორგი გმირავა, თავის თანამხლებლებით, დაუახლოვდა ეკლესიის გალავანს.

შორიდან რომ შეგხედდათ 18 დეკემბრის დილა ლიტონიობა ეგონებოდა ადამიანს. საყდრის პატარა ეზო გავსილიყო ხალხით და ახლად მოსულნი გალავნის გარეთ ქუჩაში იყრიდნენ თავს.

— რა ამბავია?!— პირველ შეხვედრილ მამაკაცს შეეკითხა ცნობისმოყვარეობით აღსავსე გიორგი გმირავა და მასთან მყოფი ათი კაცი პასუხის მოლოდინში სმენად გადაიქცა.

— წუხელის ღამის ყარაულები დაუზოციათ ჯარის-კაცებს!

— რას ლაპარაკობ!.. მართლა?!

— ცხრა კაცი მოუკლავთ!

გიორგი სწრაფად დაშორდა თავის ჯგუფს, მუჯღუგუნის ცემით გააპო ხალხის ზღვა და შეიჭრა გალავანში.

ადრე თავმოყრილ მუშებს უკვე მოესწროთ გვამების ჩამოსვენება.

ეზოს შუა-ადგილას სუდარების ქვეშ ესვენა ცხრა, მტრის ტყვიით განგმირული, გატიტლებული, ყელებ-დაღადრული, დასახიჩრებული ვაჟკაცები (ვინც საქართველოს რევოლუციის წარსული იცის, ეხსოვება, რომ მძიმედ დაჭრილი კამო ამ დღეს შემთხვევით გადაურჩა სიკვდილს). მიცვალებულთ თავს ნათესავნი და ახლო მეგობარნი შემოხვევოდნენ და ცხარე ცრემლით დასტიროდნენ დაღუპულთ. გარშემო ხალხს უზარმაზარი წრე გაეკეთებინა. ხალხი დრტივანავდა მომხდარი საშინელების წინაშე. მთავრობის სიმხეცეს ყველა წარმოუდგენლად აელეღევებინა. ენაზე მოიდგარი წყველა-კრულვა შეეჩერებინა ყელში მოსულ ბოღმას, რომელიც თავის ამოხეთქისათვის ელოდა ნიშანს.

— ამხანაგებო, — გაისმა და ათიათასი თვალთა ხედვა მიიმართა მოლაპარაკისაკენ. ხალხის წინ, მიცვალებულთა თავით, სილიბისტრო ჯიბლაძე იდგა. — დღეს არც ერთი თქვენგანი, ნიშნად მთავრობისადმი პროტესტისა, სამუშაოზე არ გავა.

— არ გავალთ. — გაიმეორა ათიათასმა ხმამ, როგორც კლდის გამოძახილი.

— რა დროს მუშაობაა, მოგვეცით ყუმბარები, — გაისმა ვილაცის წამოძახილი — რომ თავს დავესხათ პლასტუნებს და მტვრად ვაქციოთ მათი ყაზარმები!

— მოგვეცით იარაღი! მოგვეცით უფლება შურისძიებისა! — პირველს ხმა მისცეს აქეთ-იქიდან და გლოვა საპროტესტო ამბოხებით გადაიქცა.

— მოითმინეთ, დაწყნარდით ხალხო! — მიმართა აღშფოთებულ ხალხს სილიბისტრომ.

მოულოდნელად მის წინ გიორგი გმირავა აღიმართა, რომელსაც დეკემბრის დღეში საკინძე გადაელაღა და ჩითის პერანგიდან ფოლადისფერი მკერდი კლდის ჩამონათალის მსგავსად გამოიყურებოდა.

— როდემდის ვითმინოთ, სილვა? გვეყო მოთმენა!

— გვეყო მოთმენა!!—თითქოს ვილაცის იღუმალი კარნახით ერთხმად იგრილა ხალხმა და ათიათასი მუშტი ჰაერში აღიმართა.

— დაწყნარდით, ხალხო, ეს ავანტურა გამოვა!

— სულ ერთია რაც უნდა ერქვას!

— სისხლი სისხლს ითხოვს. — ათასი ხმა აქეთ-იქიდან პასუხს აძლევდა სილიბისტროს.

— დამშვიდდით, ნუ ლელავთ, გიორგი ჯერ ახალგაზრდაა, ბევრი თქვენგანიც ბრძოლაში გამოუცდელია...

— გამოცდილობაზე სალაპარაკოთ არა გვცალიან!

— მოგვეციოთ იარაღი!

— ყუშბარები!

— ჩვენ მოვითხოვთ შურისძიებას!—გრიანებდა ხალხი და ძნელი იყო მათი დამშვიდება.

— ხალხო!.. დამიჯერეთ, ეს უტაქტიკობაა!.. უაზრობაა!.. არ არის კარგი, თუ ცხრა კაცს, ცხრაას სხვას შესწირავ მსხვერპლად!

— გვიხელმძღვანელებთ ბრძოლაში, თუ არ გინდათ დაიშახუროთ მოლალატის სახელი.—მიმართა ვილაცამ სილიბისტროს.

— სიამოვნებით, მაგრამ ეს წარმოუდგენელია!..

— მოგვეციოთ იარაღი, განმარტებები საქირო არ არის!—კვლავ ახმაურდა ხალხი და კარგა ხანს გუგუნებდა.

ამ დროს ხალხს გარეთ ქუჩაში სირბილით მოქანცული სამი მუშა შეუერთდა; მათ ჯერ წრის გარღვევა სცადეს, მაგრამ ვერ მოახერხეს, მერე ერთი მათგანი გალავნის კედელზე შეხტა და ხმამალა დაიძახა:—ხალხო, პლასტუნების ქვეითა ჯარის მოზრდილმა ნაწილმა რკინისგზის ქვეშა ხიდიდან ნაძალადევისკენ გადმოუხვია!..

აზვირთებული ხალხის ლელვა მიყუჩდა... მასა ჯერ სმენად გადაიქცა, მერე ერთ წამს გამოუცნობმა პაუზამ მოიცვა, შემდეგ დღმილი ჩოჩქოლმა და ჯგუფურმა მითქმა-მოთქმამ შესცვალა, ბოლოს ისევ ბრძოლის მეთაურთა მითქმა-მოთქმა გაისმა:—ძმებო, დაიშალეთ და ყველამ თქვენს ქოხებს მიაშურეთ, იბრძოლეთ უკანასკნელ სისხლის წვეთამდე და არავის მისცეთ უფლება თქვენი აჯახების დარბევა-აწიოკებისა!

ხალხის ზღვა კლდიდან გადმოხეთქილი ნაკადულის მსგავსად მოსწყდა ადგილს, დაიფანტა და მოედო ქუჩებს.

მნახელთა ახსნა-განმარტებით გამოიჩვენა, რომ პლასტუნების რაზმი წინ მოიწევდა ჩერკეზიშვილის ქუჩის მიმართულებით და ნაძალადევის დამცველთ უახლოეს ამოცანად გადაეცათ ამ ქუჩის გამაგრება.

გადამწყვეტ ბრძოლის წინ მშრომელთა სტიქიურმა რისხვამ ანგარიშმიუცემლად ძირს დასცა ტელეგრაფის რამოდენიმე ბოძი... თავდაცვის განზრახვით

გაშმაგებულმა ხალხმა ნანგრევებათ აქცია რამდენიმე ფიცრული ქოხი... აგერ ვილაცა ახოვანმა მამაკაცმა ცხენები გამოუშვა და შუა ქუჩაში ააყირავა ვილაციის ფურგუნი. სხვები სახლებიდან მოარბენინებდნენ უკანასკნელ სკამებს, მაგიდებს, ავეჯს და ეს ნარევი მასალა რამოდენიმე წამის შემდეგ გადაიქცა ლამაზ, წარმტაც და ბრძოლის სურვილის მომგვრელ ბარიკადათ.

აჯანყებულ მუშათა ერთი ჯგუფი შეიჭრა რკინისგზის მთავარ სახელოსნოში და შემდეგ სათითაოდ დაიფანტა საამქროებში. აქ მუშათა ერთი ნაწილი, რომელთაც ჯერ არ გაეგოთ ნაძალადევი წინა-ლამეს მომხდარი ამბავი უკვე შესდგომოდა შრომას.

— ამხანაგებო! რა დროს მუშაობაა, მუშათა უბანი, ნაძალადევი, განსაცდელშია! წუხელის ჯალათებმა მოგვიკლეს ცხრა მოწინავე მებრძოლი და დღეს აპირებენ ჩვენი ქოხების დარბევას, ვისაც გწამთ რევოლუციის გამარჯვების საქმე, ხელი აიღეთ სამუშაოზე და მოგვეხმარეთ მშრომელთა ოჯახების დაცვაში.

თანამოძმენი გამოეხმაურენ მოწოდებას, დემონსტრაციულად მიატოვეს სამუშაო და მიაშურეს ნაძალადეს.

მუშები საამქროებიდან ზიდავდნენ რკინის ზოდებს და ჰყრიდნენ ქუჩაში. პატარა რკინისგზის ჩიხიდან აქცევდნენ უქმად მდგარ ორთქლმავლებს, ცისტერნებს, საბარგო რონოდებს და რკინა-ფოლადით იზრდებოდა ბარიკადები.

— ძმებო!—გაისმა ბარიკადებთან.—ვისაც იარაღი გაკლიათ ეკლესიის გაღვანში თოფებსა და ეაზნებს არიგებს შტაბი.

მებრძოლთა ნაწილი მოსწყდა ადგილს და სწრაფად გაეშურა იარაღის მისაღებად.

ვილაც მებრძოლთაგანმა მოისაზრა: უბიდან ალისფერი ცხვირსახოცი ამოიღო, რკინის წვეტიან სვეტზე მიამაგრა და რამდენიმე წამის შემდეგ წითელმა დროშამ მოწინავე ბარიკადებზე იწყო ფრიალი.

ამასობაში გამოჩნდა მოწინააღმდეგეც. პლასტუნების ბრბო, რომელიც აქამდე ალბათ შეუსვენებელი განაგრძობდა წინსვლას, ბარიკადების შენიშვნისთანავე ადგილზე შეტორტმანდა. ამ დროს, მშრომელთა უბნის დამცველთა მხრიდან, ერთდროულად იგრიალა რამოდენიმე ათეულმა თოფმა და ცხელმა ტყვიამ მოწინავე თავდამსხმელთა ერთი ნაწილი ძირს დასცა და გააქცია. ჯარისკაცებმა სამაგიერო სროლა ასტეხეს ბარიკადების მიმართულებით; ამის საპასუხოდ მოულოდნელად სახლების ფანჯრებსა და სახურავებიდან ქვის წვიმა წამოვიდა პლასტუნების თავზე. ჯარი შედრკა და უკან დაიხია.

მსროლელთა მაგიერ წინ წამოდგა მესანგრეთა ოცეული, დაიწყო სანგრების თხრა თავდამსხმელთა პოზიციის გასამაგრებლად.

მოწინავე ბარიკადები ამართულიყვენ რკინისგზის საქონლის სადგურის გასწვრივ და სივანეზე გადაედლობათ ჩერქეზიშვილის და მისი მოსაზღვრე პარალელური ქუჩები. მათ უკან ჩასაფრებოდნენ ნაძალადევის რევოლუციონერ უბნის დამცველნი და ხისა და რკინის სიმაგრეებიდან გადმოეყოთ თოფები.

უზნის დამცველი მუშათა მოწინავე ნაწილი დანაწილებული იყო პატარა რაზმებთან და თვითეული რაზმი იცავდა თვითეულ ქუჩას.

ჯარის საპირისპიროთ ჩერქეზიშვილის ქუჩაზე გამაგრებულ უმთავრეს ბარიკადის დამცველ კომუნართა შორის ერივნენ ჩვენი ძველი ნაცნობნი: გიორგი გმირავა, მოსე, არსენა და სხვები. მოწინავე კომუნართა უკან ბარიკადების შიგნით თავი მოეყარა მთელს უბანს.

იზრდებოდა ბარიკადები მოსალოდნელი ზიფათის დასახვედრად დასავლეთით ავჭალის მხრისკენაც; ნაძალადევი ამაგრებდა ქალაქის მოსაზღვრე მინდვრებს და მალეობებს და მთელი ამბოხებული უბანი ექცეოდა ბარიკადების რკალში.

უზნის განაპირა ნაწილებს სდარაჯობდა მოძრავი პატრული.

რამდენიმე მემამოხეს გაშლილ მკლავებზე დაეგრვებინა ს. დ. მ. პ. საიდუმლო არსენალიდან წინა-ლამეს გამოტანილი შაშხანა თოფები და ურიგებდნენ მებრძოლთა შეუიარაღებელ ნაწილს.

ხუდადოვის ქუჩაზე, ნაძალადევის ეკლესიის გალავანში მდებარე სასწავლებლის შენობაში, მოთავსებული იყო აჯანყების შტაბი.

შტაბი: სასწავლებლის ჩვეულებრივი საკლასო ოთახი, სამოსწავლო დაფა, მოგრძო მაგიდა, მის წინ პარტები; კედლებზე გეოგრაფიული რუკები და ფერადი სურათები.—ასეთი იყო ნაჩქარევი შტაბის ბინა.

შტაბში სილიბისტრო ჯიბლადის გვერდით თავი მოეყარა ძველ გამოცდილ რევოლუციონერებს, წინ გადაშლილი ჰქონდათ ქ. ტფილისის მოზრდილი გეგმა. ამუშავებდნენ ბრძოლის წესრიგს, მსჯელობდნენ აჯანყების წინასწარ შედეგებზე და მოხალისე შიკრიკების საშუალებით ყოველ წამს უშუალო კავშირს აბამდნენ ბარიკადებთან.

შტაბის მიერ კომუნართაგან გამოყოფილი იყო საალყო წესების დამცველი პატრული. ოცი მებრძოლთაგანი გაყოფილი ოთხ-ხუთ კაცისაგან შემდგარ რაზმებთან დაფანტულიყო უზნის სხვადასხვა კვარტალებში. სჩხრეკავდა საეჭვო სახლებს, აპატიმრებდა არასაიმედო პირთ და ადგენდა შტაბში, რომელიც ამავე დროს ასრულებდა რევოლუციონურ ტრიბუნალის როლს.

აჯანყებულთ ეკლესია გადაექციათ ბრძოლის ხელის შემწეულთა საპატიმროთ. მისი პატარა სამლოცველო დარბაზი საესე იყო მიქელებით.

შუადღე მოახლოვდა, მთელი აჯანყებული უბანი ყიჟინასა და ჟრიაშულს მოეცვა. სროლა ჯერ არ ისმოდა და შტაბსაც არ ჰქონდა მიღებული ცნობა ბრძოლის დაწყების შესახებ.

შტაბიდან მოწინავე პოზიციის მდგომარეობის შესატყობად ბრძოლის ველზე გაიგზავნა მორიგი მოკავშირე; მის დაბრუნებამდე შტაბის მეთაურთ გამართეს საქმიანი თათბირი:

— შეტაკება გვიანდება, მიზეზი ძნელი გამოსაცნობია.

— როგორც ცნობა გვაქვს მიღებული, ჩერქეზოვის ქუჩაზე, რკინისგზის ქვეშა ხიდთან, დიდ-ძალი ჯარია გამაგრებული.

— ნეტა რად აგვიანებენ შეტევას?

— ალბათ ჯერ ფრონტს ამაგრებენ.

— ეგ მართალია: ჩვენი მზვერავების გადმოცემით ქუჩაზე, რკინისგზის სადგურის სააგარაკო პავილიონის გასწვრივ, პლასტუნების მესანგრენი სანგრებასა სთბრიან.

— მერე ჩვენ გულზელდაკრეფილნი უნდა შევყურებდეთ მათ მზადებას?

— აბა რას იზამ.

— ჩვენი მოწინავე ნაწილი რომ გადავიდეს შეტევაზე და ხელი შეუშალოს მათ პოზიციის გამაგრებას!.. რას იტყვით?

— მგონია არ იქნება კარგი!

— კარგი კი არა სულ დაღუპავს საქმეს!

— მართალი ხარ, სილვა, გამაგრებული ბარიკადების მიტოვება დააჩქარებს ჩვენს დამარცხებას.

მოკავშირე დაბრუნდა.

— შეტაკება ჯერ არ მომხდარა, ჯარი აგვიანებს შემოტევას, ჩვენები თავდისხმის მოლოდინში არიან, ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ბარიკადებს ამაგრებენ. კომუნართა განკარგულებაში მყოფი ვაზნების მარაგი, როგორც გადმომცეს, შეიძლება არ აღმოჩნდეს მოსალოდნელ ბრძოლისათვის საკმაო. — მოახსენა შტაბს.

— კარგი, ვაზნები ცოტაოდენი კიდევ მოგვეპოვება შტაბში... — დაიწყო სილიბისტრომ და ჯერ სიტყვა არ დაემთავრებინა, რომ ოთახში ხუთი შეიარაღებული მამაკაცი შემოუძღვა სამს უიარალოს. ერთი შეიარაღებულთაგანი წამოდგა წინ.

— ეს ხალხი დეპოს კედლებთან ბარიკადებიდან აპირებდნენ გადაპარვას, საექვოთ ვცანით და დავაკავეთ.

ერთი შტაბის წევრთაგანი, მოხუცი მუშა, ცნობისმოყვარეობით ათვალყურებს პატიმართ:

— ორ მათგანს კარგად ვიცნობ, გადაცმულნი არიან მუშის ქურქში. ეს „რიქა“ ჩვენი კვარტალის „გარადგოვია“. ეს მაღალ-მაღალი, გამხდარი, ოფიცერია, გრენადერთა პოლკის კაპიტანი; წინათ ეგვეც ჩვენს უბანში ცხოვრობდა, მერე ჯაშუში აღმოჩნდა, ორი მუშა თავის დაბეზლებით ჩამოახრჩობინა; ეს სხვა მუშებმა გაიგეს და ტერორი დაუნიშნეს... ერთხელ, როგორც მახსოვს, ყუშბარაც ესროლეს, მაგრამ შემთხვევით გადარჩა და იძულებული გახდა სხვაგან გადასახლებულიყო. მესამე კი არ მეცნობა სწორე გითხრათ.

— მართლა ასეა?

პატიმართ პასუხის გაცემაც ვერ მოახერხეს, მათში საბედისწერო წინაგრძნობამ იფეთქა. სახეზე ჟანგისფერმა გადაჰკრათ და სამივენი არაადამიანურმა კანკალმა აიტანა.

შტაბის ხელმძღვანელთ ერთწამს ხმადაბლა ითათბირეს ერმანეთში, ბოლოს ერთმა მათგანმა ხმამაღლა გამოაქვეყნა განაჩენი: — პირველი ორი, როგორც რევოლუციონურ მოძრაობის მდევნელნი და ჯაშუშობაში შემჩნეულნი დაიხვრიტნენ, მესამე დაპატიმრდეს ვინაობის გამორკვევამდე.

ხუთი შეიარაღებული მამაკაცი ისევ გაუძღვა სამ პატიმარს, რამდენიმე წამს შემდეგ შორი-ახლო ორი გასროლა გაისმა.

ამ დროს ბარიკადებზე დეკემბრის სუსხიანი ქარი ჰქროდა.

ორივე ბანაკი ჯერ ისევ სკიმავედა კუნთებს და ემზადებოდა შეტევისთვის. შუადღე გადავიდა... დღე უახლოვდებოდა საღამოს.

უცებ გაისმა მწყობრი სროლა, სანგრებში გაწოლილი ჯარი ფეხზე წამოიშალა და ალყად გაშლილი „ურას“ ძახილით დაიძრ ბარიკადებისკენ.

ხმაურზე და სროლის ხმაზე მთელი უბანი მოაწყდა მოწინავე ბარიკადებს. ხალხმა სამაგიერო სროლა აუტეხა იერიშზე წამოსულ ჯარს რკინის საფრებიდან. ჯარისკაცთა მოწინავე წყებიდან უკვე რამდენიმე ტყვიით განგმირული დაეცა ძირს... დანარჩენნი იძულებული გახდნენ ქუჩაში გაწოლილიყვენ, მუცელზე ხოხვით დაეხიათ უკან და გამაგრებულიყვენ ისევ სანგრებში.

სროლა გრძელდებოდა.

ორივე მხრიდან, თითქმის ერთი საათის განმავლობაში, შეუჩერებელივ ჰქუხდნენ თოფები, ელავდა ცეცხლი და წვიმდა ტყვია.

ორივე მხარეს ყოველ წამს მძიმედ დაჭრილნი მწარე კენესით ეცემოდნენ დედამიწაზე, მათ მაგიერ ახალ-ახალი მკერდები იმართებოდა ჰაერში ტყვიის საპირისპიროდ. ბარიკადების იქით რევოლუციონურ ენტუზიაზმით გატაცებულ მებრძოლ თაობას არ აშინებდა: არც ჯოჯოხეთად გადაქცეული ქუჩა, არც მტრის ცეცხლი და მახვილი, არც ირგვლივ გამეფებული სიკვდილის საშინელება და ბრძოლაში ხედავდა სიცოცხლის შინაარს.

აგერ ბარიკადებზე ამართული წითელი დროშის რკინის ტარმა ველარ გაუძლო ზედი-ზედ ნიშანში მორტყმულ ტყვიას და შუაზე გადაიღუნა. შემდეგი ტყვია მოხვდა თვით ალისფერ ნაჭერს, გახვრიტა იგი, გასწვა და ატრუსა.

ბუნებით მებრძოლმა გიორგი გმირავამ ვერ აიტანა რევოლუციის წმინდათა წმინდის შეურაცყოფა, ეცა მოღუნულ დროშას და მარჯვენა ხელით ააფრიალა მალა ჰაერში.

— არ დავხრით ძირს, უკანსკნელ სისხლის წვეთამდე.—შესძახა ბავშური აღტაცებით. სწორედ ამ წამს გაისმა სროლა, ვერაგ მტრის ტყვიას ნიშანში ამოეღო გიორგის საფეთქელი... მებრძოლმა უკანასკნელად იტაცა შუბლზე ხელი, საიდანაც შეადრევანივით გადმოსჩქეფდა სისხლი, ერთი ღონივრად გაიბრძოლა და დაეცა დედამიწაზე. მის გვერდით მყოფი, ძველი თანამებრძოლი არსენა, მალელობიდან გადმომხტარ ვეფხივით მიიჭრა გიორგისთან... შუბლგანგმირულს გული აღარ უცემდა.

— ფეიცავ ვიძიო შური და მიუზლო ჯალათებს სამაგიერო.—წამოიძახა გაშმაგებით არსენამ, მერე მუცელზე ხოხვით გაცურდა უკან და გაჰქრა სადღაც: მას შემდეგ ამ დღეს ის აღარავის უნახავს ბარიკადებზე. რა იქნა?!—ნუ თუ შეეშინდა სიკვდილის და ასე სამარცხვინოდ გაიპარა ბრძოლის ველიდან!?

ბრძოლა გრძელდებოდა.

ჯარმა რამოდენიმეჯერ კიდევ სხვადასხვა მხრიდან სცადა იერიშით ბარიკადების გარღვევა, მაგრამ ხალხის მრისხანე სტიქიამ უკან დაახევინა.

სროლა შეწყდა... ბრძოლით მოქანცული ორივე ბანაკი ისვენებდა და ღონეს იკრებდა უკანასკნელი გარდამწყვეტი შეტაკებისთვის.

უცებ მოწინავე ბარიკადებს, უკანა უბნის მხრიდან, მოაწყდა რამოდენიმე სირბილით მოქანტული მუშა, ისინი ძლივს-ლა სუნთქავდენ, მაგრამ მდგომარეობა არ აძლევდათ ნებას შეესვენათ და სული მოეთქვათ.

— ავქალის მხარეს ყაზახების ცხენოსანმა ნაწილმა ბარიკადები გადმოლახა და მოიწვეს წინ, ჩვენ ტყვია არ გვეყრ, ხალხი ქვებითა და კეტებით მდგრად ებრძვის მტერს.

— რა ვუყოთ!!—მიუგო მოსემ—არც ჩვენა ვართ კარგ ყოფაში. გიორგი და შაქრო მოგვიკლეს, როგორ დავცხმართ? აქ ძალის შესუსტება და პლასტუნების უბანში შემოჭრა ერთი იქნება!

— მაშ რა ვქნათ?!

— მიმართეთ შტაბს, ვიდრე გვიან არ არის, ეცადეთ მტერი დააკავოთ და არ მისცეთ წინსვლის საშუალება.

— როგორ დავაკავოთ ცალიერი ხელებით?!

— მალე, ლაპარაკის დრო არ არის, შეიძლება შტაბს ჰქონდეს ვაზნები...

მართლაც ამ წუთებში ნაძალადევის დასავლეთ მხარეს დანგრეულ ბარიკადების შიგნით შემოჭრილი ყაზახთა ცხენოსანი ჯარი ხმალდახმალ დარეოდა მებრძოლთ. ვაზნებ-შემოღებული ხალხი შეიარაღებულიყვნენ კეტებით და ნაჯახებით და საოცარი თავგანწირულებით უმკლავდებოდნენ ძლიერ მოწინააღმდეგეს. სახლების ფანჯრებსა და სახურავებიდან ქალები და ბავშვები ქვის სეტყვას აწვიმებდნენ მოძალეთა თავზე, მაგრამ ყველა ეს საშუალებანი უძლური იყო ყაზახთა გამხეცებულ ბრბოს შესაკავებლად.

მოულოდნელად პლასტუნების სანგრების წინ ოთხი ორ-ორ წყვილად შებმული ცხენი გამოჩნდა; ცხენები მოიწვედნენ წინ და ქვაზე ყურის დამაყრუებელ ხრილით მოათრევდნენ ქვემეხებს.

ბარიკადების შიგნით ჩოჩქოლი ასტყდა.

— ისროლეთ!.. არ დაიბნეთ!..—მოახდინა უკანასკნელი განკარგულება, მოწინავე ბარიკადების დახოცილ მეთაურთა გვამებით ირგვლივ გარშემორტყმულმა და მათ შორის მარტოდ-მარტო ცოცხლად დარჩენილმა მოსემ.

გაისმა მწყობრი სროლა.

ტყვიით განგმირული ზარბაზნის ერთ-ერთი ცხენი ჯერ ყალყზე შესდგა, მერე წასაქცევით შეტორტმანდა. მაგრამ მაგარმა თასმამ არ გაუშვა და თავდაყირა დაეკიდა ქვემეხზე. ჯარის მხრიდან საპასუხო სროლა გაისმა, სროლაზე დამფრთხალმა სამმა ცხენმა თავი ველარ შეიმაგრა სწრაფად გასწიეს წინ და გაითრიეს შეოთხეც.

ქვემეხის დანახვაზე ხალხმა ინსტიქტიურად დაიხია უკან.

გაისმა ჯოჯოხეთური გრიალიც...

ყუმბარამ დანგრეული ბარიკადები დახოცილ გვამებთან ერთად ჯერ მალა ჰაერში შეათამაშა, მერე დასცა ძირს.

— ура...а—დასცა ყიჟინა ჯარმა, წამოიშალა თავის სანგრებიდან და ველური ღრიანცელით შეიჭრა მიწასთან გასწორებულ ბარიკადებს შიგნით.

გაისმა ზარბაზნის შემდეგი გრიალი... ყუმბარები ცეცხლით გზას უკაფავდა პლასტუნებს.

თავზარდაცემული ხალხი გარბოდა. თვითონაც არ იცოდა საით, გზაში ვისაც უსწრებდა მტრის ტყვია დაუნდობლად ასალმებდა წუთისოფელს; დანარჩენნი ანგარიშმიუცემლად ეხეთქებოდნენ კედლებს, ტელეგრაფის ბოძებს, ერთიმეორეს და ლონგმიხდილი ეცემოდნენ ქუჩაში, სადაც მათ შეუბრალებლად ჰქელავდა გამხეცებულ ჯალათების ჩექმა.

დაღამდა.

ნაძალადევი, რომელსაც დილას ლამაზი მეგრძოლი ბარიკადები ამშვენებდა, მკვდართა სამყოფელად გადაქცეულიყო. ქუჩებში ყოველ ფეხის გადადგმაზე ეყარა დახოცილთა გვამები. დილას ბრძოლის წყურვილით აღგზნებული დიდი და პატარა, ქალი და მამაკაცი ახლა უკვე სიკვდილს საბოლოოთ გაეთანასწორებინა. მათ შორის ცოცხლად დარჩენილი დაჭრილ-დასახიჩრებულნი არააღამიანური კვნესით აყრუებდნენ მიდამოს, მაგრამ ჯალათებს არ ესმოდათ ეს კვნესა.

მოწინავე ბარიკადების ნანგრევებთან ეყარა გიორგი გმირავას, მოსეს და სხვა აჯანყების მეთაურთა გვამები; მათი გულები აღარ სცემდნენ და ღირსეულად სიცოცხლე გაეწირათ.

უბანში აქა-იქ მძლავრი ცეცხლი გამოჩნდა; ეს გამარჯვებულნი სწვავდნენ მემბოხეთა ქოხებს.

შებინდებისას ცა ისევ შავად მოიღრუბლა და თოვლმა იწყო დენა, თითქოს ბუნება ცდილობდა თოვლ-ქვეშ დაეფარა ადამიანთა ბოროტი ნამოქმედარი.

ახალგაზრდობა

ზღვის ტალღებივით
მოედებივართ უსაზღვრო სივრცეს.
ელექტრინებად
ელვარებენ ჩვენი თვალები.
მუხლს ვერ მოლუნავს
მობინადრე სიცივე, სიცხე,—
ვერც ჩრდილოეთის
გრივალებით გავითანგებით,
ჩვენი ქუხილი
შემზარავი რისხვია... რისხვია!..
ყველგან ვმოძრაობთ
როგორც ცეცხლი უმხურვალესი.
ვერ შეგვაშფოთებს
მოგრიალე ტიალი მტრის ხმა,—
მოგვაქვს გულები
ლენინიზმის ფხაზე ნალესი.
სალი გონებით
დაბრკოლების კლდეებს ვლენწავდით
და ბასრი დაშნა
მოსისხლეთა სურვილებს ჰხეცდა.
დღესაც ჩვენს ხმაზე
ილეწება როგორც ლერწამი
ბებერ ევროპის
ბებერი და უჯიშო ხედვა.
დღეს შეოცეჯერ
აგრიალდა ხმები თერგული
და ელდენივით
გადუარა მიწის ნაწილებს:
„სისხლიან ფაშიზმს
მარად ბრძოლა გამძაფრებული,“—
„არ გვინდა ომი
დედამიწის წითელ არწივებს!..
და თუ კი მაინც
შეარხიე აზარმაცებად,

ევროპავ, შენი
დაშხამული ლურჯი ხელები,
და თუ კი მაინც
დედამიწა დაბარბაცდება
ატეხილ ჟინით
და ნადირულ გულგახელებით,
და თუ კი მაინც
შეიღება ცეცხლის მოდებით
კრიალა ცა და
ტრამალების გაშლილი მხრები,
და თუ კი მაინც
რისხვისაგან დასკდენ ლოდები,—
დასკდენ ლოდები,
ნაპრალები, კლდენი და ხენი,—
მაშინ ჩვენც გავშლით
ფრთებს—წითელი არწივები და
ფოლადის გულმკერდს
ჭარმაგოვან სიმაგრეს მივცემთ,—
და მაშინ ვნახოთ
დედამიწის ნაწილებიდან
გამარჯვებული
ვინ დაარხევს გარუჯულ სივრცეს!..

1934 წ. ქ. ტფილისი.

ზ ა უ რ ბ ე ბ

იქ, სადაც ტყვიისფერი ღრუბლები მთებზე დალოდავენ და ცამდე აწ-
ვდილ სალ-კლდეებს შორის შლეგიან ნადირივით მობლავის მდინარე არმხი, თი-
თქმის ყოველთვის ნისლი და თოვლია.

აი აქ, ამ მთებში, ნისლში და თოვლში, დარიალის ხეობის ჩრდილოეთით,
ერთს უშველებელ შუაზე გადამსკდარ შავი კლდის მარცხენა კალთაზე არწივის
ბუდეშავით მოჩანს აული ჯერახი.

აულის ზევით პატარა ვაკეა. ვაკის ზევით ციცაბო კლდის წვერზე, თამა-
რის ეკლესია მოჩანს. ეკლესია მიუვალა და ინგუში მასზე მხოლოდ ლეგენდას
ამბობს.

გაზაფხულის ღრუბლიანი დილაა. ჯერახიდან ნისლთან ერთად გველივით
დაკლავნილ ვიწრო ბილიკს ტანმორჩილი ინგუში ჩამოყვება.

მას ტანზე ნაცრისფერი მოკლე ჩოჩა ეცვა ჩაჩნურ ყაიდაზე შეკერილი და
თავზე შეხუნებული ნაბდის ქული ეხურა. რქისტარიანი პატარა სატევარი გვერ-
დზე ეკიდა ზარნიშის ქამარზე და მხარზე მოკლე კარაბინა გაედო.

მგზავრი მდინარეს მიუახლოვდა. ჯაჭვის ხიდან შედგა. კარაბინი აღმაცე-
რად ხმალივით გადაიკიდა მხარზე. ჯიბიდან ქისა ამოიღო. თუთუნი გა-
ახვია და მოუკიდა. მერე აულისკენ მოტრიალდა. ირიბულად ახედა იქვე კლდე-
ზე გადმომჯდარ ჯერახს და სიმღერით გაჰყვა ხილს.

ნადირის ნდომით გული გულდება,
მთიელს სდევნიან მთიდან ბარამდის,
თუ კი უკანვე ვერ დაბრუნდება
გულს ძალებს აქმევს დარიალამდის.

ხიდი რომ მოათავა, სულიემა ლიანოვმა სიმღერა შესწყვიტა. შერცხვა.
არავინ გამიგონოს დრომოკმული სიმღერაო—გაიფიქრა და ნაბიჯს უმატა.

ამ სიმღერას რუსი მეფის ბატონობის დროს მღეროდენ მთაში ინგუშები.
ეს იყო მაშინ, როცა მათ ცხვრებივით ერეკებოდნენ ბარში. მათ სახლ-კარს
ცეცხლს უკიდებდნენ და უსახლკაროებს ვინ იცის სად ასახლებდნენ,

ახლა ამ სიმღერამ დრო მოჰამა. ათასში ერთხელ თუ გაიხსენებს ვინმე.

სულიემანი მალე თოვლიან ბილიკიდან ამწვანებულ ფერდოებს შეყვება.

ორიოდე საათის სიარულის შემდეგ გასცილდა ინგუშეთის მთებს და ახლა
იმ გზას მიყვება, სადაც არმხი შავსა და ყოველთვის მძვინვარე თერგს უერ-
ოდება.

ინგუში ახლა ფრთხილად მიაბიჯებდა. კარაბინი ილლიის ქვეშ ამოედო და
ტყვია ლულაში ეკლა.

გული ჩქარა უცემდა სულეიმანს და დიდრონი შავი თვალები ცეცხლს აფრქევდა მის გარშემო. იგი უცხო მიწაზე მიდიოდა. აქ თითქოს ჰაერი სხვანაირია და მიწასაც სხვანაირი იერი და ლაზათი აქვს. მორგვალეებული ბორცვები და ათევაჩეხილი მთები, ოდნავ დაქანებული მინდვრები და ამწვანებული ფერდობები პატარ-პატარა ბუჩქნარებით, ყველაფერი ეს არ გავს ინგუშეთის ცამდე აღმწილ სალ-კლდეებს და თვალუწვდენელ ხრამებს. აქ თითქოს მთებს თერგის ნაპირებიდან უკან დაუხვეიათ და მის წინაშე ქედმოხრილებს ფართე გასაქანი მიუციათ მისთვის, ზოგან კი ურჩ მთებს არ უკადრებიათ უკან დახვევა და თერგს პირისპირ უდგანან. ამიტომ თერგი ყოველთვის შფოთავს, ბლავის, ბობოქრობს, იმუქრება და საუკუნეების განმავლობაში თავგამეტებით ებრძვის აბეზარ მოწინააღმდეგეს.

სულეიმან ყველაფერს აკვირდება. მოსწონს და უხარია, რომ აქ ამდენი მინდვრებია. სამოვარი ადგილებიც ისეთი გაშლილია, რომ შეგიძლია დაღლამდე ირბინო და ერთ კლდესაც არ წააწყდე, ხრამში არ გადიჩეხო, თავისუფლად გაშალო ცხვარი, შენ კი წამოწვე მხარეთქოზე და თავისუფალი დრო შეგიძლია მოიხმარო ისე როგორც გინდა, არ შეგეშინდება ცხვრის კლდიდან გადავარდნის, ნადირის მოპარვის. არ დაგჭირდება ცხვრის წყალზე შორს გარეკვა. სწორედ ცხვრებისთვის საუკეთესო ადგილია.

ასეთი ფიქრებით გართული მიდიოდა სულეიმანი. შიში ჰიავიწყდა. კარაბინა მხარზე გაიდო, ოფლისგან დანამული შუბლი ქუდით მოიწმინდა. მერე შედგა. თითქოს რაღაც გაახსენდაო. სახეზე ღიმილმა გადაკრა. უკან მოიხედა, შორს, მთების გადაღმა, ინგუშეთის კლდეების მწვერვალებილა მოჩანდა.

მას მოაგონდა გუშინდელი დღე. თავისთვის იმეორებს აზამატ ბიჩაევის სიტყვებს და თან ტკბილად ეღიმება. რაღაც უჩვევ სიხარულს გრძნობს სულეიმანი. მოწოლილ გულის ცემას ვერ ფარავს და ამიტომ სახიდან არ სცილდება ჯანსალი, ხალისიანი ღიმილი, რომელიც უმანკო ბავშვის ღიმილს უფრო გავს, ვინემ ოცდა სამი წლის ვაჟაკისას.

— ალლაჰ! შენ დალოცე აზამატ ბიჩაევი. ქალაქად ნამყოფია. ბევრი უნახავს და ბევრი იცის. კარგად ლაპარაკობს. კარგ საქმეს გვასწავლის, მაგრამ...

ფიქრი ვერ დაასრულა ინგუშმა. ხელმარჯვნივ თერგიდან, უცებ ქალების კისკისი და ტალღების ტყლაშუნი მოესმა.

ჩაფიქრებული სულეიმანი დამფრთხალ ფოცხეერივით შეტოტმანდა. მოულოდნელი ხმაურით შეშინებული ინგუში მალე გამოერკვა. შერცხვა თავის თავის. მომარჯვებული კარაბინი დაუშვა და როცა მდინარიდან ისევ გაისმა კისკისი და ტყლაშუნი, ელვის სისწრაფით ბილიკიდან ბუჩქებისკენ გადახტა და არწივივით თვალები იმ მხარეს მოავლო, საიდანაც ხმაური მოდიოდა.

სულეიმანის თვალებში ცეცხლის ნაპერწკლებმა იელვეს. ტანში წუთით სისხლი გაეყინა და მერე უცებ თავში აუვარდა.

სახეზე მოაწვა. გული აუჩქროლდა და სუნთქვა შეეკრა. გაშტერებით ჩააცქერდა მღვრიე ტალღებში მობანავე მკერდ-მაძღარ და გავა-განიერ ოსის ქალებს. აი ნაცნობიც კი გაარჩია მათში. გრძელ ნაწნავებიანი, წვივ სავეს, ოდნავ განიერ მხრებით წელში მოქნილი. უცებ, თითქოს რაღაცას მიხედაო, წამსვე მოსწყვირა ხედვა გოგოებს.

გაეღიმა სულეიმანს. ფართე თეთრი კბილები გამოუჩნდა. შუბლი გაეხსნა და თვალები ეშმაკურ სიცელქით აეფსო. ტუჩებზე სიმორცხვის ხაზებმა გაურბინეს და თავის თავზე გამწყრალმა აზამატი მოიგონა.

— აზამატის დანიშნულის შიშველის დანახვას სინდისი დაუშლის სულეიმანს.

გაუელვა თავში ინგუშს, მაგრამ თავი ისევ მდინარისკენ მიუბრუნდა, სულეიმანმა თვალები დახუჭა და გაჯავრებულმა ხმამაღლა წამოიძახა.

— ალალა, აზამატი ჩემი ძმად ნაფიცია!

ეს სიტყვა და ადგილიდან წოსწყდა.

თერგს გაღმა ფერდობზე, ნახევარი საათის სავალზე, ოსეთის აულ ჩიმიდან ძაღლების ყეფა ისმოდა, თერგიდან კი ისევ ქალების კისკისი და ტალღების ტყალაშუნი.

სულეიმანი გზას მისდევდა და ახლა აზამატზე და მახარეზე ფიქრობდა.

* *

მაისის ცივი და შავი ღამე ჩამოწვა მთებში. ღრუბლიანი ცა ოდნავ მოიწმინდა და შორს სადღაც მთვარემ მკრთალად გამოანათა.

უამრავ ძაღლების შემოტევით, რომლებიც ჩიმის ყოველ კუთხიდან გამო-
რბოდნენ, სულეიმან ურუშების თანხლებით, გავიდა აულიდან.

— მაშ ასე, ურუშბი. ხვალ შუადღისთვის დაგელოდებით ჯერახში. დი-
დი სასიხარულო ამბავი მიმაქვს ჩვენებისთვის. შენი მოსვლა კი ამ სიხარულს
დაავიკრავინებს, ალბად!

ურუშბიმ კიდევ ერთხელ დაუმოწმა სულეიმანს დაპირება და ხელი მაგრად ჩამოართვა.

— სჯობდა დარჩენილიყავ, სულეიმან, ბნელი ღამეა და იქნებ რაიმე ხი-
ფათს წააწყდე სადმე.

— ალალა! გზას განინათებს, ურუშბი, და მუხლები იოლად გაიკვლევენ
განაჩევე გზებს. ესეც რომ არ იყოს, საცაა მთვარეც ამოვა. აი, აგერ მთებს
დაღმა ღრუბლებში ციალებს. თითქოს მორცხეობსო. ბარში არ მინახავს. იქ თურ-
მე უფრო თამამია და შუბლგახსნილი, ნიავე ზევიდან მოდის, ურუშბი, ცაც
იწმინდება. გული არ მომისვენებს. ამაღამე უნდა შევატყობინო ჩვენებს შენი
პასუხი. დროს დაკარგვა არ მეპატიება!

ურუშბის გაეღიმა ალაპის ხსენებაზე, მაგრამ ღიმილი სტუმარს დაუმაღა.
იცოდა ეწყინებოდა მორწმუნე ინგუშს. გამბედაობა და საქმისადმი სიყვარუ-
ლი კი მოუწონა.

— არ მოტყუებულან ჯერახელები, რომ ეგ საქმე შენთვის მოუნდვიათ.
არ დაგაკავენ. საქმეს დაკავენა არ უყვარს. ეგ შენც კარგად გცოდნია. ესეც
რომ არ იყოს, ადამიანი ყოველთვის ისწრაფვის, რომ სასიხარულო ამბავი...

— ვიცი, რომ ამიერიდან ვერავენ ვერ გვისაყვედურებს იმას, რომ
საძოვრების უქონლობის გამო საქონელი გაილახა, რძეს ცოტას იძლევა,
რომ ამის ბრალია ამოდენა პირუტყვის ერთად თავმოყრა. დღეიდან მე ვიცი,
რომ ჩვენ გავიმარჯვებთ და მე მინდა ეს ჩემმა ამხანაგებმაც იცოდნენ.

— კარგად ლაპარაკობ, ინგუშო. ვისაც გამარჯვების შესაძლებლობა და იმედი აქვს, მას ვერაფერი ვერ დააკავებს. მისთვის გაუფალი ხრამიც კი სუფთა ვაკეა და წყვდიადით მოცული გარემო ნათელი სივრცე.

ოსმა ინგუშს კიდევ ერთხელ ჩამოართვა ხელი და დანგრეულ ხის ბოგირთან, რომელსაც ზევიდან თავაწყვეტილი ღელე გადაურბოდა, დაშორდნენ ერთმანეთს.

სულეიმან ჩქარი ნაბიჯით გაჰყვა ბილიკს, ბნელოდა, თუმცა აქა-იქ მოჩანდნენ ვარსკვლავები. ბრწყინადნენ თოვლით დატვირთული მთები, რომლებიც თერგის გაღმა ცამდე ამართულიყვნენ. დაღმართის გასწვრივ მიჩხრიალებდა ქაფ-მორეული ღელე და სულ ახლოს, მინდვრების ბოლოს, ისმოდა სალამურის ტბილი მელოდია.

სულეიმანი ახლა მხოლოდ იმაზე ფიქრობდა, რომ რაც შეიძლება, მალე მისულიყო აულში. მას ესმოდა თუ როგორ უდარდელად მიჩხრიალებდა მხიარული ღელე და დაუდევრად მძვინვარებდა გაშმაგებული თერგი.

მას ესმოდა ბუჩქების მელანქოლიური შრიალი და მთებიდან დაძრული ზვავების ღმუილი, მაგრამ ყველაფერს ამას ისმენდა მხოლოდ სულეიმან. ფიქრით და გრძნობით კი წინ მიიწევდა. სულით და გულით მიუხაროდა მას აულისკენ. ახალუხის საყუდრო შეეხსნა და შუბლზე ჩამოფხატული ქუდი ნახევარ სახეს უფარავდა. იგი მიდიოდა თამამად და ჩქარა. ქურციკივით ხტოდა თხრილებზე და კურდღელივით მისდევდა აღმართს.

მიუხაროდა სულეიმანს. საქონლისთვის საძოვრები იშოვა. გამართლდა აზამატის აზრი, აზამატი დაქინებით მოითხოვდა, რომ ჩიმელებისთვის საძოვრები ეთხოვათ, მაგრამ მხარს არავინ უჭერდა. ბოლოს მან არტელის მწყემსები ძლივს დაარწმუნა, რომ ოსები უარს არ იტყვიან საძოვრებზე, რომ ოსები სიამოვნებით დაუთმობენ მათ საძოვრებს. მაგრამ ახლა საჭირო იყო აულის ნებაართვა. აულის კრებას უნდა გადაეწყვიტა ევ საკითხი. აზამატმა იცოდა, რომ აული უარს იტყოდა და ასედაც მოხდა, მაგრამ მიუხედავად ამისა, აზამატმა მაინც გადასწყვიტა საძოვრების თხოვნა და აჰა, გაიმარჯვა აზამატმა. სულეიმანს აგონდებოდა აულის კრება, სადაც ყველა მათ წინააღმდეგ მიდიოდა. აზამატს დასცინოდნენ. არცხვენდნენ. მწყემსებს აგონებდნენ ოსებსა და ინგუშებს შორის საუკუნეების მანძილზე სისხლისღვრის ამბავს. არ უწონებდნენ ღარიბ გლეხებს საქონლის გაერთიანებას.

— ამოდენა საქონელს დიდი საძოვრები უნდა. ასეთი საძოვრები ინგუშეთს არა აქვს. ცხვარი სიმძილით გაწყდება, — ამბობდა ზაურბეგი.

— საქონელი არ გვყოლია გაერთიანებული აქამდე, მაგრამ ერბო არ გამოგვლეცია და პური. თქვენ, ახალგაზრდებო, რაღაცას ჩხირკედლობთ. უფროსების არ გკერათ. არ ვარგა ასე. ალლაჰი ასე არ ამბობს.

დასძენდა ბეჭირი, მაგრამ ღარიბ გლეხობას აღარ სჯეროდათ უფროსების. მათ გაიგეს თუ რატომ აწუხებდათ მათ საქონლის გაერთიანება. ისინი დარწმუნდნენ, რომ უფროსების ქკუაზე სიარული კარგს არაფერს მოუტანდა ღარიბებს. ისინი ზედავდნენ, რომ ოცი წლის აზამატის ნასწავლი გზით სიარული სჯობია, სამოცდაათი წლის ზაურბეგის ქკუაზე სიარულს.

სულეიმან ჯერ კიდევ არ გასცილებოდა ოსეთის მიწას, რომ უცებ უკანი-დან ცხენების ტორების თქარუნი მოესმა და სანამ კარაბინის გადმოღებას მოასწრებდა მის წინ ორი დაოთხილი ცხენი ყალყზე აღიმართა.

— ვინა ხართ?!— შებღავლა სულეიმანმა შეშინებული ხმით და თხრილის-კენ გადახტომა დააპირა.

— მე ვარ ზაურბეგი, მხოლოდ შენ ეგრე იდექი, ადგილიდან არ დაიძრე.

ცხენოსანმა ქული მოიხადა. ნახევრად მელოტი თავი მთვარის მკრთალ შუქზე ოდნავ აპრიალდა და სქელ წამწაშებს ქვევით ელვარე მღვრიე თვალები ისრებივით ჩაერპვენ სულეიმანს.

— მე სულეიმანი ვარ, ზაურბეგ, — ალაპამა გიხსნა, რომ დროზე მიცანი.

მოხუცს გაეღიმა. ჯერ თანამგზავს გადახედა, რომელსაც პირი ყაბალა-ხით ჰქონდა შეხვეული და ყელამდე იარაღში იჯდა. მერე ცხენს ქუსლი ჰკრა და სულ ახლო მიაგდო სანთელივით აწურულ სულეიმანთან.

— ზაურბეგმა იცოდა, რომ სულეიმანი ხარ, ალაპამა შენ გიხსნას და ბედმა აქამდე გატარა ცოცხალი...

— ხომ არ შეიშალე ზაურბეგ?!

შეჰყვია გონებადაკარგულმა სულეიმანმა. იგი მიხვდა ყველაფერს...

— გაკვირვებს ასეთი შეხედრა სულეიმან, არა? არ ელოდი ამას. ველოარ მიუტან აზმატს იმ სასიხარულო ამბავს, რომელიც ამ რამოდენიმე წუთის წინად სიხარულით მიგაფრენდა აულისკენ. ოსებსა და ინგუშებს შორის ზაურბეგი სდგას თავისი მაგარი მუხლებით და სანამ ამ მუხლებს არმხისებური ჯიქური ძალა აქვს...

— ზაურბეგ?!

უკანასკნელი სიტყვა თოფის გრიალმა დაფარა და გულგაპოხილი სულე-იმან ვაჟა-ცხენის ფეხებთან გაიშხლართა.

— ინგუშებსა და ოსებს შორის სისხლი არ დაშრება. — დაათავა სიტყვა ზა-ურბეგმა და ცხენი შეატრიალა.

ცხენები ელვის სისწრაფით მოწყდნენ ადგილიდან. მიწდორი გაირბინეს და ფერდობს აეკიდნენ.

— დაბრუნდი ახლა, მურზა, მე გათენებას უნდა მიუსწრო, აულში თუ ვინ-მემ შეგვამჩნია, დავიღუპებით. ჩიმში ურუშბი გაიმარჯვებს და ჯერახში აზმატ. — თითქმის ბრძანების კილოთი მიმართა ზაურბეგმა თანამგზავს.

— ჩიმში ურუშბიმ უკვე გაიმარჯვა, ზაურბეგ!..

— მერე რა ვუყოთ, მურზა. გამარჯვებულებიც მარცხდებიან. ურუშბის და აზმატის დამარცხება უკვე დაიწყო, ახლა ჩიმი და ჯერახი ისე გადაეკიდება ერთმანეთს, რომ საკუთარ კბილებით დასჭამენ.

ქაფმორეულმა ცხენებმა ფერდობი აირბინეს და მთის თავზე შედგნენ.

— მშვიდობით იყავ მურზა. დღეიდან ჩემს მაგივრად შენთან ჩემი შვილი, მურთაზი ივლის. გაბედული ბაღლია. მამის კვალზე დადის. ენდოდე ალაპას, არ შეგვარცხენს. შენ მახარეს გაუფრთხილდი. თავი შორს გეპიროს. აზმატმა მიჭო. აზმატი კი მხოლოდ ახალ აღამიანებს აქებს.

— მახარე ჩემი შვილია, ზაურბეგ. მთაში შვილები მამების ჭკუაზე დადიან.

— თვალი გაახილე, მოხუცო. მთა აღარ მთობს. შვილები აღარ დადიან მამების კეღაზე. მთა ბარს გაუსწორდა და მდიდარი ღარიბს, საცაა გუშინდელი უნიფობები გადაგვალაპავენ კიდევ, ნუთუ ვერ ხედავ, რომ გუშინდელი მოჯამაგირე დღეს კისერზე გაზის. გუშინდელი გლახა დღეს ჩიმზე ბატონობს.

მურზა თითქოს ახლა მიხედაო, რომ მისი ნამოჯამაგირალი ურუშში ზან-გივეი ყველაზე საშიში მტერი იყო დღეს, როგორც მისთვის, ისე ზაურბეგისთვისაც.

თითქოს ახლა ჩაუფიქრდაო მოხუცი ამას, გამოლენჩებული თვალები ზაურბეგს მიაპყრო.

ზაურბეგი ცხენიდან ჩამოსულიყო და ულაცს ფეხზე ნაბდებს ახვევდა, რომ კვალი დაეკარგა.

მურთაზიც გადმოვიდა უნაგირიდან. ცხენს ფილქვები დაუსინჯა. ლაფშას ნალები შებრუნებით ჰქონდა დაქედილი.

— ხვალ მურთაზს ელოდე, მურზა, ახლა კი სახლისკენ ვიჩქაროთ, ხედავ ალიონი მთის მწვერვალებს გადმოდის. ზაურბეგმა და მურზა ბესტაევმა ხევი გაირბინეს და ისე დაშორდნენ ერთმანეთს, რომ დაოთხილი ცხენები არც კი შეუყენებიათ.

* *

მოედანზე ხალხი შეყრილია.

გრძელ ქვის საჯდომებზე ჩამომწკრივებული მოხუცები ჩიბუხს აბოლებენ.

ზაურბეგი, ტანად მაღალი მოხუცი, თეთრ ტილოს ახალსში გამოწყობილია. ტყავის სადა ქამარზე ისევ სადა სატევარი ჰკიდია და ხელში ხიმტწა-მოცმული წიფლის მოკლე ჯოხი უჭირავს. მელოტ თავზე ბეწვებშეცვეთილი დაბალი ფაფახი ხურავს კეფაზე მოგდებული. მაღალი შუბლი გახსნილი აქვს და წვრილ მწვანე თვალებში გამარჯვებისა და სიხარულის იერი უზის. დღეს რაღაც განსაკუთრებული საქმიანი შეხედულება აქვს. მოხუცებში ზის საპატიო ადგილას და გრძელტარიან ჩიბუხს დინჯად ქაჩავს.

მოედანს ხალხის ახალ-ახალი ჯგუფები ემატება. მოდიან მეზობელ აულე-ბიდან; ერზიდან, სოატისიდან, ბირდაბაიდან; მოდის დიდი და პატარა, ქალი და კაცი; ცხენით და ფეხით. ზოგი ხევიდან ამოდის, ზოგი მთიდან გადმოდის. მოდიან იარაღით და უიარაღოთ, სადღესასწაულო ტანსაცმელში გამოწყობილნი. მოდიან ისე, რომ თითქოს ყველას ერთი სურვილი აქვს. ყველას ერთი ტკივილი აწუხებს. მოდიან ერთმანეთში გაცხარებული საუბრით. ხელის მოძრაობით. მუქარით და გინებით.

მოედნის მარცხენა მხარეს, ახალგაზრდების ერთ ჯგუფში, ზაურბეგის ოცი წლის შვილი ჩამდგარა.

ყმაწვილი მამის ტანისაა. მხოლოდ უფრო მხრებგაშლილი და ჩაფსკვნილი ძარღვებით. მას დიდრონი შავი თვალები აქვს და ერთობ გრძელი წამწამები. მარცხენა ლოყის მთელ სიგრძეზე ჭრილობა გადაუდის, ამიტომ ამ მხარეს პირის კანი დაქიმული აქვს და ცალი თვალი მეორესთან შედარებით უფრო ღია. სუფთად გაპარსული თავი და ახლად აყრილი შავი წვერულვაში რაღაც განსაკუთრებულ იერს აძლევს ისედაც გულმაგარ მურთაზს.

— მაშ ასე, ძმებო!—ხელის მოქნილი მოძრაობით და დაბალი მოსხლეტილი ხმით ამბობს იგი.

— აი კიდევ ერთი მაგალითი იმისა, რომ ოსები ჩვენი სისხლით ვერ ძლებიან. აზამატს კი უნდა შეგვარეგოს ჩვენს მოსისხლეებთან, მას ქალაქში რალაც გაუვია და მთაში რალაცას ჩმახავს. მთას თავისი ადამი აქვს და ბარს თავისი. ქრისტიანს თავისი და მაჰმადიანს თავისი. მთიელებს ბარელების ქუაზე არ უვლიათ და არც ივლიან. ალაჰი ამას არ მოგვიწოდებს. სულეიმანის სისხლი ძმამ უნდა აიღოს. მაგრამ ჯანგირი ბალღია. ჯერ მას ხმალი არ დაუკრავს მტრისთვის და სისხლით არ შეღებულა მისი ხელები. ეგეც რომ არ იყოს, ის მამაჩემის მწყემსია და ამასაც რომ თავი დავანებოთ, ღლეიდან ყოველი ინგუში ვალდებულა ჰირველ შემხვედრ ოსს თავი წააგდებინოს. ჩვენ უნდა დავეხმაროთ ჯანგირს. სისხლს სისხლითვე უნდა ვუპასუხოთ, ძმებო,—აი მთის კანონი.

მოედანს აზამატი მოადგა, მას ტყავის მოკლე ტყაპუჭი აცვია. უჭუღოა. ხუჭუჭი შავი თმები შუბლზე კულულებად აყრია. რკინის ფერ სახეზე დაღლილობის და მწუხარების დალი აზის. გვერდში რამდენიმე მწყემსი მოყვება. რალაცაზე საუბრობენ. ზურგზე თხის ტყავის ბოხჩები ჰკიდიათ და უშველებელ კომბლებით მოაბიჯებენ.

ახალ მოსულებს ხალხი შემოეხვია. ეკითხებან მომხდარ შემთხვევის ამბავს. ყველა ცდილობს ახლო მივიდეს მათთან. თვითონ გამოკითხოს, თავის ყურით გაიგონოს ნამდვილი ამბავი, მაგრამ ერთმანეთს არ აცლიან, ეცილებიან, ყაყანებენ, მწყემსები კი ლაპარაკში ძუნწობენ. აზამატს არ სცილდებიან გვერდიდან. სახეში შესცქერიან და თითქოს მის მიერ დარიგებულ სიტყვებს იმეორებენ. ყველა ცნობისმოყვარეს ერთი და იმავე პასუხით ისტუმრებენ:

— მკვლელობის არაფერი ვიცით, მოკლული, ირმის ფერდობს, რომ ეძახიან, იქ იპოვეს. მკვლელები ცხენოსნები, მაგრამ კვალის აღება შეუძლებელია. ცხედარს საცაა მოასვენებენ.

აზამატი გაჩუმებულია. მას დამარცხებული მეომრის შეხედულება აქვს. მოწყენილია. დიდრონ წაბლისფერ თვალებში მწარე ღიმილი უკრთის. მოხუცებს დაბლა თავს დაუკრავს ისე, თითქოს დარცხენილი ბავშვი მშობლის წინაშე თავს იხრისო და მერე იქვე ქვის საჯდომზე ჩამოჯდება. მწყემსებიც აქეთ-იქიდან მოხერხდებიან.

მურთაზს არ გამოპარვია აზამატის მოსვლა. ამხანაგები დაშალა და თვითონაც ხალხში გაერია. მან საშიში მტრის სიახლოვე იგრძნო. მამის დარიგება მაგრა ჰქონდა შეიღს ძვალრბილში გამჯდარი.

თითქოს აზამატის მოსვლამ ხალხი დაამუნჯაო—ისინი, რომლებიც მწყემსებს ეხვეოდნენ აქეთ-იქით მილაგდნენ. ყაყანი შესწყვიტეს და გაბუტულებივით გაინაბნენ. მოედანზე სამარისებური სიჩუმე ჩამოწვა და ამ სიჩუმემ აზამატს ტანში ქრუანტელი მოგვარა. მან მწყემსებს გადახედა. ყველანი მის გარშემო იყვნენ და ისე შესცქეროდნენ, თითქო ეუბნებოდნენ: — მედგრად იყავ, აზამატ, ჩვენი იმედი ჰქონდეს. არაფერს გაგიჭირვებთ.

ზაურბეგის სისხლიანი თვალები გველივით ეხვევა აზამატს. მოხუცი ახლა ჩიბუხს ხარბად ქაჩავს. ეშმაკურად ილიმება. ცალი წარბი დაშვებული აქვს და

ინისფრად შეღებილ ზღვაშებს კბილებით ძიძგნის. სხეული უცახცახებს ზაურ-
ბეგს. გული მკერდში არ ეტევა. იგი ბრძოლისთვის ემზადება და გამარჯვების-
თვის ნიადაგი უკვე მზადა აქვს, მაგრამ იგი ბრძოლის დაწყებას ჯერ არ აპი-
რებს. სხვას უცდის. უკეთეს დროს ეძებს და აი, ქვის ვეება სავარძლიდან, რო-
მელიც მოედნის მარჯვნივ დგას, მოხუცი წამოდგება.

მისკენ მოედნის ყოველ კუთხიდან ათეულ და ასულ ადამიანებს გადააქვთ
ყურადღება. აქეთ-იქიდან წამოიშლებიან, კისერს წაიგრძელებენ და თვალებს
იჩრილავენ, ადგილს იცვლიან. ახლოს მიიწევენ.

ერზელი მოხუცი ლეონისფერ ჩოხაში, სახის მოქნილი მოყვანილობის, შეკ-
რეპილი წვერებით, წვრილი, უწამწამო თვალებით იგი ყავარჯენზე დაყრდნო-
ბილი მთასავით ამართულა ხალხის თავზე, ერთობ განიერ მხრებზე ტყაპუკი
წამოუსხამს და მამაპაპისგან გადმოცემული სატევარი მუხლებამდე წვდება.

დიდი ხანი დაჰყურებს. გაჩუმებული ბეჭირი განაბულ ხალხს. მის დაღარულ
შუბლს გრძელბეწვიანი ოქროსფერი ფაფახი ფარავს, მის გულს კი მაღალი
მკერდი.

მან სიტყვა მკვეთრად და მაღალი ხმით დაიწყო. ხმის ფოლადისებური
გრგვინვით და დათვურ ამობოქრებით აგონებს მოხუცი ჯერახელებს ათეულ
წლების განმავლობაში მომხდარ ამბებს ოსებსა და ინგუშებს შორის. მისი მჭე-
ხარე ხმა მთიდან მოვარდნილ ზევივით ბობოქრობს უამრავ ხალხში. ტანში
ჟრუანტელს გერის ადამიანს და გულში გამბედაობას მატებს. ბეჭირი ერთხელ
კიდევ აფრთხილებს ახალგაზრდებს. ის მოუწოდებს იარაღისკენ და სისხლისკენ.

— ჩვენი კანონი ასეთია, ინგუშნო. სისხლს სისხლითვე უნდა ვუპასუხოთ.
ასე ყოფილა მამაპაპიდან და ასე უნდა იყოს ახლაც. სირცხვილი გვწვავს, ხალ-
ხო, სირცხვილი გულ-მუცელს გვიღადრავს და სისხლს გვიშრობს. კატებმა *)
დაგვიბრწყვეს მთის ვეფხეები. ჩვენ კი ერთმანეთს შევცქერით და თითქოს
ვიღაცასგან ნებართვას ველოთ, რათა მოსისხლეს გავუსწორდეთ. დრო გადის ხალ-
ხო. სანამ ოსის სისხლით არ შეღებილა მათივე მიწა და მათი თავებით და
მკლავებით არ გავსილა ჩვენი სასაფლაოები, ალაჰი ჩვენსკენ არ მოიხედავს. ჩვე-
ნი გული არ გაიცინებს. ჩვენი საქონელი არ იხარებს. ალლაჰ, შენ უძლოდე შენს
შვილებს.

მოხუცი უკანასკნელ სიტყვებთან ერთად სავარძელზე დაეშვა. იგი ხარბად
სუნთქავდა. საუკუნე გადასულ ადამიანს სხეული უცახცახებდა, მაგრამ გული
მაინც მედგრად უცემდა გამბედაობის და გამეტების უნარი მაგრამ უჯდა ძვალ-
რბილში.

ინგუშებმა ერთმანეთს გადახედეს. განაბული ხალხი შეიშმუშნა, მაგრამ
ყველა სდუმდა თითქოს კრიკა შეკვრიათ და სიტყვას ვერ სძრავენო. ერომანეთს
უცდიან ერთმანეთისგან რალაცას ელოდნ.

მურთაზმა მამას გადახედა. რალაც ანიშნა. მარცხენა თვალის სწრაფი და-
ქნევისგან კრილობა დაეჭიმა და მთელ სახეზე ძარღვები დაებერა. ასე ემართე-
ბოდა მურთაზს ყოველთვის, როცა მარცხენა თვალის ან მარცხენა ტუჩის კუთ-

*) ინგუშები ოსებს კატებს ეძახიან.

ხეს ძალას დაატანდა. ამიტომ ის ვერასდროს ვერ ახერხებდა სხვისდა შეუმჩნევლად თვალთი ნიშნის მიცემას. თუმცა მურთაზი ვერასდროს ვერ გრძნობდა ამას, რომ ჭრილობა ყოველთვის ამხელდა მის ფარულ სურვილს. ზაურბეგი წამოდგა. მარჯვენა ხელით ქუდი მოიხადა, ოფლი მოიწმინდა. მერე ორთავე ხელი ზეცისკენ აღაპყრო და საზარელი ხმით დაიგმინა:

— ალლაპ!

ხალხი აიშალა.

— ალლაპ!

ყოველ მხრიდან გაისმა თითო-ოროლა სიტყვა და მერე ისევ სიჩუმე ჩამოვარდა.

ზაურბეგმა ზეცისკენ ამართული ხელები ახლა აზამატისკენ გაიშვირა და ტკბილი, ღმობიერი ხმით მიმართა.

— აზამატ! შენ ახალ ცხოვრებას ასწავლე ხალხს. ქალაქში ბევრი რამ გისწავლია და გინახავს. ჩვენ ჩვენი ადამი გვეუბნება, რომ სისხლს სისხლითვე ეუპასუხოთ. ასე ყოფილა წინად და ასე ხდება ახლაც. შენს გაგზავნილ კაცს ოსებმა ტყვია დასცეს. შენ მეგობრობა გსურდა მტერთან, მაგრამ მტერმა მტრულად გიპასუხა. აული წინააღმდეგი იყო ჩიმელებისთვის საძოვრების თხოვნის. შენ კი აულს არ დაუჯერე, აულის კრების დადგენილება არაფრად ჩააგდე. უფროსების რჩევას ანგარიში არ გაუწიე, სულეიმან გაუგზავნე მტერს, ის ველარ დაბრუნდა!

მურთაზმა დრო შეარჩია. ჩამოხეული თვალი უფრო ფართოდ გაახილა. ხალხს გადახედა. წინდაწინვე დარიგებულ ამხანაგებს, რომლებიც ხალხში აქეთ იქით იყვნენ გაფანტული, ნიშანი მისცა და თვითონაც მოემზადა.

— პასუხი დამნაშავემ უნდა აგოს ხალხის წინაშე. დამნაშავე კი აზამატია!—დაიძახა ერთმა ხალხიდან...

—ლაწირაკი თავს გავიდა. ბაღლების ქუაზე როდის უვლია ხალხს, რომ ახლა იაროს!—გამოეხმაურა მეორე.

— ცინგლიანი გვასწავლის ჭკუას!—დასწყვილა მესამე.

— დროა გონს მოვიდეთ, ხალხო!.. აულში გველის წიწილები გამრავლდნენ. მათი ხერელები უნდა ამოივსოს!

შეუტია მურთაზმა და ხალხი ააყაყანა. მუშტები აღიმართა ჰაერში. მუქარა გაისმა ირგვლივ, უწმაწური გინება მოედო სივრცეს.

— ხალხო!

ახლა უფრო ომხიანი ხმით იწყებს ზაურბეგი. — პასუხს ის აგებს, ვისზედაც სისხლია!

აზამატი წამოდგა. მტრების შემოტევით შეშინებულია. უნდა რაღაც სთქვას. აღელვებული ხალხი შეაჩეროს. გააგებინოს, რომ დამნაშავეს და მოსისხლეს მალე იპოვიან, რომ ამისთვის არსებობს ხელისუფლება, რომ სისხლის სისხლითვე მოსპობა არ შეიძლება, რომ ამით უფრო გამწვავდება მდგომარეობა ოსებსა და ინგუშებს შორის, მაგრამ აზამატი ხედავს, რომ ახლა ამის თქმა არ შეიძლება. ხალხი მის წინააღმდეგ არის განწყობილი. ხალხი ზაურბეგსა და ბექირს უდგას მხარში.

— იარაღისკენ, ინგუშნო! — გაჰკივის ბეჭირი. არწივისებურ თვალებიდან ცეცხლს ყრის შურისძიებით ატბორებული მოხუცი. ის ახლა ხალხის შუა გულში ტრიალებს.

— გაუძეხ, მურთაზ! ქვა ქვაზე არ დასტოვო. სისხლით მორწყე მურტალი მიწა. კარგად დაინახე კატებს, რომ ვეფხვებთან შებმა არც ისე ადვილია. უჩვენე მტერს, თუ ჩვენში როგორ ხმარობენ ხმალს და ტყვიას!

მურთაზ წინ წარსდგა. მამას გაუღიმა. ამღვრეული თვალები ბოროტებით ავსოდა და სუფთად გადაპარსულ თავიდან ღვარებად წამოსული ოფლი მთელს სახეზე ჩამოსდიოდა, მას გამარჯვებული მეომრის შეხედულება ჰქონდა და თავ-მომწონედ გასცქეროდა ხალხს.

ზაურბეგ მხრებში გაიშალა. შეკრული შუბლი გაეხსნა, მრისხანე სახეზე სიამოვნების ხაზებმა გაღურბინეს, გამარჯვების იმედმა გული აუნთო და სისხლი აუჩქროლა. ქუდი დაიხურა. დაცლილი ჩიბუხი ქამარში გაირჭო და ისევ მოხუცებში ჩაჯდა.

მურთაზის გარშემო თითო-ოროვად იკრიბებოდნენ იარაღ-ასხმულნი.

მურთაზი თითქოს უკანასკნელ ბრძანებას ელის ბრძოლის წინ. ადგილიდან არ იძვრის. მის გარშემო შემოკრებილ ინგუშთ სინჯავს. არ მოსწონს თავისი რაზმი. იბღვირება. პირიდან დორბლს ჰყრის. დაგუბული შხამი ყელში აწეება. არტელის წვერი მწყემსი მოკლეს. ღარიბი გლეხი. მისი ნამწყყესარი. ოხერი, უპატრონო. სისხლის ასაღებად არც ერთი ღარიბი არ გამოდის. არც ერთი მწყემსი არ უდგას მხარში. ისინი ყველა აზამატის გარშემო შემოკრებილან და არც ერთი არ აპირებს მასთან წასვლას.

აგერ ზაურბეგმაც შეამჩნია მურთაზის გულის ტკივილი. მოხუცმა დაინახა, რომ ღარიბი გლეხობა არ მისდევდა მის და ბეჭირის კჟუას. თავზარი დაეცა. გულის ცემა გაუჩერდა. სისხლი გაეყინა ძარღვებში. მან იცოდა, რომ მურთაზის და მისი რაზმის წასვლა ჩიმაზე უაზრო იყო. ამ რაზმის შემადგენლობას სხვანაირად უყურებდნენ აულში. მათ მდიდრებს ეძახდნენ. მათ მწყემსები ყავდათ და ბარაქიან პურს სჭამდნენ.

არ ელოდა მოხუცი ამ ამბავს. არტელის წვერებს მოუკლეს კაცი, ისინი კი განზე გამდგარან და როგორც უცხონი ისე შეყურებენ ჩიმაზე წამსველელებს. არა, არ ივარგებს ასე. ზაურბეგმა უკან უნდა დაიხიოს. არ შეიძლება ასეთი ბრძოლა. ეს ბრძოლა დაამარცხებს ზაურბეგს. ზაურბეგი კი გამარჯვებისთვის იბრძვის, მან უნდა გაიმარჯვოს აზამატზე.

— რაღას უდგეხართ, ინგუშნო?!

დაარღვია სიჩუმე ბეჭირმა. მან მხოლოდ ახლა შეამჩნია აზამატის გარშემო შემოკრებილი მწყემსები. გაუკვირდა. შუბლი შეეკრა და თვალები გაუგანიერდა. გაშტერებულმა ზაურბეგს შეხედა. ზაურბეგი მიწას ჩასცქეროდა ისე, თითქოს საფლავს დაჰყურებო. იგი ერთობ მოკუნტულიყო და თავი მხრებში ჩავარდნოდა. ბეჭირმა ზაურბეგისგან რომ ვერაფერი გაიგო, ჯერ ხალხს გადახედა და მერე მურთაზს. ირგვლივ სიჩუმე სუფევდა. აიღეწა მოხუცი, ვერ მიხვდა მწყემსების განზე გადგომის მიზეზს. ცეცხლი გადმოყარა თვალებიდან, მათი უკან დახევა სილაჩრეს მიაწერა. იწყინა მოხუცმა მთის ვეფხვების სიმხდალე.

ბოლმა ყელში მოაწვა. გული აემღერა და სიბრაზისგან გაანჩხლებულმა მწყემსებს შეუტია.

— თქვენ რალას უდგებართ მშიშარებო. თქვენი მწყემსი მოკლეს. არტელის წვერი. თქვენ კი როგორც წიწილები კრუხის გარშემო ისე შემოკრებიხართ ბლარტს და ხელის განძრევასაც არ ფიქრობთ.

მწყემსებმა ცოტა არ იყოს სირცხვილი იგრძნეს. მთაში ნარჩევ ვაჭკაცებს საჯაროდ არცხვენდა ბეჭირ. ისინი აზამატისგან ელოდნენ პასუხს და აი აზამატმაც ამოიღება ხმა, მაგრამ ამ დროს მწყემსებს ერთი მათგანი გამოეყო. შუბლამდე ჩამოფხატული ფაფარი კეთახე მოიგდო. აზამატს შეხედა და გაბედულად წარმოსთქვა:

— ბეჭირ მართალია, აზამატ. ჩვენი კაცი მოკლეს, სისხლი ჩვენზეა. ჩვენ კი დედაკაცივით დავგიკრფეთა ხელები მკერდზე და გულცივად შეესცქერით სისხლის ასაღებად მიმავალთ!

აზამატი არ ელოდა ხასანის ასეთ საქციელს. თუმცა იგი ყოველთვის და ყველაფერში ექვის თვალთ უყურებდა მას. ის ზაურბეგის ნამწყემსარი გლეხი იყო და არტელში მხოლოდ მაშინ შემოვიდა, როცა ყველასთვის უცნობ მიზეზის გამო გაანება მასთან მოჯამაგირეობას თავი. მას თავიდანვე არტელში შემოსვლის სურვილი არ ჰქონია, მაგრამ ზაურბეგთან დაცილების შემდეგ გაუჭირდა და ღარიბმა მწყემსებმა მიიღეს ამხანაგი.

აზამატს თითქოს არც გაუგიაო ხასანის სიტყვები, ყურადღებაც არ მიაქცია და ზედაც არ შეხედა. ამხანაგებს კი სახეში უტყერდა. თითქოს თვალებით ლამობდა მათ შეკავებას, მაგრამ ადგილიდან არავინ იძროდა. ისინიც ისევე გულცივად შეხედნენ ხასანის გამოწვევას როგორც აზამატი. მხოლოდ მოხუცმა მიდიმ ვერ მოითმინა. ერთი მაღიანად შეუკურთხა და დანარჩენი გულისწყრომა შემდეგისთვის შეინახა, რომ უფრო გულიანად და თამამად გაეჯორა.

ბეჭირ ახლა აზამატს შესცქეროდა. მისგან ელოდა პასუხს.

აზამატ ამხანაგებს გამოეყო და ისეთი ადგილი დაიკავა, საიდანაც მისი ხმის გაგონება ყველას შეეძლო.

— არა ხარ მართალი, ბეჭირ! — გაბედულად დაიწყო მან. — შენ ხალხს სისხლისკენ მოუწოდებ. შენ გინდა, რომ სისხლს სისხლითვე ვუპასუხოთ. არ ვარგა ასე. სისხლი სისხლის ღვრით ვის მოუსპია. ჩვენ არ წავალთ ოსების საელებად. რა დააშავეს მათ ჩვენთან. ისინი ჩვენი მტრები არ არიან. მტრებს ჩვენ კარგად ვარჩევთ და ვინც ჩვენი მტერია, იმისთვის ხელისუფლება არსებობს. სულეიმანის მკვლელს ჩვენ ვიპოვით. არ არის ჩიმიზე თავდასხმა საჭირო.

აზამატმა შეატყო, რომ ცოტა გადაჰყარა. ერთობ გაბედულად შეუტია ინგულეთში ცნობილს და პატივცემულ მოხუცს, რომელსაც დიდი და პატარა, ქალი და კაცი მოკრძალებით ეპყრობოდნენ. აზამატმა იცოდა, რომ თუ ბეჭირს უდიერად მოექცეოდა, ხალხი გაიმეტებდა, არ დაინდობდა, შეარცხვენდა, თუნდაც ცამდე მართალი ყოფილიყო. მთაში უფროსი ბატონობს. უფროსის კანონი და სიტყვა სპრის და მათთან შეტევა ჯერ არც ისე ადვილია. თუ ჰკუთ არ მოიქეცი, კარგად არ ასწონ-დასწონე ის რასაც გააკეთებ და ჩაიდენ, საქმეს წააგებ, საქმეს კი წაგება არ უყვარს. ჰო და ამიტომ ლაპარაკის ტონი შეარბილა.

— ჩვენ დაგვაცადე, ბექირ, არ ვარგა ასე. რად უნდა დავღვაროთ უდანაშაულო სისხლი. რად უნდა გადავიმტეროთ ის ხალხი, ვისაც ჩვენთან მეგობრობა სურს.

არავინ არ ელოდა აზამატის ასეთ პასუხს. ხალხი ბექირს მიაკეპრდა, რომელსაც ოცი წლის ბაილი ასწავლიდა ქაუას. ამტყუნებდა—არა ჰარ მართალიო. ეს ხომ შერცხვენაა მოხუცის. ეს ხომ გალანძღვაა ბექირის.

ბექირი გაჩუმებული იდგა. თვალები ძირს დაეხარა. იგი გრძნობდა მის გარშემო შემოსულ უამრავ ადამიანის ხედვას. სიტყვა მას ეკუთვნოდა და ხალხი პასუხს მისგან ელოდა.

უცებ მოხუცებიდან ზაურბეგი წამოდგა. მან დრო შეარჩია. ახლა შეეძლო მას აზამატის დამარცხება.

ახლა თამამად ილაპარაკებს იგი. პასუხს აგებიებს ხალხის წინაშე. მან ჯერ ბექირს შეხედა ისე, თითქოს ანუგეშებო.

— არაფერია, ბექირ. შენს მაგივრად პასუხს მე გავცემ. აბა მიყურე თუ როგორ მოუგრებ კისერს ამ უსუსურ ბლარტს.

მან ჩაახველა. ჩვეულებისამებრ ქუდი მოიხადა. ხელების აწევაც კი დააპირა ზეციკენ, მაგრამ ამ დროს ვილაცას თავდაქერილი და მორიდებული ხმა გაისმა ხალხში.

მოედნის შუა გულზე, აზამატის მახლობლად, თექვსმეტი წლის ყმაწვილი იდგა. ტანად თხელი და სახე მკრთალი. მას სატინის შავი ხალათი ეცვა. შავი თვალები ჰქონდა და გაშლილი შუბლი. ეტყობოდა, რომ გული ძალზე უცემდა. ცალ ხელში ქუდი ეჭირა და ცალი კი სატევრის ტარისთვის ჩაევლო.

— ხალხო!

ხალხი ყაყანებდა. ისმოდა მუქარა. უწიოდნენ აზამატს. იგინებოდნენ უწმარაგო სიტყვებით. არავინ უგდებდა ყურს ყმაწვილს.

— ხალხო!

გაიმეორა უფრო ხმამალა ჯანგირამ და მერე განაგრძო:

— სულეიმან ჩემი ძმა იყო. ძმის სისხლი მე უნდა ავიღო. თუ მე ვერ ავიღე მაშინ...

— აულმა შური უნდა იძიოს ჩემელებზე. ჩვენი საქონელი არ წავა ჩიმზე.

გარკვევით გესლიანად და ხმამალა დაიღრიალა მურთაზმა. შემდეგ ხალხს გადახედა, ისე თითქოს ეკითხებო: სწორეს ვამბობ თუ არაო. მერე ჯანგირს მიუბრუნდა. ჯერ შეუბღვირა და მერე შეუტია.

— ჰეი, შენ!.. რასა ბღაეხარ ცინგლიანი: ჯერ შენს აულს არ გასცილები-ხარ, ხმალი არ გიძვრია მტრის წინააღმდეგ, მტრისთვის არ დაგიკრავს და სისხლი არ დაგიღვრია. შენ ერთს გინდა ჩიმზე წახვიდე...

მას უნდოდა კიდევ რაღაც ეთქვა, მაგრამ მოედნის ბოლოდან ავარდნილმა ხმაურმა სიტყვა პირიდან გამოსტაცა. გულჯაგრიანად გადახედა იმ მხარეს, საითკენაც მთელი ხალხის ყურადღება იყო მიქცეული.

ახლობელ გორაკზე, რომელსაც ზევიდან საცალფეხო ბილიკი გადმოუდიოდა, რამდენიმე ნაბღიანები მოდიოდნენ. მათ საკაცე მოჰქონდათ. საკაცეს წინ სამიოდნენ უცხო ადამიანი მოუძლოდა. ისინი მოდიოდნენ დინჯი ნაბიჯით.

ზაურბეგმა შეიღს თვალი შეავლო. შეხედა ისე, რომ მურთაზი მიუხედა მამას, თავისი ადგილი მიატოვა, ქუდი ცხვირამდე ჩამოიფხატა და ხალხში გაერია. ცხედარი აულში შემოსვენეს. ხალხი, რომელიც აქამდე გაჩუმებული იყო და უხმოდ ადევნებდა თვალს მომავალთ, ოსების დანახვაზე ისევ აყაყანდა, იგინებოდა. იარაღს ხელში ატრიალებდენ, მაგრამ ადგილიდან არავინ იძროდა, თითქოს ვილატას ბრძანებას ელოდენ.

აზამატი ხედავდა, რომ საკმარისი იყო ბექირის ერთი შეძახილი და ახალ მოსულებს ნაკუწ-ნაკუწად აქცევდნენ. შიშმა აიტანა იცოდა, რომ ამდენ ხალხის წინ ვერაფერს გახდებოდა. მის მხარეზე მხოლოდ ათიოდე მწყემსი იყო და ისიც ყველა ახალგაზრდები, გარდა მოხუცი მიდისა, ერთადერთი ადამიანი მიდი იყო, რომლის იმედი ქონდა მას. მიდის აულში პატივს სცემდნენ. თავაზიანად ეპყრობოდნენ. კეთილი და პატიოსანი მოხუცის სახელი ქონდა გავარდნილი, მაგრამ ბექირი და ზაურბეგი მეტი ავტორიტეტი იყო აულისთვის. მათი სიტყვა უფრო სჭრიდა. მათი გავლენა დიდი იყო და ხალხი ჯერ კიდევ მათ ჭკუაზე დადიოდა.

ამ ფიქრებში იყო გართული აზამატი, რომ უცებ ხალხის ერთ ნაწილში ხმაური აჩყდა და მან დაინახა სატევარ ამოწვდილი მურთაზი რამდენიმე ამხანაგებით. ისინი ოსებისკენ მიიწვიდნენ.

აზამატი გამოერკვა. სწრაფი ნახტომით მოწყდა ადგილიდან და სანამ მურთაზი ოსებამდე მიახწევდა, რამდენიმე ნაბიჯით აღსწრო და წინ გადაეღობა.

— გონს მოდი, მურთაზ. სტუმარს ამოღებულ სატევრით არ ხედებიან მთაში...

მურთაზმა მის წინ ამართულ აზამატს მუშტი ჰკრა გვერდში და ბასრი მახვილის ჰაერში შეტრიალების შემდეგ ის იყო უნდა დაცეც ცხედართან მდგარ ურუშბისთვის, რომ ამ დროს სწვდა აზამატი მკლავში და შიშველი სატევარი ჰაერში შეაჩერა.

ზაურბეგმა შეატყო, რომ საქმე წაგებული იყო. გაჩუმებული ხალხი არ ინძრვოდა. იმ ახალგაზრდებმაც კი, რომლებიც მურთაზთან ერთად სატევარ ამოწვდილი მიიწვიდნენ სტუმრებისკენ. უკან დაიხიეს, მახვილები ქარქაშში ჩაუშვეს და თავი შეიკავეს. მათ რალაც ძალა ედგათ წინ. ეს ძალა აჩერებდა და აშინებდათ. ამ ძალამ ზაურბეგსაც მოკვეთა მუხლები, ქედი მოახრევინა. ამღვრეული გული დაუწყნარა, აღეწილ სახეზე ნაძალადევი ღიმილი მოჰგვარა და ქედი მოახრევინა.

მიხვდა მოხუცი, რომ ხელისუფლებასთან ქონდა საქმე. ზაურბეგმა იცოდა, რომ ხელისუფლებასთან ბრძოლა საკუთარ თავთან ბრძოლას ნიშნავს. წამსვე გამოიკვალა. დინჯი და თავისებური ნაბიჯით მიუახლოვდა შეიღს. მის სიარულში ადამიანი გრძნობდა რალაც უტეხ ძალას და შეუპოვარ ნებისყოფას. მან შეიღს მრისხანე სახე უჩვენა. დატუქსა. სატევარი ჩამოართვა. მერე სტუმრებს მიუბრუნდა. თავაზიანად მიესალმა და ტკბილად გაუღიმა.

— ინგუშთა აული მზადაა ემსახუროს საყვარელ სტუმრებს.

თითქოს ხალხსაც ასე სურდაო. ადგილიდან დაიძვრენ. აქეთ-იქიდან შემოეხეინენ ცხედარს, სტუმრებს გამოელაპარაკნენ. აღარავინ იწევდა. აღარავინ იგინებოდა, მხოლოდ ბექირ არ განძრეულა ადგილიდან. ის ქვის ცივ სავარძელში იჯდა და მუშტის სიმსხო კრიალოსანს აწვალებდა ნერვიულად. ის თუმ-

ცა მიუხედა ზაურბეგს გამჭირახობას—მანაც იცოდა, რომ ოსებიდან მთელი ხალხი ხელისუფლების წარმომადგენლები იყვნენ და მაგათ წინააღმდეგ მახვილის აღმართვა ხელისუფლების წინააღმდეგ წასვლას ნიშნავდა, მაგრამ ის მაინც ვერ შერიგებოდა ზაურბეგის უკან დახევის და მოუხვეწრად ტრიალებდა ერთ ალაგას.

ჯანგირ ძმას ჩაკვროდა მკერდში. ბალღივით ქვითინებდა. გაციებული მკლავები ყელზე შემოეხვია და საზარლად მოსთქვამდა. იგი ეხვეოდა ერთადერთ ახლობელს და ჰირისუფალს, რომელიც მას გააჩნდა ამ ქვეყნად. იგი ახლა უპატრონოდ გრძნობდა თავს, არავინ ღარჩა მისთვის ამ ქვეყნად, რომ მასზე გული ეტყინოს, რომ მას ტკბილი სიტყვა უთხრას. ის სულეიმანისგან ელის უკანასკნელ სიტყვებს ყურში ჩასჩურჩულებს, ჩასძახის, ეკითხება, მაგრამ გარინდული სხეული ტყიფისავით ცივია და ქვასავით უტყვი.

მოღლილი და გულშეგუბებული ჯანგირ წამოდგა. დარცხენილი ხალხს შეხედა. მისი თვალები პირველად მურთაზს წააწყდება, რომელიც ცალიერ ქარქაშისამარა სდგას და გესლნარევ ღიმილით შესცქერის მას.

სხეები თავჩალუნული დგანან, ისე თითქოს თვალს არიდებენო საბრალო ბაღს. მხოლოდ აზამატში დაინახა ჯენგირამ თანაგრძნობა და რაღაც ტკბილი ღიმილი. მერე ოსებს შეხედა, რომლებიც ასევე თანაგრძნობით და მწუხარებით აღსავსე სახით შეჰყურებდნენ მას.

ჯანგირ დაიბნა. არ იცოდა რა ექნა. მის წინ იდგნენ მისი მოსისხლენი მას გვერდში უდგნენ მისი მოძმენი. ისინი უტყდიდნენ ჯანგირისგან პასუხს, რომელიც უნდა გაეცა მას მოსისხლეებისათვის, მაგრამ იგი ხედავდა თუ როგორი თანაგრძნობით შესცქეროდნენ ისინი მას. იგი ხედავდა თუ როგორი მზრუნველობით და პატივისცემით მოპყრობოდნენ სულეიმანს ისინი.

ცხედარი ლამაზად შეკრულ საკაცეზე ესვენა, რომელიც წითელ ნაქრებით და სხედასხეავგარი ყვავილებით იყო მორთული. ჭრილობის ადგილი სუფთა თეთრი ნაქრით ქონდა შეხვეული და თავისი კარაბინი გვერდზე ედგა.

ჯანგირამ ცრემლები მოიწმინდა. აზამატს შეხედა. შეხედა ისე, თითქოს მას ეკითხებო, თუ როგორ მოქცეულიყო, რა ჩადინა.

აზამატი მიხედა ბავშვის ჭკვიანი თვალების გამოხედვის აზრს, ახლო მივიდა, მკლავი მხარზე გადახვია, ტკბილი სიტყვა უთხრა, მიუსამძიმრა და ურუშბისთან მიიყვანა.

ოსმა ინგუშს ოდნავ გაუღიმა და ხელი გაუწოდა ჩამოსართმევად, მაგრამ ჯანგირ უცებ შეკრთა. უკან გადახტა და ცოფიანივით აიღწა.

— მოსისხლეა ოსი, ცბიერი. ძმის მკვლელია, სისხლია ჩვენს შორის!

— არა ხარ მართალი, ინგუშო! — ამოიღვა ხმა ურუშბიში.

— ჩვენ შორის სისხლი არ არის. შენი ძმის მკვლელი ისეთივე მოსისხლეა ჩვენთვის, როგორც ის შენთვის. სულეიმანის მკვლელი საერთო მტერია ჩვენი.

— ინგუშო!

ახლა ხალხს მიუბრუნდა ურუშბი და ხმასაც აუწია. უფრო დინჯი და დამაჯერებელი კილო მიიღო. უფრო გაბედული და მეგობრული ტონით განაგრძო.

— დღეიდან ჩვენი ვალია ეს საერთო მტერი ვიპოვოთ. ჩვენ დღეს მეგობრობისა და ძმობისთვის ვიბრძვით. გუშინ ჯერახელებმა ჩიმელებს საძოვრები გვთხოვეს, ჩვენში დიდი სიხარული გამოიწვია ამ ამბავმა, საუკეთესო საძოვრები დავუთმეთ თქვენს არტელს, რადგან ეს იყო პირველი ნაბიჯი ჩვენი მეგობრობის დაწყებისთვის. სულეიმან ჩვენმა თანხმობამ და კარგი საძოვრების შოვნამ იმდენად გაახარა, რომ წუხელვე გამობრუნდა უკან, რათა რაც შეიძლება ჩქარა ეცნობებინა თქვენთვის ჩვენი პასუხი, მაგრამ, ჯერახელებო, ვილაცას არ უნდოდა ჩვენი თანხმობა. ვილაცას ავნებდა ჩვენი მეგობრობა და ამ ვილაცამ მოუსპო სულეიმანს სიცოცხლე. ინგუშნო, ასეთი ვილაცეები მამაპაპითვე იყო ჩვენთან. ამ ვილაცეებს არ სურდათ ჩვენი მეგობრობა. მათ სწყუროდათ ჩვენი სისხლი; დღეს ამ ვილაცეებს მუშათა კლასის მტერი ქვია. ამ ვილაცას ღარიბ გლეხობის მტერს უძახიან და ჩვენ მთელი ძაღლონით უნდა ვიბრძოლოთ იმისთვის, რომ ეს მტერი ვიპოვოთ. ჩვენ, კოლმეურნე ოსები, თქვენი არტელის დახმარებით, პირობას გაძლევთ, რომ ეს მტერი ვიპოვოთ და მაშინ თქვენ დაინახავთ, ინგუშნო, რომ ყოველი ოსი თქვენი მტერი არ არის და არც ყოველი ინგუშია ჩვენი მტერი.

სიმონ ჯერგიშვილი — კომკავშირელი პოეტი ყრილობის დელეგატი . . .	გვ. 3
ვასილ ლომიძე — შეხვედრა	5
მოსე ჭვასალია — სურამი	7
გრ. ესებუა — საბჭოთა მკითხველი	36
კ. ჭანტურიშვილი — ამხ. ერნსტ ტელმანს	38
ნიკოლოზ თარხნიშვილი — ნაძალადევი	40
შალვა ამისულაშვილი — ახალგაზრდობა	62
გრიგოლ ჩიქოვანი — ზაურბეგ	64

59832

1934

3560 1 3. 50 4.